

Caiete Silvane

239
decembrie 2024

Revistă de cultură. Sub egida Uniunii Scriitorilor din România

Prezențe

0260-612870
0742-217682

caietesilvane@yahoo.com

www.caietesilvane.ro

Anchetă „Caiete Silvane” (I). A întrebat **Daniel Săuca**, răspund **Nicolae Goja** și **Andrea H. Hedeș**, **1** ■ **Viorel Mureșan**, Umor dialectal, **2** ■ **Imelda Chința**, *Autori sub lupă* – Geografii literare, **4** ■ **Carmen Ardelean**, Irizări și neantizări, **5** ■ **Corina Știrb Cooper**, „De împlânzit Luna”, la Editura „Caiete Silvane”, **6** ■ Poeme de **Corina Știrb Cooper**, **7** ■ **Menuț Maximilian**, Povești culese și colinde alese, **8** ■ **Gheorghe Moga**, *De ce spunem așa*, **10** ■ La Editura „Caiete Silvane” a apărut volumul „Zbor 5. Antologie de versuri și proză”, **11** ■ **Viorel Gh. Tăutan**, Convulsiile unui manuscris, **12** ■ **Alina Sorana Tarmu (Tăutan)**, Salopeta matlasată, **14** ■ **Vasile Hatos**, Un model paideic în cultura românească, **16** ■ La Editura „Caiete Silvane” a apărut volumul „Vecinii/The Neighbors/ שכנים” de **Flavius Lucăcel**, **18** ■ **Marcel Lucaciu**, Neliniști răzlețe (XI), **19** ■ **Ioan F. Pop**, Texte de trecut (in)existența, **20** ■ **Szabó Attila**, „Prezențe”. Expoziția artistei **Vári-Váncza Edith**, **21** ■ „Timp din anotimp” de **Voichița Lung** la Editura „Caiete Silvane”, **21** ■ **Alice Valeria Micu**, Pledoarie finală, **22** ■ **Alexandru-Bogdan Kürti**, Radu Țuculescu și-a prezentat cărțile la Zalău, **23** ■ **Radu Țuculescu**, Gudrun, **24** ■ **Marin Pop**, Fildu de Jos – 775 de ani de la prima atestare documentară, **26** ■ **László László**, După 35 de ani despre primul document oficial postdecembrist, **29** ■ **Alexandru Jurcan**, Sulina și Tarkovski, **31** ■ **Vasile Burja**, Școlile Blajului – popasuri aniversare, **32** ■ Versuri de **Ancuța Mărieș** însoțite de o parodie semnată de **Lucian Perța**, **36** ■ Poeme de **George Vigdor**, **37** ■ Versuri de **Christian Sinicco**, în traducerea **Luciei Ileana Pop**, **38** ■ Două poeme de **Silvia Bodea Sălăjan**, **39** ■ **Diana-Cristina Teieru**, Arhetipul feminin, între studiile culturale și istoriile ficționale, **40** ■ **Monica Mare**, Obiceiuri și tradiții de Crăciun din satul Năpradea, **42** ■ **Teodor Sărăcuț-Comănescu**, Fiul Harului, **45** ■ **Daniel Mureșan**, Cronica de concert. Dream Theater – *Live in Praga*, **47** ■ **Simona Ardelean-Samanta**, Filmografiile Simonei, *System Crasher* (2019), **48** ■ **Corina Știrb Cooper**, **Alexandru-Bogdan Kürti**, **Viorel Mureșan**, Malaxorul de decembrie, **49** ■ Omagiații lunii decembrie (din Baza de date a Bibliotecii Județene I.S. Bădescu Sălaj), **52** ■ Arca poeziei, **William Butler Yeats**, El se tânguie pentru schimbarea sa și a iubitei sale și dorește sfârșitul lumii, traducere de **Lucian Blaga**, o rubrică de **Viorel Mureșan**, coperta a III-a ■ **Copertele I și IV** sunt ilustrate cu lucrări ale artistei **Vári-Váncza Edith**.

Cititorilor și colaboratorilor le urăm Sărbători fericite!

La Mulți Ani!

ISSN 1454-3028   online: ISSN 2247-7365
Adresa redacției: Zalău, Piața 1 Decembrie 1918,
nr. 12, Sălaj, România; Tel./fax 0260/612870;
e-mail: caietesilvane@yahoo.com, office@caietesilvane.ro;
www.caietesilvane.ro; www.culturasalaj.ro

Revistă de cultură editată de Centrul de Cultură și Artă al
 Județului Sălaj, sub egida Uniunii Scriitorilor din România,
 a Consiliului Județean Sălaj, a Consiliului Local și
 Primăriei Municipiului Zalău
 Serie nouă, Anul XX, Nr. 12 (239), decembrie 2024.
 Apare până în data de 20 a fiecărei luni. Preț: 6 lei

Redacția:

Daniel Săuca - redactor-șef
Viorel Mureșan - redactor-șef adjunct
Corina Știrb Cooper - secretar de redacție
Marin Pop, Carmen Ardelean, Alexandru-Bogdan Kürti - redactori;
Viorel Tăutan, Marcel Lucaciu, Imelda Chința - redactori asociați;
Ioan F. Pop, Györfi-Deák György, Alice Valeria Micu, Gheorghe Moga,
Simona Ardelean-Samanta, Menuț Maximilian - colaboratori.

Responsabil de număr: **Daniel Săuca**

Corectură: **Oana-Maria Barariu-Săvuș**
 Tehnoredactare: **Marius Soare**

Tiparul realizat la Tipografia **Color Print Zalău**,
 Str. 22 Decembrie 1989, nr. 66, Sălaj, tel./fax 0260-660 598

Anchetă „Caiete Silvane” (I)

În februarie 2025, revista *Caiete Silvane*, în noua ei serie, împlinește 20 de ani de apariție neîntreruptă. Vom organiza, firește, diverse evenimente, cu acest prilej, important pentru noi, inclusiv Zilele CS în martie 2025 (spre sfârșitul lunii, ca de obicei). Până atunci, suntem curioși și de opiniile Dvs. despre publicația noastră. Așadar, vă provocăm să răspundeți la câteva

întrebări, răspunsuri care vor fi publicate în numerele din decembrie 2024 și ianuarie 2025 ale revistei: Ce puteam să facem și nu am făcut? Ce lipsește revistei? Cum ar arăta *Caiete Silvane* ideală din perspectiva Dvs.? Cum ar trebui, merita să organizăm evenimentele dedicate împlinirii a 20 de ani de existență a publicației noastre?

Daniel SĂUCA

Revista județului Sălaj, sub lupă

Nicolae GOJA

Urmăresc „Caietele Silvane” de vreo 15 ani și le citesc ca un reporter de ziar cotidian ce sînt, nu ca un redactor de revistă literară, cum aș fi vrut să fiu. Însă tot presă este, cu aceeași „împotrivire” din partea cititorilor și colaboratorilor, împotrivire ce trebuie învinsă mereu. Asemănările dintre cele două mijloace de comunicare scrisă țin de căutarea continuă a adevărului social, respectiv literar-cultural. Informațiile publicate trebuie să fie relevante și imediat folositoare cititorilor, însă obiectivitatea este dificil de atins, de vreme ce adevărul se dovedește în timp. Chiar dacă peridocitatea editărilor diferă, timpul reprezintă principala piedică pe care o întâmpină presa. De la o vreme, să zicem 20 de ani, ne bazăm pe experiența acumulată. Nimic nu poate fi luat de bun sau de rău, totul se învață din mers, inclusiv bunul simț literar.

„Caiete Silvane” are norocul unei continuități, ceea ce o ferește de greșelile pe care alte reviste mai cu „moț” le fac, cum ar fi: implicarea partizană în politică, fără ca pe prima pagină să scrie: de dreapta, de stînga etc.

Revista Sălajului s-a bazat de la început pe forțele culturale locale, cultivîndu-le pe cele tinere, iar aria de interes și selecție a fost extinsă spre județele vecine, cum este Maramureșul, cu Cicîrlăul meu natal, unde mai funcționează Cenaclul „Vasile Lucaciu”.

Mă întorc la întrebările de interes pentru redactorul-șef Daniel Săuca. Multe puteați să faceți și nu ați făcut, însă nu e un reproș, întrucît există numeroase adevăruri postmoderne și istoria literară actuală se creează prin însumare, nu prin scădere. Puținul iese din mult și multul din puțin...

Ce lipsește?! Revistei îi lipsesc eșecurile, de vreme ce credem că înveți cel mai mult din eșecuri. Revista ideală ar arăta cum arată cea de acum, plus cîteva pagini de informații scurte, cu citate multe, despre ce se întâmplă în lumea literară din afară. Dar asta ar presupune cheltuieli în plus, ceea ce eu nu pot lua în calcul.

Cum să sărbătoriți?! „Caietele Silvane” la 20 de ani nu trebuie laudate în nici un fel, avînd în vedere că revista ne-a obișnuit să fie modestă, cu simțul datoriei față de cititori.

Se vorbește că presa scrisă, inclusiv cea culturală, sînt în scădere de tiraj și ar putea să dispară. Nu se va întâmpla așa, avînd în vedere că textele scrise sînt cu mult mai precise, clare, demne de reținut, spun adevăruri mai relevante decît interviurile din presa audiovizuală. De ce? Textul scris este de regulă lăsat la „dospit”, prima ciornă este revăzută de autor, discutată apoi cu redactorul-șef, astfel că cititorul va primi un mesaj curat, concis, viguros, dens în înțelesuri. Redacțiile ziarelor și revistelor asigură și feedbackul, observațiile publice, pentru a evita apariția textelor dăunătoare, care pun răbdarea cititorilor la încercare. De regulă, aceste ajustări din mers cresc calitatea presei.

Cred în tradiție (fără să o preamăresc), în toleranță, în acea ordine rațională a lumii, care evită haosul. Cred în „Caiete Silvane”.

„Nu cred că lipsește ceva revistei”

Andrea H. HEDEȘ

Stimate domnule Daniel Săuca, stimată redacție, mulțumiri pentru invitația de a răspunde anchetei dumneavoastră. Totuși, este foarte greu de dat vreun răspuns. Și asta deoarece nu cred să fie ceva ce ați fi putut face și nu ați făcut. Nu cred că lipsește ceva revistei. Nu cred că revista s-ar putea apropia mai mult de ideal. Nu cred că aș putea da sugestii, indicații, idei pentru organizarea evenimentelor dedicate împlinirii a 20 de ani de existență a publicației dumneavoastră întrucît aveți o experiență îndelungată, solidă, încununată de succes în organizarea unor evenimente memorabile, o spun eu, o spun toți colegii care au participat sau care doar au auzit despre ele. Prin urmare, nu pot spune altceva decît La Mulți Ani, *Caiete Silvane*! La Mulți Ani, Daniel Săuca și întreaga redacție!

Viorel MUREȘAN

Umor dialectal

George Călinescu își încheie capitolul *Tendința națională din Istoria literaturii române...* cu un paragraf intitulat *Umorul dialectal*. Criticul identifică fenomenul, mai apăsător, la Victor Vlad-Delamarina, creatorul acestui gen poetic la noi, vorbind despre un gasconism bănățean, cu trimitere la Cesare Pascarella, cel mai de seamă exponent italian al poeziei în dialect roman. Nu e deloc întâmplător faptul că literatura noastră dialectală s-a născut în grai bănățean, având în vedere caracteristicile fonetice și lexicale, poate cele mai bine conturate, dintre ramificațiile teritoriale ale limbii naționale. Iar versurile tânărului poet, ofițer de marină, sunt scrise cu intenția de a pune în evidență resursele expresive ale limbajului deprins în comunitatea sătească din care provenea. O puternică impresie de viață degajă evocările unor tipuri umane caracteristice, figuri din lumea satului, precum și anecdotele și întâmplările pline de haz, toate avivate de fonetica și lexicul cu apăsătoare culoare locală. Autorul *Vieții și operei lui Ion Creangă* sublinia întrucâtva, prin titlul său, amintit mai sus, caracterul exclusiv umoristic al poeziei dialectale. De aceea, la niciun astfel de scriitor, nu vom căuta elemente lirice. Ei au certe calități de observatori ai vieții și sunt buni cunoscători de psihologie țărănească. Atenția lor se îndreaptă spre amănuntul plastic țărănesc și limbajul autentic local. Imaginea lor despre lume și existența umană ca un tot unitar se sprijină pe umor și optimism, fapt ce îi apropie sensibil de George Coșbuc, dar mai ales de George Topârceanu. În poezia scrisă în grai bănățean se află adânc absorbit spiritul folcloric.

Vom descrie, în continuare, un volum de versuri, tot în subdialect bănățean, în a cărui posesie am putut intra în septembrie 2024, cu ocazia unei șezători literare

la Săvârșin: Ioan Vodicean, *Gi la Murăș în Petrari*, ediția a V-a, Editura Cartea Bănățeană, colecția *Grai bănățean*, 2023. Din critica de întâmpinare a volumului am parcurs cu mult folos articolul Doinei Adriana Nicolăiță, publicat în „Arca”, nr. 3/2024. Abordând „savuroasele /... / poeme în grai bănățean” ale lui Ioan Vodicean, autoarea susține că: „Notele sale de personalitate sunt direct dependente de zona culturală Făget-Lipova, pe Valea Mureșului, de care este structural legat”. Din aceeași sursă aflăm că autorul este antologat în *Poezie în grai bănățean*, vol. I, ediție îngrijită de Aurel Turcuș.

Cartea de care ne ocupăm are în cuprins 26 de texte și „e scrisă în forma cultă a graiului bănățean, lucru rar întâlnit azi, când tradițiile și obiceiurile zonale dispar. Ioan Vodicean este însă un păstrător al spiritului locului, scrie cum simte, pur bănățenește”. În deschidere ne întâmpină o prefață semnată de prof. Ștefan Pătruț, coleg de cenaclu și colaborator apropiat al poetului nostru, el însuși poet dialectal. Vom anunța cititorul, atunci când vom recurge la eventuale considerații ale prefațatorului. La capătul descrierii din exterior a cărții mai adăugăm că la subsolul paginilor acoperite de text poetic își găsesc explicațiile autorului 187 de termeni zonali, lucru ce înlesnește într-o oarecare măsură lectura unui cititor nebănățean.

Primul poem, *Umflătura*, prezintă o scenă domestică din viața unui cuplu de țărani, ajunși la senectute. Vară toridă în băttură, „Moș Ion lucră la stupi”, în timp ce „Baba lui, muiere șoadă, /... / Plomogeste-o cocoradă, / Geaia friptă în cipsăie”. Linștea idiliceii fresce e tulburată brusc de țipetele bietului moșneag, pe care-l mușcase una dintre albine, strecurată cu multă viclenie tocmai în lenjeria sa intimă. Omul se zvârcolește

amarnic, pe când „Văzând baba că nu-i glumă, / O plecat la dispenzari / Inge-ar fi vinit gi-o lună, / Unu Costi, sanitari. // L-o găsat, l-o dus acasă, / Numai pân-o ajuns iel / La moș Ion i să umflasă / Baș cam cât on dovleșiei”. Observăm o bună dozare ascendentă a afabulației, însoțită de comicul de situație. Celălalt tip de comic, cel de limbaj, e dres, în final, cu tot rafinementul umorului țărănesc, dar și cu resemnarea adunată din arsenalul paremiologic: „Și atunși i-o zâs muierea: / «Domnu Costi, țucu-ț gura, / Fii bun ia-i lui Ion durerea / Numai lasă-i umflătura». Din tipologia cărții, în bună tradiție folclorică, nu lipsește *soacra*: iscoditoare, vigilentă, clevetitoare, meschină și, pe deasupra – cea de aici – rea de muscă: „Soacra mea, s-o țână Domnu’, / Îi cu șcintă, bat-o ploaia, / Sara n-o apucă somnu’ / Până nu șiceșe foaia. // Nime-n lume nu-i rezistă / Gi să ia cu ea la gură, / O poși fașie analistă / Că plezniescic gi cultură. // Da’ să viez alaltăsară, / Frasu-o șcie șe-o făcut / Că s-o sococit să moară / Și io nu că n-aș fi vrut, // Numai știț cât îi gi scumpă / Az la noi o-ngropăciune / Și l-așa o bucuruie / Nu-i ce-ai fașie

gi rușanie. // O gisichis televizoru', / Cum v-am spus, alaltăiri / S-o prins baș «Observatoru'». / Mă! Nu-i proastă! ște te miri? // Când acolo auge numai / Că tri juni cu miș cam slabe / Și mai unu cât huiduma / Ar fi rușănat tri babe. // Am văzut-o io că iei i / Rău; da' n-am știut și-o pațat. / Mușca buza cu jinjeii / Până tăt-o vânațat. // Cu gându giparce dus / Și on oci cam șloguit / Să uita numa' în sus / Șă așa o glasiut: // «Ce rog Doamnie și îmi spunie, / Că mi-s mânioasă foc, / Cu șe-on fost ășcia mai bunie / Gi le-ai dat așa naroc?» (Soacra).

„Poeziile luate pe rând pot fi lucrate ca mici scenete cu: prezentator-povestitor și personaje creionate precis și reprezentând tipuri întâlnite și azi la sat”, scrie autorul prefeței. Cu alte cuvinte, el sesizează teatralismul, atât al protagoniștilor și al întâmplărilor la care iau parte, cât și al textelor ca atare, scrise cu intenția de a fi rostite public. Dintre evenimentele comunității, cele aducând atingere și moralei religioase, precum *adulterul*, se petrec pe furiș, dar sunt descoperite apoi cu larg ecou obștesc. În atari conjuncturi, râsul și ironia auctoriale sunt punitive. Poezia care prezintă o faptă atât de reprobabilă se numește *După covăsala*. Se-nțelege regionalismul din titlu, „covăsala” (iaurtul), era numai pretextul unei întâlniri galante. Într-o dimineață, devreme – ne informează autorul textual – nana Lină, o femeie cu gânduri cam ascunse, „o plecat la-lu Mezdreală / Ca să seară cu-mprumut / Numai-o țără covăsală”. Nevasta celui ce deținea râvnitul lactat, nana Veta, tocmai ce lucra „cu fața suptă”, pe un deal din apropiere, la fân. Observator sagace, din cerdacul său auctorial, poetul o urmărește și, cum o vede că ajunge în dreptul porții sale, la întoarcere, se repede să-i spună: „Veto, hai, ce poartă / Că ce-așteaptă nana Lină”. Bănuitoare, gospodina încornorată dă buzna în bucătăria sa de vară, unde se desfășura amorul vinovat: „Și să vez cum s-or buit / Tăcie fețele șireșci, / Nană Lina o ieșat / Ca nimica pân fereși. // Iară Veta pân spărtură / O tunat ș-o fuljerat. / Tăt șe i-o vinit la gură / O țapat, nemestecat”. Spirit intrigant, naratorul

se implică în tărăboiul iscat după prinderea vinovaților, motivându-și statutul de voce cu acces direct la istoria povestită: „Io am auzat mai bine, / Stând ascuns după on pom, / C-o zâs: «dracu baje-n cine / Covăsala și pa lon». // Aialaltă, bat-o geala, / li răspunsă aspesat: / «Baje noa... și covăsala, / Că pa lon l-o mai băgat»”.

Povestirile de vânatoare, cam ca la Topârceanu, își sprijină umorul pe hiperbolă. E și cazul anecdotei versificate *La braconaj*, unde, vreo cinci vânători, desemnați printr-o onomastică expresivă: Traian Cârnațu, moșu Lăzărescu, Ion Calitu, Ștefi Lupulescu și Aciu George, pun la cale o vânatoare de mistreți clandestină. Pe întuneric, într-un tufiș, confundându-l pe „lon Călitu / Care doarme și hârcoanie” cu un posibil vânat, Traian Cârnațu își descarcă pușca în direcția lui. Cel căruia, pe bune, îi trecuse glonțul pe la ureche, trimite în derizoriu toată grozăvia întâmplării: „Speriat gi-mpușcătură / Sari-n sus vo patru pălmi / Și să slobozi la gură / În blăstăme și sudălmi: / «Pușci-vă, ardă-vă focu, / Șe potop v-o apucat? / M-aș fi sfirijit colopu / Și acu' l-am cumpărat»”. Mersul în peșit e un bun pretext pentru a creiona caricatural portretul unei fete bogate, dar fără trecere la flăcăi, în paradigmă coșbuciană (*În peșit la lu' Cărică*). Tumultul satului, într-o dimineață de vară, e surprins cu penel breughelian, iar împletirea de imagini acustice și motorii din final vine să sugereze pata de culoare locală: „Io mă uit pa on ochecie / Șe dă tumna în părau / Inge ieri, copii și fecie / Jiucam șuștar și bătau. // Satu îi ca furnicariu, / Gi pă geal on corn rasună, / A lui loșca nost, vacariu, / Carie târla iș adună” (*Gimineață pircișană*). În același registru, îmbinând spontaneitatea, elocvența și umorul de sorginte populară, bucata *La oraș, pa drumu' al mare* încrucișează anecdoticul cotidian cu șarja politică.

O culme atinge burlescul lingvistic în poezia *La ducean* (la magazin), veritabil tablou însuflețit, al cărui umor rezidă în replicile, date cam în doi peri, într-un dialog dintre „Sofia Băt, o babă șoadă, / Și la conși ș-o prins o floare”, și un

consătean mai poznaș. Comicul de situație glisează înspre absurd în *La taiatu porșilor*, unde, după o noapte cruntă de beție, din ajunul ignatului, Chimu Penț și Ion Majiunu merg, de la cârciumă, direct acasă la cel de-al doilea, comițând o gafă impardonabilă. Venită să le ia lucru-n primire, „A lu lon muiere-i neagră. //... // «Chime! Străgă ea în sală, / M-ai taiat, taia-ce-ar trinu, / Tumnaș scroafa gi prasălă. // Acu' n-ai gicât, veșine / Să vini sara, vrei-nu vrei, / Sî-l iei și pa lon cu șinie, / Să daț țâță la purșei»”. Trei snoave cu accent satiric demonstrativ arată că, la beție, poți lesne deveni victima unor întâmplări cu deznodământ grotesc: *Cu murături, Zama lungă și Șolu hăl zmalțuit*. În bucata *Gin babaluc* (din vechime) transpune o viziune panteistă însoțită de o groasă tușă satirică. *La-n gropășuniie* resuscită o specie adormită, fiziologia literară, având ca protagonist un preot de țară. Umorul absurd revine, cu forțe proaspete, într-un topos priicios lui: *La gară*. Înțelegerea generală a lumii și a existenței umane, la acest poet, capătă și nuanțe melancolice, atunci când se întoarce cu fața spre eresuri și credințe, din care izvorăște sentimentul zădărnicietății vieții (*Gi la Ughiu la Scăiușu*). *Gratulație* (Gi Sfântu Ion) e o urare onomastică plină de tâlcuri, pe când sub titlul *Sovârșinu* se ascunde o odă la Săvârșin, cu cadențe parodice, dar și cu tendințe de solemnizare a limbajului, la final: „Calatoriule, gi-acum, / La orșinie ai fi gost, / Fii falos! ciar dacă numa / Ai trecut pân satu nost”. În *Ionu lu Mezdreală*, personajul eponim are, odată cu noua conjunctură geopolitică, („Că ne-or luat în Eoropa”), un tip de viziune apropiată raiului țigănesc din epopeea lui Ion Budai-Deleanu. Adică, una pur utopică: „Și gi-atăta bunăstare / Nime nu mai umblă treaz, / Om durmi, cu mic, cu mare, / Tătă zăua, pân-la mneaz. //... // Marvăle au să sporească / La tăt natu în voreț. / Pingă drum au să ne crească / Numai peri, gei malaieț”. Încredințăm concluzia rândurilor noastre Doinei Adrianei Nicolăiță, cea care a urmărit și înțeles evoluția și rosturile acestei creații: „Meritul poetului este de a menține viu sufletul locului...”

Autori sub lupă - Geografii literare

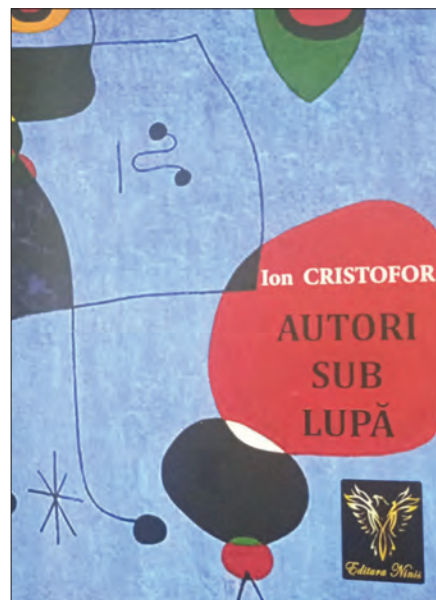
Imelda CHINȚA

Autori sub lupă este recentul volum semnat de Ion Cristofor, apărut la Editura Ninis, 2024, o antologie de cronici literare scrise în perioade diferite. Cartea este structurată în patru secțiuni: Poeți, Prozatori, Critică, Documentar, iar operele scriitorilor abordați sunt privite sub lupa atentă a analistului. Materialul bibliografic pus la dispoziție este amplu, iar Ion Cristofor dă dovadă de o remarcabilă capacitate de selecție și sinteză. Autorii antologați sunt abordați în contextul geosocial și geopolitic în care au creat, opera aflându-se într-un raport de interdependență cu spațiul. Cronicarul Ion Cristofor lucrează cu metodă: în deschiderea prezentării face o incursiune în biografismul scriitorului, pentru ca lectorul să se familiarizeze cu omul prezentat, menționează contextul în care trăiește, care justifică, într-o oarecare măsură, tematica abordată, apoi filtrează opera prin mai multe obiective critice, găsește liantul între texte, pentru ca, în cele din urmă, să fixeze coordonata principală a opului, concentrându-și atenția asupra pârgurilor centrale ale discursului. Maniera scriiturii este acribioasă, Ion Cristofor este un lector avizat, atent la fenomenul cultural românesc, receptiv la noile apariții. Își selectează autorii cu conștiinciozitate, se documentează atent, iar stilul nu este unul sofisticat, ci, mai degrabă, clarificator. Ion Cristofor este un critic lucid, de o sensibilitate analitică dobândită pe filieră poetică. Cronicile degajă seninătate, sunt rostite cu o voce blândă. Autorul nu își propune o analiză acidă, vitriolantă, ci una aflată sub semnul clarității, al simplității. Se poate observa acuitatea gândirii, spiritul critic, deopotrivă seriozitatea cu care abordează fiecare autor. Ion Cristofor citește neobosit, se informează, scrie asumat și face observații pertinente, realizând o cronică de întâmpinare, cu nuanțe comparatiste și de

analiză: „Pentru a creiona cât mai exact efigia poetului Beke Sándor nu e lipsit de importanță să amintim și un detaliu din biografia sa. Pentru a descoperi sursa bogăției sale spirituale, înclinația poetului de a găsi sâmburele sacralității în cele mai banale aspecte ale realității, e nevoie să ne întoarcem la vârsta tinereții studioase”.

Ceea ce este laudabil și inedit este faptul că Ion Cristofor abordează cu îndrăzneală scriitorii din diaspora, mai puțin cunoscuți în spațiul românesc, români care au luat calea exilului în diferite perioade ale devenirii lor. Acești scriitori fac parte totuși din patrimoniul celor două culturi, cultura autohtonă și cultura care i-a adoptat. Carmen Doreal, spre exemplu, s-a născut la Petroșani, dar s-a stabilit în Montreal, unde este vicepreședintă a Asociației Scriitorilor de Limbă Română din Quebec și membră a Asociației Scriitorilor Români din America de Nord, și remarcă Ion Cristofor, asemenea criticilor care i-au analizat opera poetică, faptul că există un liant între creația lirică a artistei și arta plastică pe care poeta o abordează cu succes, ambele domenii având ca punct de convergență latura vizuală. O altă voce a diasporei este Nuța Crăciun, rezidentă în Spania, care nu părăsește spațiul poeziei, ci dimpotrivă găsește prin creație posibilitatea de a-și manifesta nostalgia sau sentimentul „deșțărării”. Marielena B. Matei este o poetă care a luat calea occidentului, trăiește tot în Spania și este membră a Cercului Literar de la Cluj, care „trăiește, deși în circumstanțe istorice diferite, aceleași angoase și neliniști ale unei ființe asediate”.

Ion Cristofor are o manieră inedită de a-și concepe cronicile, obișnuind să lege observațiile pe care le face pe marginea cărților citite de amintiri personale, de aici dimensiunea discret subiectivă a materialului realizat. Astfel, textele

sale capătă și valoare de document, fiind inserate amintiri, fragmente de viață. Din rândurile dedicate lui Alexandru Petria, „lupul singuratic” cum îl numește autorul, aflăm că „pe versatul ziarist l-am cunoscut pe vremurile când era elev la Liceul Sanitar din Cluj-Napoca și constat acum că scriitorul nu s-a schimbat prea mult din punct de vedere temperamental. Venea însoțit de colega lui, prozatoarea Voichița Pălăcean, la Cafeneaua «Arizona» unde beam împreună o cafea. Despre ce prostii vorbeam pe atunci ar putea să ne spună doar delatorii de care cafeneaua clujeană de pe strada Universității era plină la orice oră. Bănuiesc că «bârfeam» cu predilecție despre literatură...”.

Cartea este o antologie care accentuează dimensiunea culturală și cea literară, dar aduce în prim-plan atât numele deja consacrate (Nicolae Manolescu, Aurel Rău, Elina Adam), dar și cele mai puțin cunoscute, pe care le prezintă elogios lectorului de specialitate. Autorul realizează o hartă literară ce cuprinde spații culturale distincte și se remarcă deopotrivă prin calitatea autorilor antologați și prin selecția atentă a operelor.

Carmen ARDELEAN

Irizări și neantizări

De împlânzit Luna, Corina Știrb Cooper

În 2022, Corina Știrb Cooper făcea o mărturisire cutremurătoare, într-un articol în care dezvăluia câteva dintre resorturile intime ale propriei ființe, câteva dintre micile și marile schisme din viața ei: „**Scriu toate acestea pentru că știu că nu mai este timp. (...) Tăvălugul sfârșitului civilizației umane se rostogolește peste noi.**” La doi ani după această afirmație gravă, fosta jurnalistă, actualmente redactor, debutează editorial, cu volumul *De împlânzit Luna*, apărut în seria Poesis, la Editura „Caiete Silvine”.

Cele patruzeci de poeme, unele scrise în prozodie clasică, altele cu vers alb sau liber, conturează un univers poetic distinct, în care par să (supra) viețuiască stări și sentimente contrastante, generate de fulgurații ale trecutului și disonanțe ale prezentului, îngeri personali ce evită, din răspuțeri, contaminarea de la demonii impersonali, și o subiectivitate sălbatică, exacerbată, ce se lasă împlânzită doar de alteritatea a cărei prezență este mesianică.

Că e o poezie a revelațiilor (trăite sau mediate) e vizibil nu doar în corpul textelor, ci și în titlurile câtorva poeme, mai cu seamă prin reiterarea interjecției iluminatoare, *iată un sfârșit ca o tăcere, ...iată dragostea, și iată cum*. Unele titluri trădează obsesia alterității – (*tu și cu tine*), *voi nu știți, Tu să nu plângi!, you have a big soul, pielea ți se întinde, și acum ai destul timp* –, iar altele teme fundamentale ale volumului – *nimic – nici timpul, Poem de dragoste* – sau simbolurile centrale – *Ca o fluturare de aripi, Cercul interior, ceasul, Orașul de frunze, pielea ți se întinde* (s.n.).

Aș îndrăzni să folosesc titlul unuia dintre texte pentru a denumi intenția, tentativa, atitudinea poetei, conturată tot mai evident, cu fiecare poem, căci indiferent de bucata de sine sau de lume radiografiată, indiferent de tema pe care alege să o abordeze, senzația e că se încearcă o continuă *dezîndrăgostire*. Un asumat proces de necesară dezintoxicare de timpuri prea sărace, de spații improprii, de lumea-„pat al lui Procust”, de oamenii fără aripi simte să înceapă poeta, sub forma unei dezîndrăgostiri de efemeritățile mundane. E o dezîndrăgostire similară unei eliberări de exuviile prezentului ce pot fi reconfigurate, devenind, ca într-un poem, abajururi sau de cele ale trecutului, ce o metamorfozează fundamental: *ziua asta* / mă dezbracă / strat după strat / de trecut // în oglindă / o pasăre cu penele smulse”.

O viață cu circuit închis, în absența epifaniilor salvatoare, se trăiește în contemporaneitatea ce deservește neantizarea continuă: „e o moarte masivă și grea / retrăită constant / ca într-o buclă temporală / o moarte ingenuă / și atât de tristă încât / cineva a plâns / și i-a pus în urechi două margarete”. Trupul și spiritul trăiesc dubla dramă a suprimării, căci nu doar funcția organică e denaturată, ci și esența, semnificația lor: „se oprește o inimă”, „ceva în spațiul incolor / dintre coastele noastre / inimile bat încă la unison, dar / tot mai încet și tot mai departe”, „**ceasul** / al doisprezecelea / îmi bate în coaste / omule / tu / ca o inimă / în piept / mi te zbați”, „gândul acela căruia-i zărești capătul / cu coada ochiului / în timp ce se disipează în neant (...) apoi gândul care vine după el / știind că va dispărea la rândul lui / înlocuit de un altul”.

Interesantă e ceea ce aș numi obsesia unei spațialități originale, căci reperele spațiale, eliberate de concretețe, de coordonatele realității, devin borne spațio-temporale ale stărilor, sentimentelor. Poate cele mai adecvate exemplificări sunt cea din *Alzheimer*: „intervalul infim dintre cele două gânduri / în care locuiește anxietatea pierderii a ceva / esențial // spațiul acela care / dacă se lărgește destul / devine el însuși un gând // ce rămâne”, din *mergem înainte*: „umblăm pe sârmă / hăul de sub noi se cheamă timp / și înghite oameni / înghite visuri regurgitând / un nimic consistent / umplut cu ore / ne încolăcim în noi înșine / în poziție fetală / până trece furtuna” sau din *Orașul de frunze*: „și mâine / e o înserare / încuiată între patru pereți echivoci / din orașul de frunze”.

Originală e și *Voi nu știți*, unde inima devine un spațiu colocativ, de simbioză. Parazitară, intruzivă pare prezența umană, nu cea a patrupedului-simbol plurisemantic, dar mai cu seamă necesar dascăl de adaptare la viață: „voi nu știți cum e să stai / în aceeași inimă cu un câine (...) să te obișnuiești să lingi / oase și răni // de când mi s-a cuibărit animalul în inimă / mă trezesc în fiecare noapte / și urlu la lună”. Similar e textul *Bartolomeu în februarie*, unde furnica vie ce „mi se plimbă în palmă / înoată în râul liniei vieții” nu presimte, asemenea omului, amenințarea tăcută a somnului etern: „sper să n-adoarmă”.

O poezie a singularităților propune Corina Știrb Cooper, a unor entități, umane sau non-umane, stranii, atipice, ce devin fantasmagorici reflectori ai concretului și ai inefabilului: „În ochii nebunului / am văzut flacăra / și mi-am recunoscut / neputința

/ ființa / și viața / mi-am văzut fața / și părul încâlcit / și toate oasele / angoasele / și durerile / căderile / sclipirile / albirile / necredința / trădarea / nepăsarea / remușcarea / căința / paloarea...". În *Jurnal*, un joe, dezumanizat de o amnezie a senectuții, e artizanul unei simbioze ce emoționează prin noua nuanță a alterității și prin tensiunea lirică pe care o creează: „mă gândesc la omul acela pe care-l cunosc ca / pe mine însămi. / cum tremură el pe interior. / numai și numai pe interior unde / nu-l vede nimeni în afară de mine. / iar eu nu spun nimic. / dar tremur și eu. / tot pe interior". Figuri masculine simbolice sunt tatăl, sâmbure al sensibilității poetei, și Șeful, dirigitor al raiurilor, ambii demonetizați, unul de figura maternă, celălalt de colportorii ce dezvăluie, strident, ca într-un poem eroid-comic, mici și mari eșecuri ale sufletelor. Soldați solidari, toți par să fie urmași ai dispăruților „oameni-cercuri”, care „erau frumoși / și de aceea ne-au fost luați / ba de către moarte / ba de către teamă / ba de către iubirea altcuiva”.

De altfel, poeta alege să concedieze corporalitatea clasică, să irizeze fundamentele corporale ale ființei noastre, mai cu seamă obsesivele aripi, apoi oasele, sângele, lacrimile și pielea: „oasele mele nu sunt rude cu pietrele / iar sângele ce-mi poartă dorința / nu poate fi un vehicul pentru neîncredere”; „Bărbatul acela și-a dezvelit pieptul / avea o aripă mare ruptă / sub care încolțea întreaga lume / ruptă / și cârpită pe margini”. Autentică e ideea înlocuirii aripilor de odinioară cu ră-

dăcinile și perspectiva metaforică: „dar în locul aripilor smulse le-au crescut ramuri / înrădăcinarea e și ea tot un fel de zbor / spre înalțurile verzi-maronii de sub pașii noștri”.

Două sentimente al căror păcat suprem e complementaritatea sunt iubirea și solitudinea. Crescând, în poeme, doar din reverberațiile trecutului, fantomatica iubire pare mai degrabă conceptualizată decât trăită, adesea fiind reconstruită din imagini și senzații revoluate. Ea „crește ca o căpușă înfiptă în piele / otrăvită tulburată înfricoșătoare”, schimbă cursul firesc al naturii, al timpului „atât de ploios / am iubit / c-au încolțit ierni / din semințe / și toamnele n-au dat rod / iernile n-au nins / n-au albit”, e „cu margini însângerate / ajustată disciplinat / să încapă / în cutie”. Uneori, tonul e dominat de un patetism ce pare să reînvie un elan vitalist, ca în *Poem de dragoste* „să te iubesc, să-ți fiu naiadă / algă, femeie, râu să-ți fiu (...) Și să te sorb, sărat ca marea / răsuflăt, lacrimă, fluid / și să mă umplu de mi-rarea / din țipăt aspru și torid”.

Impregnate de o sensibilitate și de un fior transcendentale, poemele din acest volum vin să dezvăluie o existență poetică *in nuce*, cu frământările inerente și revelațiile așteptate, care nu alege să-și „mobileze singurătatea”, asemenea lui Tolstoi, cu personaje pe care să leucidă, căci îi „plac spațiile largi / și singurătatea / și păsările // de aceea nu scriu romane / iar personajele din puținele mele poeme / au fost mereu libere să plece / să caute spații mai mici”.

La Editura „Caiete Silvane” a apărut volumul „De îmblânzit Luna” de Corina Știrb Cooper

În colecția „Poesis” a Editurii „Caiete Silvane”, a apărut, cu sprijinul Consiliului Județean Sălaj și al Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, volumul „De îmblânzit Luna” de Corina Știrb Cooper.

„Sunt bucuros că Editura *Caiete Silvane* aduce în fața dumneavoastră un volum îndelung așteptat, al unei poete valoroase a spațiului cultural sălăjean. Vă îndemn să ne bucurăm împreună, cu încredere că poezia e și un balsam, și un drum de urmat pe căile nevăzute ale veșniciei.” (Daniel Săuca)

„Poezia Corinei Cooper este tulburător de emoționantă, rafinată, îndrăzneță. Se deschide în fața noastră o lume poetică de excepție, al cărei mister ne încurajează să explorăm adâncimi rar întâlnite.” (Balázs F. Attila)

Corina Știrb Cooper a avut o carieră de jurnalist, la care a renunțat pentru a pleca în Statele Unite ale Americii (2011). Scrie poezie încă din

copilărie, multe dintre lucrările ei fiind traduse în câteva limbi străine și publicate în antologii și reviste din România și din alte țări. Din 2020 lucrează ca redactor la Editura „Caiete Silvane”. Este membră a Cenaclului „Silvania”.

Corina Știrb Cooper

Voi nu știți

Voi nu știți cum e să stai
în aceeași inimă cu un câine
să-i auzi teama bolborosind
la fiecare trecător

și să-i suportți dorul constant
dependența enervantă de iubire
iraționala teamă de libertate

să înveți să-i tolerezi
fierbințeala de martie
neliniștea anxietatea
ignoranța

să te obișnuiești să lingi
oase și răni

de când mi s-a cuibărit animalul în inimă
mă trezesc în fiecare noapte
și urlu la lună

Tu să nu plângi!

Tu, să știi că nu ți-s solitare căderile,
că fiecare piatră de care te împiedici
se smulge din patul ei de lut și țipă;
tu nu o auzi, dar firele de iarbă da.

Atunci când cazii, ești tu și pământul
într-un dans tremurat al vieții pulsându
din genunchii tăi însângerați
căderile tale învie pietrele și firele de iarbă
și moartea nu-și poate găsi loc
între palmele tale zdrelite
mustind de pământ și de sânge

Niciodată viața nu chiuie mai plină de triumf
ca atunci când cazii și te lovești și
durerea ascuțită ți-ajunge în inimă
deschizând-o
și lăsând-o așa.

Nu ești singură, tu, în căderile tale;
Dumnezeu sângerează cu tine,
cerul plânge cu tine, dar tu,
tu să nu plângi!

Un anotimp pe care nu mi-l pot aminti

ninsese și se făcuse prea târziu sau era prea devreme
sau nu de-ajuns
și ai fi venit dar aveam nevoie de un oraș străin
cu stâlpi de telegraf cu garduri
de care să ne ținem să nu ne ia vântul

dacă ne-am fi ținut unul de altul
n-am fi căzut în picioare

privesc toate obiectele fixe din jur
și ele se îndepărtează de mine ca atunci când alunec
pe gheață
și cad și-mi zdrelesc genunchii

ah, febra asta dintre anotimpuri
ah, febra asta
din care nu-mi amintesc nici un cuvânt

Colind

De foaie verde-a ochiul viu
să-ți tulbur ora și să-ți ard
că-n seara asta aș ști să-ți fiu
și umbră palidă pe gard

De dor îți arză aripa
și-ți fie clipa vâlvătaie
că-n seara asta-aș ști dansa
în ritmul stropilor de ploaie

De frunze veștede colind
când ore mă aplec să număr
că-n seara asta aș ști să-ți mint
veninul pleoapelor pe umăr

Te-ngândur pui de viață orb
a floare-amară de pelin
că-n seara asta-aș ști să-ți sorb
și ploi și lacrimă și vin

Colind de clipă zbucium cântec
tristețe frunză umbră alint
dans împletit otravă-n pântec
să-ți fiu să-ți ard să-ți sorb să-ți mint

Poeme din volumul „De împlânzit Luna” de Corina Știrb Cooper, apărut recent la Editura „Caiete Silvane”.

Povești culese și colinde alese

Menuț MAXIMINIAN

Sărbătorile de iarnă sunt o salbă neprețuită în viața noastră. Începând cu Sfântul Andrei, Moș Nicolae cu ale lui daruri, iar apoi Ignatul. An de an, și la mine la Dumbrăvița, tata și rudele tăiau cei doi porci îngrășați o vară întreagă. Am fost și eu, cu sufletul cât un purice, de fiecare dată de față. Tăiatul porcului, țuică fiartă, pe care bărbații o beau la căpătâiul animalului sacrificat, prepararea tuturor bunătăților care vor umple masa de Sărbători, nu le voi uita niciodată. Toate acestea nu le aduce Moș Crăciun, ci ai noștri, cei simpli, de la țară. „Îmi place Crăciunul și toate obiceiurile care se fac în această perioadă. Colindele și, bineînțeles, specialitatea mea, porcul. Îmi place să tai și să prepar porcii. Mi-e drag să fac totul bine, să îi placă omului și să se bucure de Crăciun”, îmi spunea, Dumnezeu să-l ierte, tata, care mă mai muștrulua din când în când că nu ajung prea des acasă. „Repede, copii, la șoric proaspăt și mare! Hai, că îl mănânc eu, dacă nu veniți! Nevastă, hai să punem niște carne la prăjit, să-i facem pomană. Sănătate și noroc, că o să fie un an bun...”. Nu știu care sunt semnele, dar nu greșea. „Dacă faci un lucru cu plăcere, nu simți frigul. Ești mereu preocupat de ceea ce faci, nu ai cum să te gândești la frig, foame sau oboseală”, spunea tata. Acum, când el nu mai este, nu mai păstrăm acest ritual. Tăiatul și preparatul porcului rămân în amintirile de suflet. E limpede că moșii și strămoșii noștri au știut întotdeauna „tips&tricks” pentru a ține carnea curată și a se feri de primejdiile bolilor; sigur că și azi metodele străvechi funcționează, dar asta nu înseamnă că nu trebuie să știm nimic și să învățăm lucruri noi, care poate ne-ar ușura viața. În clipele petrecute alături de tata și mama, timpul încremenea. Eram din nou copil. Copilul lor, diuganul care

vrea să rămână măcar cu un procent din fibra de țaran moștenită. La fel ca Vasile Grigore Borgovanu, care spune în „Amintiri din copilărie”, trăite în perioada 1859-1873, în satul natal, Corvinești, scrise între 1881 și 1888 și tipărite în 1920: „Rugam pe tătucu să ne scoale de cu noapte ca să fim gata – „țoc în poc”, la bobotaie... dar fie iertată mama, cum era și miloasă, nu ne îngăduia să privim la chinurile porcilor, ba nici la ale păsărilor de casă când se tăiau... Când porcul era gata de pârlit și curățat bine, eu, cu voia tatei și a lui badea Șchiopul, mă așezam călare pe el, cu fața spre coadă, pe care o apucam cu mâinile și trăgeam de-mi rămânea o bună bucată în mână și care, împreună cu vârful urechilor, ne da voie, nouă, copiilor, să le mângâm atunci proaspete, – că ne zicea badea Șchiopul că-i dezlegare pentru copiii, de la popa, care pentru o urechiușă și o codiță nu taie copiilor limbuță” (p. 38) („Amintiri din copilărie”, Editura Mega, 2019).

În nopțile lungi de iarnă, șezătorile adunau fetele pentru torsul cânepii și al lânii. Era muncă, dar și distracție, fetele fiind vizitate de flăcăii interesați să le cunoască și să lege prietenii. Vergelul de Anul Nou, berea de Bobotează și nunțile desfășurate după un anumit ritual se înscriu, de asemenea, în șirul petrecerilor ce adunau acea fărâma de veselie, ce nuanța în bine viața satului. Sărbătorile, mai ales Crăciunul, aveau un farmec aparte, farmec care venea din inimile noastre sincere de copii, dar și tradițiile îmbinate cu respectul deosebit acordat de întreaga comunitate. Pregătirea începea de fiecare dată cu igienizarea casei, curățenia sufletului prin post și rugăciune, armonie și înțelegere. Așa se face că aceste zile de sărbătoare erau trăite la cote maxime. Colindul organizat pe grupe de vârstă, primirile priete-

noase în aburul cald al cozonacilor și al pâinii de casă, al colăceilor oferiți copiilor, constituie momente păstrate cu sfințenie în amintirea anilor ce s-au scurs. „Pregătirea de colindat era întreită: a) Alcătuirea unei tovarășii din copii de aceeași pănură, frunțași cu frunțași, codași cu codași. b) Mica ceată trebuia să se întrunească de trei-patru ori pe săptămână ca să învețe colindele. Ceata mea, ne întruneam la noi, fiindcă mama, Dumnezeu s-o ierte, știa cele mai frumoase colinde și avea un glas frumos de s-o fi tot ascultat... Fete și feciori din apropierea noastră veneau și ei de ascultau, în tăcere, aceste repetiții de operă sătească. Pe atunci, colindatul nu era văzut ca o cerșetorie, ci ca un frumos obicei de arătare a bucuriei obștești, de aceea colindau și bogații, nu numai săracii satului. c) Apoi căutam din vreme o bătă măricică, mai subțire la un capăt unde era și forostuită (ferecată) și cu un cui de fier ca să ne putem sprijini pe locuri lunecoase și să ne apărăm de câni; împrumutam de la slugă o cușmă mai mare, care ajungea până peste urechi, ca să ne apere de ger și, în sfârșit, o traistă măricică în care adunam colăceii, răsplata colindei și cea mai mare bucurie a noastră, a copiilor. În ajunul Crăciunului, după amiază, la toacă, mergeam toți copiii, între 6 și 10 ani, la biserică, unde cucernicul și prea vrednicul de pomenire, preotul Matei Pop, ne făcea molitva, adecă dezlegarea de post, ceea ce pentru obștea creștinească se făcea numai în ziua de Crăciun, de cu noapte, pe la patru ore, când noi copiii nu puteam să mergem din pricina gerului. După isprăvitul molitvei, sărutând mâna popii, ne împrăștiam în fugă pe la casele noastre, ca să îmbucăm în grabă ceva calduț – de obicei vârzare cu poamă – apoi repede: traista în grumazi, cușma pe cap, bota

în mână și la drum! – după care mă însoțeam cu ortacii mei care mă așteptau la poarta uliții. Era încă ziuă când plecam cu colindețul, că pe la cina cea bună, la nouă ore, obosiți de umblet și pe jumătate degerați, trebuia să ne întoarcem acasă” (p. 39), scrie Borgovanu în carte. Și urmează o serie de colinde uitate azi, pe care tinerii din sat le-ar putea învăța din această carte. La fel ca Borgovanu în monografia satului natal, „Cartea Diuganilor”, Ed. Karuna, 2006, am cules frumoasele colinde din satul natal. O parte din ele vi le dăruiesc și dumneavoastră, cititorii revistei „Caiete Silvane”. Bunul Dumnezeu să vă binecuvânteze! Sărbători cu pace și lumină!

*

Noi colindăm la fereastră
R.: Linu-i lin și flori de măr
Frații noștri-s duși de-acasă

În fundul Galiții
Să nu lase dușmanii
Că dușmanii vreau să vie
Să lese țara pustie

*

Colo-n josu mai în jos
Este-un rât mândru frumos
În mijlocul râtului
Este-un pat al Domnului

Da în pat cine-i culcat
Sfântu Crăciun mort de beat
Mort de beat și de beteag
Și cu moartea lângă cap
Și cu cucu la picioare

Zăce cucu către moarte
Du-te tu moarte la foc
Că tu pe unde te duci
lei mamele de la prunci
Și tata de la copii
Rămân casele pustii

Da eu pe unde mă duc
Rămâne tot glas de cuc
Oamenii ieșind la plug
les oamenii cu plugurile
Păcurarii cu oile

*

M-o trimis mama la capre
R.: Mărli Dărli Bumba
la de titirila daina hop-țup-țup

De mâncare nu mi-o pus

R.
Când îi colo mai de sară

R.
Vine ș-a me' surioară

R.
Cu mălaiu subsuoară

*

P-un cornuț de cruce sfântă

R. La mulți ani cu bine

Două rândunele cântă
Tot cântă și ciripesc
Pă Dumnezo-l pominesc
Dumnezo de aici îi dus
Să-l caute pe Iisus
Pă Iisus că l-a aflat
La curțile lui Pilat
Răstignit p-un lemn de brad

*

La turnu mănăstirii
La icoana Precistii
Este-o piatră răsturnată
Maica Sfântă-i răzumată

Tot plângea și suspina
Îngerii o întreba
De ce plângi Maică atâta
Da eu cum nu voi cânta

Când oamenii când să scoală
Nici pă obraz nu să spală
Și să duc la făgădău
Suduie pă Dumnezău

Mă suduie și pă mine
Batăr nu fac rău la nime
Nu să tem că i-oi trăzni
Da mi-i milă de copii

Rămân copii mici pe vatră
Și n-au cui să zică tată
Câți omini pă drum treceu
La toți tată le zăceu

*

Sculați gazde nu dormiți
Că soarele-a răsărit
În oblonu boilor
Și-n staulu oilor
Și-n fereastra gazdelor

De ieși gazdă până-n prag
Că te colindăm cu drag
Și iară te băgă-n casă
Ș-aprinde lumina-n masă
Că-ți intră Hristos în casă

C-un mănunchi de busuioc
Să aibă gazda noroc
Tăt mărăgând și stând pe loc
C-un mănunchi de nintă creață
Să aibă gazda viață
Tăt mărăgând și stând pe laiță

*

Prag de biserică
Mândră masă-ntinsă
Doi domni după masă

Ei se sfătuiră
Care îi mai mare
Pe sub sfântu soare

Sfântul grău zicea
Că el îi mai mare
Pe sub sfântu soare

Că din el se face
Colaci și prinoase
La zile frumoase

Gheorghe MOGA

De ce spunem așa

Există, se știe, o tradiție a dialogului, pe diferite canale, între vorbitorii limbii noastre, curioși să afle de unde „vine” un cuvânt sau care este varianta fonetică/grafică a unui neologism, și specialiștii domeniului, lingviștii. Cei vârstnici își amintesc de lămuririle pe care Alexandru Graur le dădea, pe calea undelor, ascultătorilor dornici să-și nuanțeze exprimarea, să-și verifice intuițiile lingvistice. Revista *România literară* a oferit, ani la rândul, spațiu unor lingviști (Al. Graur, T. Hristea, G.I. Tohăneanu, Rodica Zafiu) preocupați, deopotrivă, de aspectul normativ și de cel stilistic al unui termen. Numele lui Marius Sala, prin „Aventurile unor cuvinte românești”, și cel al Rodicăi Zafiu, cu referire la rubricile „Păcatele limbii” din *România literară* și „Cuvinte nepotrivite” din *Dilema*, apar frecvent și în tabletele publicate de Eugen Lungu sub titlul „Lumea în cuvinte și expresii” în revistele de cultură de la Chișinău. Eugen Lungu este critic și istoric literar, membru al Uniunii Scriitorilor din Moldova și al Uniunii Scriitorilor din România; din 1995 este redactor-șef al Editurii ARC. În urmă cu un deceniu, prezentăm în paginile acestei reviste cartea lui Eugen Lungu intitulată *De ce spunem așa*. În ciuda neîncrederii exprimate de autor în *Argument* („Propun cu jenă această carte, deoarece nu mă reprezintă. Apar în ea ca un novice, în postura de amator și diletant, după ce, de bine, de rău, cărțile publicate anterior nu au trecut neremarcate în arealul criticii literare...”), volumul, conținând glose referitoare la obârșia și aventura istorică a unor cuvinte, la migrația lor, la metamorfozele spectaculare și la legăturile de rudenie, s-a bucurat

de aprecieri favorabile, beneficiind și de o prezentare a lui Dan C. Mihailescu în emisiunea „Omul care aduce cartea” de la ProTv. Cărțile „de specialitate” publicate în anii ce au urmat (*Panta lui Sisif, Poetul care a îmbrățișat luna, Complexul Orfeu, Artă și critică*) i-au adus binemeritate premii.

Dar curiozitatea lingvistică provocată, la lectură, de un cuvânt nou/vechi, de o expresie metaforică, de o evoluție semantică surprinzătoare, de o abatere de la (orto)grafie nu-l părăsește pe E. Lungu și-l „trimite” la dicționare și enciclopedii. Căutările se concretizează, cel mai adesea, într-o poveste/istorie a unui termen cu tot ce presupune aceasta: prima atestare, evoluția semantică, etimologia, corespondenții din alte limbi etc.

Fiindcă năravul din fire n-are lecuire și fiindcă fișierului obișnuit i s-a adăugat „sertarul” digital, Eugen Lungu... recidivează, tipărind, anul acesta, un al doilea volum *De ce spunem așa 2* cuprinzând „răspunsuri la întrebările colegilor sau comentarii la anumite dificultăți de limbă sesizate de ei” și controverse legate de uzul unor termeni.

Textele sunt grupate în patru secțiuni: Lorem ipsum, Cine dictează norma?, Câmpiile Tenechiei, Cicero și ideea de *humanitas*. Structura textelor este una diversă, ușurând lectura. Unele pagini au o tentă eseistică [Frumusețea care (nu) va salva lumea, „Le nez violet de l’hiver”, Obsedantul deceniu, Litigii literare de cândva]. Care sunt cuvintele asupra cărora zăbovește Eugen Lungu? Unele sunt cuvinte uzate (*amic, amor*), altele sunt cuvinte preferate (*comarnic, cormană*); unele sunt vechi, cu sensuri uitate (*bour*), altele sunt foarte noi, alese de internauți (*Goblin mode*, în

care *goblin* înseamnă spiriduș, drăcușor, elf, adică „un tip blazat, cu un caracter conflictual și mereu pus pe ceartă și șotii” este alesul anului 2022; în 2023 cuvântul ales de dicționarul Oxford este termenul argotic *rizz* sinonim cu șarm, seducție, reușită în arta seducției). Paginile în care se explică etimologia unor cuvinte se citesc cu interes. Iată un exemplu... Cuvântul *mapă*, cu cele câteva sensuri ale sale, a ajuns la noi prin germană (Mappe) și franceză (mappe). „Toate însă converg spre termenul latin *mappa-fanion*, dar mai ales *șervet*. Romanii, când plecau în vizită, luau cu ei neapărat și o *mappa* (un șervet), în care, la întoarcere spre casă li se înveleau bucățile neconsumate din desert. Printre altele, e un obicei practicat și de gospodinele noastre. Atât doar că nimeni nu se mai încumetă să vină cu propriul șervet. În sculptura romană, unele personaje sunt înfățișate cu aceste *mappa* în mână”. Unele cuvinte au o „etimologie nobilă” (*urină* provine

din lat. pop. *aurina* care trimite la *aur*), altele mai păstrează, uneori, accepția negativă de la obârșie („în latină *minister* înseamnă *slujitor*, *servitor*, derivat de la *minor minus*, adică *mai mic*, la fel cum termenul *magister* – mai-marele, căpetenie, șef e în raport cu *magis*, care se traduce prin mai mare. În concluzie, *minister* era un slujitor de condiție umilă, menit să servească o persoană importantă”).

Socotim ilustrative, pentru modul în care se încheagă „răspunsurile” autorului la întrebările colegilor, paginile intitulate *Lapte de buhai*. În primul paragraf se numește evenimentul care provoacă primul imbold: „La o agapă prietenească... s-a pomenit de bucate care ar intra azi în atenția celor de la antidrog – turtele cu *mac* și *laptele de buhai*”. Este transcris

apoi un fragment din *Amintirile* lui I. Creangă, cel în care sunt pomenite bucatele (bob fiert, găluște, *turte cu julfă* și vârzare) dăruite copiilor care-l însoțeau pe preot la Bobotează. Autorul prezintă mai apoi sensul substantivului *julfă*: „sămânța de cânepă; mâncare de post făcută din sămânța de cânepă pisată cu apă și amestecată cu miere; zeamă obținută prin fierberea seminței de cânepă”. Ca să înțelegem originea „gastronomică” a expresiei *lapte de buhai* se continuă: „Boabele de cânepă se terciuiau și se combinau cu zahăr, miere sau alte ingrediente. Ieșea ceva de culoare albă, așa cum e laptele, de asta i se mai spune *lapte de buhai*”. Ajuns aici, autorul simte nevoia unor delimitări: „Evident când zici astăzi *cânepă*, zici drog. În trecut însă... nimeni nu fo-

losea cânepa sau macii în alt scop decât cel pur alimentar. E sfântul adevăr!”

Urmează concluzia: expresia *lapte de buhai* e o metaforă, care sugerează conceptul de *ceva care nu există* și se adaugă altora (*lapte de pasăre*, *sănătate de fier*, *zeamă de clopot*, *nervi de oțel*; *cui de tei*) create printr-un procedeu de ars combinatoria a doi termeni cu înțeles contradictoriu.

De bună seamă, prin apelul la textul literar în care orice cuvânt are șansa „înnobilării”, prin dezvăluirea aspectelor semantice ascunse ale unor expresii, prin tenta polemică a unor pagini și prin umorul altora și acest volum al *filologului* Eugen Lungu va fi apreciat de cei preocupați să valorifice resursele expresive ale limbii române.

La Editura „Caiete Silvane” a apărut volumul „Zbor 5. Antologie de versuri și proză”

La Editura „Caiete Silvane” a apărut volumul „Zbor 5. Antologie de versuri și proză”, volum care conține lucrările câștigătoare ale concursului de poezie și proză pentru elevi „Iuliu Suci”, din 2017 până acum.

„Zbor 5. Antologie de versuri și proză” a fost lansat în data de 27 noiembrie 2024, în cadrul manifestărilor ocazionate de sărbătorirea a 50 de ani de existență ai Casei de Cultură a Sindicatelor din Zalău.

„Fără nicio îndoială, toate creațiile din acest volum sunt demne de toată atenția și reprezintă, în mare parte, un talent incontestabil, ce trebuie întreținut, nu risipit. E un început promițător, dar care se vrea continuat prin intermediul unui exercițiu asiduu al scrisului, complinit de lecturi întinse. Altminteri, drumul Parnasului este pe cât de miraculos, pe atât de anevoios și, din nefericire, nu aruncă nimeni cu flori... Timpul va cerne și, apoi, va discerne

vocația permanentă a scrisului de frumoasele capricii ale tinereții. Nu ne rămâne decât să privim, cu admirație, această splendidă galaxie de visuri. Ne dorim ca fiecare vis adolescentin să-și întâlnească steaua lui călăuzitoare; o stea care să-i desăvârșască, în cele din urmă, destinul literar.” (Marcel Lucaciu)

Convulsiile unui manuscris

Viorel Gh. TĂUTAN

(fragment din povestirea „Testamentul”)

... Îl găsiră primii pași ai înserării răsfoind teancul hârtiilor. Reușise cu dificultate extragerea lor din cutie. Unele apucaseră să îmbătrânească; ruginite și zdrențuite pe margini, cât pe ce să le distrugă. „Doamne, de când s-a apucat omul ăsta să ascundă ceea ce scrie? Și de ce?!” Intrase cu destul de mare dificultate în posesia manuscrisului. Despre părinții prietenului său nu reușise încă să afle mare lucru. Doar că își urmaseră fiul în tainicul tărâm al umbrelor la circa doi ani de la plecarea acestuia în partea incertă și lungă a vieții. Fuseseră descoperiți fără suflare în căsuța lor, după o săptămână de la deces. Le percepușe absența un vecin care îi mai ajuta la treburile gospodărești. Anunțase poliția. Un vârtej de supoziții și informații, cum se întâmplă în astfel de cazuri. Intrase în posesia epistolei destinate lui cu întârziere de aproximativ un an. Cutia ajunsese la vărul dinspre mamă al proprietarului ei. Fusesse sigilată în manieră clasică; urme vagi ale sigiliului din ceară roșie se mai observau la o cercetare atentă. Consecința admirației aproape fanatice pentru „obiceiurile sănătoase”, statornice ale înaintașilor noștri în toate aspectele relațiilor sociale. Hazard sau predestinare, nu se hotăra să discrimineze. Neajunsul era pricinuit de materialul din care este confecționată... cutia. Oțel inoxidabil, din cel folosit pentru cuva mașinilor de spălat. Neîndoielnic, pentru remodelare, trebuia solicitat un tinichigiu talentat. După ce scosese hârtiile, o măsurase: 25/ 35/ 18, centimetri, firește. Căptușită pe interior, în întreaga suprafață, cu o peliculă de cauciuc sintetic. Montat la unul din cele două, să le zicem, capete, capacul împreună cu balamaua și pârghia încuietorii erau separate de interior cu o garnitură din același material cauciucat. Prelucrată să nu permită accesul umezelii, poate tocmai de aceea colile mai poroase, pentru maculator¹, se scorjiseră.

Se opri din răsfoit. Ajunsese la o coală de caiet „studentesc” redactată cu o... mașină de scris. Cât de bucuros se laudase Relu cu această „achiziție”, „ERIKA”. O cumpărase, nou-nouță, dintr-un magazin de papetărie din Baia Mare. Obținut relativ facil autorizația de folosire, după ce atașă cererii o coală cu toate semnele grafice de pe taste, semn că activiștilor partidului comunist le era frică de intelectuali, „dușmani ai poporului”, chiar dacă unii dintre aceștia își dovediseră obediența.

Câteva rânduri, părând a fi un poem, fuseseră

scrise cu italice, conform formei sau, în fine, un fragment...; fiind primul exemplar, caracterele grafice gri ale acestuia aproape că dispăruseră, consecință probabilă a uzurii bandei imprimante, însă comentariul care urma era ceva mai lizibil. Gândi: „Ne-am obișnuit să credem că *manuscris* este doar documentul scris cu mâna folosind instrumentele clasice: pana, stylul, creionul, stiloul, pixul etc. Dar tot cu degetele mâinilor *tipărim* și la mașina de scris, ori, mai nou, tastaturile computerelor și ale telefoanelor!” Se aplecă să poată descifra textul:

*„Îmi pare că m-a înscris cineva printre norocoși,
aparțin unei minorități disipate de-a lungul
și de-a latul tărâmului galactic al făgăduinței,
opțiunea stă în genomul perechii primordiale,
pentru că ar fi ales nesupunerea
în culisele aparentei obediențe,
pe cine pot păcăli manifestându-mă
vizibil cu doze variabile de ostentație?...”*

Nu mai știu când am început să scriu aceste, hai să le zic, versuri. Mă ambiționam să cred că pot fi fericit, asta după ce conștientizasem despre ce era vorba: „Doamne-Doamne” îmi dăruise talent. Așa le-au zis preoții-parohi, Costin și Andreescu, părinților mei, observând manifestările-mi artistice spontane la orele de religie, dar și draga, severa, distinsa noastră învățătoare din școala primară, Lucia Marinceș, precum și excepționalul profesor de muzică, Octavian Mocanu, în etapa gimnazială (m-a desemnat, după o riguroasă triere, solist al corului școlii în timpul pregătirii spectacolelor de estradă și cor). Profesoara de limbă și de literatură română, Ana Goia, mi-a zgândărit tentația de a scrie compuneri marcate de biografism. Rudele și prietenii de familie mă felicitau, părinții mei erau mândri de harurile fiului lor și de opiniile celorlalți. În mugurea, în floarea, dădea rod și se consolida în propriu-mi subconștient o a doua personalitate, bazată pe convingerea că avuseseră toți dreptate. Aducea bine a înfatuare.

Nu e nicio bucurie, sau vreun avantaj, să fii unicul copil al părinților, și mă tenta mereu să scap de grija lor exagerată, mă *fofilam*, un cuvânt nu prea elegant, din zona argoului, folosit însă pe scară largă în diverse straturi sociale. Îmi găsisem ascunzișuri, ba în podul casei, lângă lămpă, ba în hambar, sau șopron, sau lemnărie (cum îi spuneam cei ai casei), locuri unde îmi încropisem o ascunzătoare construită

din baloturi de paie, ori în dosul tufelor de agrișe și de coacăze roșii în grădina din spatele casei. Risecam să devin mitoman, dar nu se întâmpla frecvent. Citeam mult și neîndrumat, adică necontrolat. Doar mama a început să-mi verifice lecturile, după ce trecusem în perioada puberală. Mai târziu, am întrebat-o de ce fusese atât de severă. Mi-a mărturisit că așa îi sugerase profesoara de limba rusă, o tânără învățătoare care suplinea catedra de limba rusă. Îi ducea, la sugestia acesteia, lista cu titlurile cărților pe care le citeam, precum și numele autorilor. După lovitura de stat din decembrie 1989 am aflat întâmplător că domnișoara „profesoară” fusese colaboratoare asiduă a instituțiilor de supraveghere și represiune comuniste.

Ai mei începuseră să se familiarizeze cu disparițiile mele intempestive, mai cu seamă tata; el „intrase în joc” de la început; dacă aveau nevoie de ajutorul meu, îmi căuta tiptil ascunzătorile și, atunci când mă găsea, mă dojenea prietenește. Nu-mi amintesc să mi se fi adresat vreodată folosind prenumele diminutiv, Relu(cu), așa cum mă apelau mama și ceilalți membri ai familiei. Mă privea stăruitor câteva secunde, apoi formula direct, fără apelativ, doleanța sau „porunca”. Îmi zicea, uneori, în tonalități cerute de circumstanțe, „dragul tatii”: „*hai, dragu' tatii, că avem nevoie de ajutorul tău!*”. Îmi ascundeam mugurii de revoltă în culisele zâmbetului supus (diplomație incipientă?!), lăsam cartea pe grindă, cu vreun fir de pai sau un spic între paginile unde întrerupsesem lectura, și îl urmam.

Traversam finalul pubertății sau primul „stagi” al adolescenței. Nu cred să mă înșele memoria, în vacanța de vară dintre clasele a șasea și a șaptea, mama îmi dăduse o carte având copertele și marginile paginilor vișinii, editată de „Institutul Vorel” din Piatra Neamț. M-a rugat să citesc începând cu pagina unde a lăsat semnul de carte. Apoi a continuat să-și vadă de treburi. Nu mi-a luat mult lectura paginilor respective, dar am simțit nevoia să le recitesc. Conținutul viza apariția și evoluția sexualității masculine, cu avertismente privind deviațiile din perioada adolescenței, dar și cu unele soluții de contracarare. Printre acestea – cunoașterea și supravegherea discretă a anturajelor. Una dintre sugestii privea implicarea puberului în treburile gospodărești ale familiei, cu obiective cotidiene precise. Ce să spun?! Sunt convins că ai mei citiseră din doască-n doască tomul(ețul) respectiv (circa 450 de pagini, format „livre de poche”, sau prima serie a colecției „Biblioteca pentru toți”), pentru că, pe lângă pregătirea lecțiilor și a *temelor de casă* din ziua următoare, mă angajaseră în sarcini zilnice permanente, cum, de exemplu, cina și adăpatul păsăretului de curte (și aveam, o-ho!, mulțumim Domnului!, curci, găște, rațe, găini, bibilici) și ale porcilor; apa o scoteam și o căram cu gălețile de la fântâna vecinului din spatele casei noastre (nici

astăzi nu știu exact cum îl chema: Úlbrecht, sau Úlberth!). Vinerea (și marți, mai rar, când se apropiuau sărbătorile), mama frământa aluat pentru pâine, după ce stătuse la dospit. Aranjat între două frunze mari de varză albă, în copăița acoperită cu ștergarul alb din cânepă, îl duceam la brutăria de pe malul văii, de unde, la ora stabilită de brutari, aduceam pâinea coaptă, rotundă și pufoasă, din a cărei coajă rumenă rupeam pofcios câte o schijă pe care o mestecam fericit că am acest privilegiu. Distanța dintre brutărie și casă era de aproximativ o sută de metri.

Aș îndrăzni să afirm că eram un copil ascultător. Copiii familiilor de pe strada noastră, 1 Mai, cu vârste apropiate, diferența fiind de maximum cinci ani între cel mai „bătrân” și prâslea, ne împărțiserăm în două cete. Una, a celor care locuiau între bariera de cale ferată și clădirea hotelului-restaurant „Unio”, iar a doua – de la hotel spre centru. Să nu vă imaginați că între cele două grupuri (nu ne era cunoscută noțiunea „gașcă”) avea loc vreun conflict violent! Ne „războiam” noi, înarmați cu săbii, puști și pistoale din lemn, pe care ni le ciopleam singuri cu prețul unor zgârieturi, sau răni tăiate pe degetele mâinii suport, însă le foloseam cu precădere simbolic. Era mai degrabă un joc de-a v-ați ascunselea (de-a ascunsa) și ne duelam ca în primele filme de capă și spadă la care aveam acces, însoțiți de părinți sau de cadre didactice, la cinematograful care fusese instalat, pentru o perioadă, în fostul restaurant al hotelului, apoi în sala de festivități a Bisericii Calvine, metamorfozată în „Cămin Cultural”. Nucleul cetei din care, fiind cel mai în vârstă, făceam activ parte, era alcătuit din Szabó Feri, Gyuri Mărcuș, prâslea Mircea Marinceș, cărora ni se raliau din când în când frații Ștefan (Ștefi) și Constantin (Doru) Lupșa, Jurás Rolland (Roly), Stein Anton (Jayli), Ioan Creștin (Nașu) și Alexandru (Duțu) Pop, Mihai Bota, frații Radu și Florin Mocanu. Existau în zona centrală a localității noastre doar șapte clădiri cu (un) etaj, distribuite parcă intenționat să domine arealele: Clădirea Băncii, astăzi – sediul Primăriei și al Consiliului orașenesc, Tribunalul și Judecătoria, actualmente – Spitalul Orașenesc, Hotelul Unio, acum – birouri și spații comerciale, plus patru construcții domiciliare, cu locuința la etaj și spații comerciale la parter. Toate au intrat în proprietatea statului după repatrierea proprietarilor în Palestina, așa cum se răspândise acțiunea în rândul populației băștinașe. Mai rezistă doar una, care aparținuse familiei ceasornicarului Fried, cu ale cărei fete extrem de frumoase fusesem coleg de școală...”

Mircea își îndreptă spinarea, își șterse cu dosul palmelor ochii înlăcrimați din cauza efortului, zâmbi trist pentru a nu știu câta oară, se întoarse și părăsi încăperea răsuflând ca după un mare efort fizic.

¹ Caiet din hârtie brută, poroasă, indicat pentru ciorne și variante incipiente.

Salopeta matlasată

Alina-Sorana TARMU (TĂUTAN)

29 noiembrie 2024

Iată și eseul promis. Vremea rece s-a instalat în sfârșit și aici, în estul Statelor Unite. Am cules ultimele tomate din grădina casei mele din zona metropolitană a orașului New York, tomate care continuă să se coacă acum pe pervazul bucătăriei. Am forfota orașului la douăzeci de minute de mers cu mașina – de la fereastra biroului pot vedea silueta impunătoare a iconicului Empire State Building. În același timp, dimineața, mă trezește ciripitul păsărilor cântătoare din grădina mea cu tufe de trandafir și iriși. La cuptor am brișoare americane cu dovleac, și fierb un sos de merișoare pentru Sărbătoarea Recunoștinței. Azi le sunt recunoscătoare părinților și bunicii, și aș vrea să știe că sacrificiul lor a fost răsplătit cu prisosință.

Noiembrie, 2024. Aerul rece de toamnă târzie se strecoară prin ferestrele casei mele, învăluindu-mi biroul, și aducând amintiri dinspre vremuri și locuri îndepărtate.

E 1984, de vreo patru ani locuiesc la bloc, într-un orașel din România, ca mulți alți copii. Apartamentul are calorifere, dar nu țin minte ultima dată când au fost calde. Tata și bunicul le-au sifonat, apa lor era plină de rugină. Prima dată a dispărut apa caldă, care venea o dată pe săptămână. De câteva ori ne scăldasem în apa ruginită și neplăcut mirositoare a caloriferelor. O vreme ne-am încălzit la radiatoare electrice și am încălzit apa din cadă cu termoplonjorul. Apoi a început să ia pauze și curentul electric, tocmai la orele în care era mai necesar. De multe ori ne facem temele, desenăm și ne jucăm la lumina lumânărilor și lămpilor de petrol.

Bunicii mei sunt considerați foști burghezi de către autorități, însă mai toți concitadinii îi respectă. Copilul lor unic (tatăl meu), considerat în trecut de „origine nesănătoasă”, e sufletul culturii orașului. E unul dintre foarte puținii posesori de mașini de scris din oraș, mașină pe care trebuie să o declare la miliție, împreună cu mostre, în caz că s-ar apuca să multiplice manifeste. Când nu pune în scenă teatru școlar, scrie texte pentru „brigăzi de satiră și umor”, contribuie la publicații, dar acum are altă treabă: trebuie să facă rost de o sobă cu rumeguș, pe care o instalează în mijlocul apartamentului cu patru camere în care locuim cu bunicii. Glumim spunând că în sfârșit avem încălzire centrală. Coloana

de aerisire a băii ține loc de horn. Tata ne încălzește la sobă plapumele grele de satin umplut cu lână, din zestrea bunicii. Iernile sunt încă geroase, cu temperaturi mult sub zero grade, și nămeți timp de săptămâni întregi. Fratele meu și cu mine „trăim” în salopete unisex de fâș negru, matlasat. Ah, cât le detest! Însă nu avem alte haine care să ne protejeze mai bine de frig. Verișoara mea are o salopetă maro, pentru fete – i se mulează pe corp. Eu încerc să îmi accesoriiez salopeta cu o curea, dar tot cam ca un cârnăcior arăt. Salopetele foșnesc la fiecare pas. Suntem pisici cu clopoței.

Peste câțiva ani, soba cu rumeguș e înlocuită de una de teracotă, asemănătoare celor pe care le lăsasem în casa care ni se demolase la „sistemizarea” orașului. Am coșmaruri cu casa, pe care mi-o amintesc perfect chiar și acum. O visez golită, bântuită. În vis știu că dacă intru în casă, nu voi mai putea ieși niciodată. Înăuntrul ei e parcă un portal spre o altă lume. Pierderea casei, construită în anii șaiszeci cu propriile mâini, apoi a nurorii, mama mea, răpusă de scleroză multiplă, apoi a bunicii, a cărei minte începe să fie împăienjenită de Alzheimer, e prea mult pentru bunicu', care moare la 72 de ani, în urma unui accident vascular cerebral. Cu câteva luni înainte de a se stinge, îi dăruiește fratelui meu briceagul pe care îl poartă mereu în buzunar. Briceagul cu care ne felia câte un măr din grădina casei demolate. Sunt martora acestui transfer, și, cât sunt de mică, îmi dau seama că bunicu' simte că nu va mai trăi mult.

E prea mult și pentru mine și fratele meu. Ne refugiem în cărți, în muzică, în filme de epocă, în arte, în jocuri, în problemele de logică ale lui Lewis Carroll. Avem norocul să creștem înconjurați de bibliotecă și fonoteca părintească. Părinții noștri comunicau în franceză când nu voiau să fie înțeleși de bunici, care știau doar română și maghiară. Primim o educație cosmopolită. Ascultăm tone de muzică clasică, jazz, rock, folk, country, muzică franceză și italiană. Învățăm să cântăm la două instrumente muzicale. Vorbim franceza de la trei-patru ani, citim reviste Pif și Passe-Partout. Eu începusem să învăț engleza la nouă ani, citind cărțile lui Dan Duțescu. Mama, care mă învățase alfabetul fonetic, fusese tare mândră de interesul meu pentru studiu independent, și o adusesse pe prietena ei, viitoarea mea profesoară de engleză de la școală,

să îmi verifice pronunția. La 12 ani încep să învăț spaniola, dintr-un manual și din emisiunile de la televizor, unde îi văd pentru prima dată dansând pe Antonio Gades și pe Cristina Hoyos, emisiuni de predare a limbilor străine la care obișnuiam să mă uit cu mama și care vor fi în curând interzise. Vreau să devin explorator și să călătoresc pe urmele lui Corto Maltese, personajul meu preferat din *Pif*. Vreau să învăț flamenco în Spania și să dansez *la java* într-un bistrou în Franța. Vreau să străbat orașele Italiei pe o *Vespa*. Vreau să trăiesc tot ce nu a apucat mama mea, care nu a ieșit niciodată dintre hotarele țării, mama mea care vorbea o franceză impecabilă, dar căreia nu i s-a permis niciodată să vadă Franța. Țara în care încep să mă sufoc, țara care, oricât de pitorească, îmi pare tot mai mult o închisoare. (Și totuși, țara din care aveam să plec doar după ce m-am asigurat că întoarcerea va fi posibilă.)

Tata e sătul să nu ne poată oferi decât pâine cu slănină, coji de telemea și ceai de plante la micul dejun, dar nu poate merge cu noi pentru că nu își poate abandona părinții. Pentru ei e prea târziu, nu pot lua din nou calea părăbiei, după ce trăiseră patru ani traumatici în refugiul de după Dictatul de la Viena, timp în care le murise primul copil și li se născuse al doilea. Tata nu îi poate abandona la „mila” autorităților.

Gustarea noastră favorită ajunge să fie biscuiții „Daciana” înmuiți în lapte, pe care îi mâncăm împreună cu bunicu’. „Doi biscuiți înmuiți deodată sunt mai buni decât unul!” descoperă fratele meu, și constat că are dreptate. Biscuiții sunt vânduți în cutii de carton albastru, stau înșirați vertical pe trei coloane. Uneori îi mâncăm cu magiun, alteori bunica îi umple cu *crème pâtissière* de vanilie sau cacao și îi lasă în cămară pe o farfurie până crema îi înmoaie. E singurul desert pe care îl mai poate face, dar nouă ni se pare divin.

1949. Autoritățile bat la ușa casei bunicilor. Monarhia e abolită de doi ani, jandarmeria desființată. Bunicu’, fost subofițer de jandarmi, lucrează acum ca funcționar, dar e vizat să fie trimis la muncă silnică undeva în sudul țării, dacă nu la închisoare. Ce nu știu autoritățile e că bunicu’ nu își predase toate armele, își păstrase pistolul, pe care acum îl țintește spre cei ce veniseră să îl aresteze. Bunica și tatăl meu, care încă nu e la vârsta școlară, sunt de față. Autoritățile se retrag. Peste câteva zile, bunicii primesc o scrisoare oficială prin care bunicu’ e somat să predea pistolul. Bunicu’ se conformează, știind că de acum încolo va fi lăsat în pace. Povestea făcuse deja înconjurul târgului. Nimeni nu va mai risca să îi bată la ușa cu intenții criminale.

Decembrie 1989. E miez de zi. În mod ciudat, avem liber de la școală. Nici tata nu e la serviciu,

e la primărie. Sunt zvonuri că s-a întâmplat ceva grav la Timișoara. Cu vreo lună înainte, pe mine și pe alți câțiva colegi pasionați de muzică rock ne anchetase un securist venit la liceu să ne interogheze – ne scosese de la ora de filosofie și ne chemase în cabinetul directorului. Sună telefonul. Bunica verișoarei mele ne spune agitată să pornim televizorul. Pe ecran îi vedem pe Ion Caramitru, Mircea Dinescu, Doina Cornea și alte figuri pe care nu le recunosc, declarând emoționați „Am învins!” Știu că Dinescu e considerat dizident, din poveștile tatălui meu și emisiunile de la Radio Europa Liberă și Vocea Americii, care în familia noastră sunt ascultate cu religiozitate. Entuziasmul care mă cuprinde nu are egal. Atâta bucurie e în mine că îmi vine să ies în stradă sărind de pe balcon (locuim la etajul întâi) și să chiui. Fratele meu mă ține locului, în caz că vorbesc serios. În următoarele zile, tata ne spune să dormim îmbrăcați și încălțați. Nu ne spune și de ce, dar eu ghicesc: în caz de represalii, va trebui să fugim. Familia noastră nu a încetat nicio secundă să fie în colimatorul autorităților. Putem fi arestați și acuzați de complot și trădare.

Nu îmi e frică. Nu am nicio îndoială că, indiferent de ce ne rezervă soarta, vremurile salopetei matlasate sunt de acum istorie.

Un model paideic în cultura românească

Vasile HATOS

Constantin Noica a vrut să creze un model paideic în cultura românească prin atragerea tinerilor spre cultura universală, mai ales prin cunoașterea propriului spirit, de unde apare adevărata înțelepciune, în „Școala de la Păltiniș”, unde veneau tineri pentru a fi racolați în spiritul adevărului. Noica a dat culturii românești ceva din Athosul înțelepciunii universale prin deschiderea minții românești spre universalitate. Citind cartea „Umbra lui Noica” de Ovidiu Pecican, apărută la Editura Ratio et Revelatio (Oradea, 2024), mi-am dat seama de dorința lui Noica de a scoate valorile românești la universalitate, prin traduceri și nu numai. De aceea cultura, educația, etica etc. dau unei națiuni curajul de a urca pe treptele adevărului, iar Noica a punctat bine zicând: „Trebuie, numai, să ai curajul și modestia de-a te restrânge la lucrurile unde acumularea îți e posibilă. Fiecăruia îi e dată o singură vână a interminabilului, o singură formă de infinitate. Nu jindui la infinitatea altora, nu le fura delirul lor sacru. Trăiește, adâncește-te și rătăcește într-al tău”. Creația adevărată nu este posibilă fără mari sacrificii de sine. Noica știa asta foarte bine. De aceea a ales singurătatea, retrăgându-se la Păltiniș. Plimbările prin natură îi dădeau senzația că trăiește într-un paradis al spiritului, unde vocea interioară îl îndemna ce să facă! Iar cartea „Devenirea întru ființă” relevă puterea lui Noica de a cunoaște legile naturii și cele universale pentru a accede spre infinitatea ființei, de unde apar noi oaze spirituale neexplorate încă de cei ce se afundă pe calea cunoașterii de sine. Să ajungi la rădăcinile spiritului e una din obsesiile filosofilor ce sunt în căuta-

rea ființei, deoarece ei vor să știe de unde vine binele și răul. Numai prin creație adevărată și prin explorarea unei idei de universalitate, o națiune își creează calea spre adevăr. „Eu nu sunt un autor, ci posedatul unei idei”, mai spunea Noica în marile sale escapade interioare. Plăcerea lui de a lectura dialogurile platonice și nu numai derivă din setea de cunoaștere, ori iubirea de înțelepciune se naște numai dacă ești posesorul unei idei universale. Când stai de vorbă cu Platon, ori intri în maieutica lui Socrate, ascuțindu-ți mintea cu „Logica” lui Aristotel, ducându-te mai departe spre Marc Aureliu, Seneca, Descartes, apoi intri în sfera criticilor rațiunii la Kant, reiei modelul lui Hegel că „Absolutul nu trebuie conceput, ci simțit și intuit”, iar „Dasein-ul” lui Heidegger te poartă spre o poartă încă nedeschisă rațiunii, voința lui Schopenhauer te face să redai stările de spirit etc. etc., se poate afirma că ontologia lui Noica poate deveni universală, având o viziune atemporală. Cartea lui Pecican scoate la iveală toate obsesiile noiciene, căci umbra lui persistă în exegeze bine tâluite (scrisori, articole), oferind o deschidere spre noi drumuri spirituale. Un Noica filosof, când iertând, când polemizând cu tinerii că nu au curajul de-a intra în sfera sincerității absolute, de unde se naște geniul. Obsesia lui Noica a fost de a ajuta tinerii să creze, deoarece vedea în ei viitorul culturii românești și al națiunii române! Filosoful Nae Ionescu zicea că: „Statul are obligația să ajute pe orice om să creze”.

„Tânărul” Pecican încearcă să intre în sufletul lui Noica printr-un dialog simplu, spunându-i intențiile despre viitorul său în creație, dar Noica rămâne acerb, deoarece

el alegea tineri care aveau pasiune pentru adevărata filosofie, ori învățarea limbii grecești vechi, a celei germane, chiar latine, era esențială în dezvoltarea viitorului filosof. Îi trebuiau tineri care să intre în esența operelor filosofice grecești și ale celor germanice. Dorea un studiu absolut despre marii filosofi universali. Unii care să înțeleagă ideile filosofice. Ori a descifra un text din Platon, Aristotel, Hegel, Kant, Heidegger etc. nu era la îndemâna oricui. Nici chiar Noica nu a descifrat în totalitate textele marilor filosofi universali! Și punerea pe picioare a unei „Școli filosofice românești” nu era ușoară, deoarece antenele comunismului erau peste tot...

Ceea ce m-a impresionat mai mult în cartea lui Pecican este minuțiozitatea cu care știe să aleagă un text, dându-i valoare, chiar texte mai puțin cunoscute din opera lui Noica, Eliade sau Cioran. Prietenii lui de-o viață îi dădeau tăria de-a intra în sfera trăirilor intrinsece, zicându-i să-și continue drumul spre „mântuirea” culturii românești, adică să dea tinerilor „stări de spirit”, stări care să-i facă să tresalte la

orice adiere a absolutului, ori setea de absolut, setea de universalitate se face prin mari renunțări. „Ros-tirea filosofiei românești” trebuia dusă departe prin marile culturi universale. În scrisori descoperi un alt Noica, unul sapiențial, care alegea întotdeauna să scoată ideile românești spre universalitate. Iar geniul lui Noica rămâne indubitabil, deoarece suferințele l-au făcut să remarce că: „Răul din oameni trebuie înțeles și iertat”. Seta de adevăr l-a făcut să uite de suferințele petrecute în închisorile comuniste, întorcându-se la meditație, dându-i setea de cunoaștere, încercând să se cunoască pe el însuși. Dar să ajungă la rădăcinile spiritului îi trebuia multă răbdare, mult studiu, mai ales din operele marilor genii universale și întoarcerea lui spre Natură, descoperindu-i legile. În „Despărțirea de Goethe” se vede setea de cunoaștere, setea de universalitate, deoarece visul lui Noica a fost să descopere noi oaze spirituale, care să-i confere culturii românești universalitatea. În dialogurile dintre Hegel și Goethe descoperă cum Goethe slăvește natura deoarece aceasta te vindecă oricând, chiar dacă ești bolnav! Ori el vedea în opera lui Goethe afinitatea lui cu opera lui Eminescu! Amândoi aveau tragere spre natură. Seta de cunoaștere, mai ales a propriului spirit, derivă din plimbările îndelungate prin natură. Majoritatea filosofilor, teologilor ș.a.m.d. aveau o atracție spre natură. Seta de lectură se vede în toate scrisorile lui Noica, iar la maturitate acesta își dă seama că mai are multe de învățat despre sine, dacă nu devine el însuși un studiu prelungit, așa cum binele și răul sunt valori: binele redă spiritul sapiențial, iar răul deschide porți spre autodistrugerea spiritului. De aceea, lupta dintre bine și rău, pe care a dus-o Noica, i-a întărit spiritul, ducându-l spre universalitate. Doar prin iertare și facerea binelui deschizi noi orizonturi spirituale. Așa și Noica deschidea drumuri spre înțelepciunea supremă.

Dacă Ideea îl obseda pe Noica, atunci încearcă să ajungă în lumea ideilor, ori nașterea ideilor în intelect dă naștere unui drum care să-l ducă mai aproape de adevăr, căci Ființa în sine este Absolutul, Dumnezeu. Iar încrederea în Idee îi vine din lumea platoniciană, unde maiu-tica era pe prim plan, cum zice: „Am așteptat întruna să mă viziteze ideea”. Marile creații, mai ales cele filozofice, vin de pe urma căutărilor intrinsece. Metafizica ființei este visul oricărui căutător de absolut, de eternitate. Nu cucerești absolutul prin abstract, prin metode empirice, ci prin cuget, printr-o gândire matematică, căci orice idee trebuie să fie aleasă, pătrunzând în intelectul tânărului care este absorbit de ideile filozofice. Viața este o luptă dintre bine și rău, iar Noica, alegând calea dreaptă, încearcă să-i îndrume pe tineri spre descoperirea adevărului, zicându-și tot timpul: „Ce este ideea!”. Varietatea ideilor filozofice era dată și de visul tânărului de a intra în lumea ideilor prin cunoașterea propriului spirit. De aceea, „există un kairos al fiecăruia – unul singur – Unul singur?”, zicea Noica în anul 1972. Dacă Eliade s-a bazat mult pe misticism, scoțând la iveală toate miturile acestei lumi, îndemnându-i pe tineri să-și depășească obligatoriu condiția umană, tot așa Noica îi îndeamnă pe tineri să-și cunoască propriile idei prin „stări de spirit”. Ori trăirile lui Cioran îi dădeau senzația că filosofia a ajuns la apogeu, doar exegeze, exegeze și iar exegeze, de unde derivă că omul este incapabil de a percepe adevărul pe cale rațională! Cunoașterea Adevărului era una dintre obsesiile lui Noica, astfel că: „În fiecare om o lume-și face încercarea...!” după cum zicea Eminescu. Căderea din Paradis i-a dat omului speranța că se poate întoarce la origini, la Ideea absolută, unde moartea să fie doar o idee abstractă, putând să o învingă prin adevăr. Dar cum să cunoști Adevărul când în minte stăruie idei?! Dacă adora ideile lui Platon, Aristotel, Kant, Hegel etc.,

atunci puterea lui de abstractizare a adevărului era limitată, rămânând spectacolul ideii de absolut!

Cartea lui Pecican este un manual pentru cei care vor să cunoască mai bine gândirea noiceană. În ea găsești ceva din biografia sa spirituală, nu toată, deoarece opera lui Noica se întinde pe mii de pagini. Din câte am înțeles, Pecican are un proiect mai vast, continuând cu alte cărți despre filosoful de la Păltiniș. Nu poate decât să ne bucure o asemenea inițiativă, mai ales pentru cei ce caută sensul lumii, sensul filosofiei! Pentru că „Înțelepciunea nu e ceva care se învață; e ceva care se trezește. De aceea o școală de înțelepciune este posibilă”. Visul acestuia, al lui Noica, de a trezi spiritul tinerilor se materializează prin formarea unei „Școli filozofice românești”, unde să se pună accent pe dezvoltarea „înțelepciunii prin cultură”, adică „Această înțelepciune prin cultură, ca formă ultimă a culturii, cultivării de sine, ne e dată nouă”. Cititul îndelungat poate trezi imaginația de care un tânăr are atâta nevoie. Prin trăirea personajelor din cărți, tânărul poate ieși din albia cotidiană, îndreptându-se spre esența lucrurilor, cunoscând legile naturii. De aceea, cititul cărților, plimbatul prin natură sunt fundamentale în dezvoltarea tânărului intelectual. Stând singur în natură, adulmecând vâjâitul crengilor din păduri, auzind fâșâitul frunzelor uscate atunci când calci pe ele, privind cum o pasăre își ia zborul de pe ramurile unui stufăriș, îți dă senzația că trezești în tine lumi necunoscute, care te poartă departe în căutare de sensuri, unde intelectul tânărului caută adevărata fericire, adică „în cultură, omul deplin este cheia înțelesurilor, nu logosul”, după cum zicea Noica în „Despărțirea de Goethe”, bineînțeles despre Mihai Eminescu. Cât de mult voia Noica să se nască în România un alt Eminescu, să se nască un geniu care să redea României eternitatea! Un om care să deschidă valvele spiritualității românești, atră-

gând alte culturi spre cultura românească! Dacă în „Anti-Goethe” zice: „Dacă ar fi să aleg pe cineva să mă reprezinte înaintea lui Dumnezeu, l-aș alege pe Goethe”, atunci își dădea seama că natura și cunoașterea legilor ei este singura șansă ca un tânăr să se apropie mai mult de Ideea universală. Iar prin filosoful Blaga a dat un exemplu că filosofia blagiană este mai aproape de metafizic decât de filosofie a culturii!

Căci „Umbra lui Noica” este spectacolul filosofiei ce se întinde pe meleagurile românești, de la București

la Cluj, Timișoara, Iași, Păltiniș sau Sibiu. Înseamnă că spiritul lui mai dăinuie în cei ce caută înțelepciunea. Pe cărările ideilor te întâlnești cu oameni simpli, culegători ai ideilor înțelepte, unde frumusețea cuvintelor derivă din setea de absolut, de universalitate. Orice om are în el sămânța înțelepciunii, dar trebuie să o trezească prin sinceritate. Ori, să ajungi să nu te minți pe tine însuși este una din marile realizări ale spiritului. Prin „fenomenologia spiritului” urcăm pe treapta cea mai înaltă a înțelepciunii, adică a cunoașterii de sine, a naturii și a

legilor ei. Să-ți cunoști gândirea, să știi ce poți, cine ești și ce vei fi, înseamnă enorm, gândul se îndreaptă spre Rațiunea Pură, unde o întâlnire cu Kant nu poate decât să te bucure și, de ce nu, să ajungi să-l depășești, ajungând pe pajiștile înverzite ale gândirii pure, unde libertatea este absolută! Ori, întâlnirea cu propria-i ființă este chiar depășirea condiției umane, căci așa cum zice Noica: „Orice om la sfârșitul vieții trebuie să scrie «Autobiografia unei idei». Ce e mai adânc în noi înșine decât gândul. Ce gând te-a purtat? Ce gând ai slujit?”.

La Editura „Caiete Silvane” a apărut volumul „Vecinii / The Neighbors / שכנים” de Flavius Lucăcel

Editura „Caiete Silvane” a publicat, cu sprijinul Consiliului Județean Sălaj și al Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, un volum de teatru și de artă al scriitorului și artistului Flavius Lucăcel. Volumul „Vecinii / The Neighbors / שכנים” este trilingv, publicat în limbile română, engleză și ebraică. Traducere în limba engleză de Ioana Sas Bolba. Traducere în limba ebraică de Paul Farkas, Moshe B. Itzhaki. Cuvânt însoțitor de Daniel Săuca. Povestea cărții și a noului proiect expozițional al autorului sunt inspirate din drama evreilor din județul Sălaj și mai ales din satul natal al autorului, Aluniș, comuna Benesat, din județul amintit.

Vecinii din cer

Ferestrele silvane ale lui Flavius Lucăcel, după ce au fost expuse la Muzeul Satului, Muzeul Țăranului Român, la ICR Madrid, ICR Veneția sau la Palatele Brâncovenești, au în proiectul expozițional „Vecinii” un alt rol decât cel inițial: frumusețea cu rost a satului românesc, frumusețea pierdută a memoriei esențiale, nu e martora tăcută doar a trecerii unei identități să-i spunem naționale, ci și martora exodului: satul nu a fost părăsit doar de români, ci și de evrei. Pe o ață invizibilă (o altfel de fereastră) sunt puse la uscat rufe, hainele evreilor care au locuit în satul copilăriei autorului (un exemplar sat multietnic, specific nu numai zonei Transilvaniei), vecinii care au ajuns în abatoarele istoriei sau în țara promisă. Spre aceste haine, ceremoniale sau de zi cu zi, privesc ferestrele lui Lucăcel, oglindă a unui trecut dramatic. Dramatismul sfâșietor – luminat discret sau mai apăsător de spații de o frumusețe copleșitoare – este îmblânzit și de albastrul caselor vechi, de albul purității feminine, de griurile luminoa-

se ale statorniciei ori de curgerea domoală a vieții. Ciudat, probabil, pentru noile generații, dar atât de real pentru cele mai vechi, vecinii sunt absenți: nu mai e nimeni acasă! Au plecat toți, care încotro: unii uciși de moartea bună, alții omorâți de dictaturi demente. Noul proiect artistic al lui Flavius Lucăcel ne dă, totuși, speranța că umanitatea va învinge: nu mai e acasă nimeni, dar noi suntem aici!

Daniel Săuca

Gheorghe Traian Lucăcel, pseudonim literar și artistic: Flavius Lucăcel (n. 26 august 1968, Aluniș, județul Sălaj) este pictor și dramaturg, cu volume de teatru publicate în română, engleză, franceză și maghiară, multe dintre acestea fiind premiate și/sau puse în scenă ca spectacole de teatru ori spectacole-lectură. A fost nominalizat la Premiul Uniter pentru cea mai bună piesă a anului 2015 („Singularitatea pietrelor”). Din 1998 organizează și participă la numeroase expoziții de artă personale și colective din țară și străinătate. Universul său artistic poate fi vizitat pe pagina <https://www.facebook.com/flavius.lucacel>.

Neliniști răzlețe (XI)

Marcel LUCACIU

Viața rămâne o scurtă călătorie, sub semnul zeiței Fortuna și sub atenta supraveghere a zeului Cronos. De multe ori, ajung la destinație doar negustorii de vorbe goale. Ei știu să vâneze speranțele și să ruineze visurile noastre, cu o nonșalanță parlamentară.

Se spune că faimosul filozof Diogene umbla cu o lampă aprinsă, în toiul zilei, căutând oamenii. Oare, azi, i-ar găsi?

Din păcate, oamenii de bună credință urcă în trenul vieții, dar nu mai ajung la ultima stație. Trenul lor deraiază, în cer, mult prea devreme...

O persoană poate fi uitată, dar un OM niciodată...

Într-o lume ne-bună, nebună, poți crede că *totul va fi bine*, numai dacă ai o pereche de ochelari cu lentile roz sau dacă, pur și simplu, ești orb. O privire senină nu este și una credulă, un suflet delicat nu este, neapărat, unul naiv. „Simt enorm și văz monstruos” (I.L. Caragiale).

În spatele civilizației, chicotește întruna eterna maimuță...

Trebuie să cadă, o dată pentru totdeauna, masca ipocriziei perfecte, paravanul ce ascunde falșii patrioți și minciunile lor. „Suntem un popor ușor guvernabil” (Marin Preda). Am fost... Și oare vom fi?

Nu m-aș mira dacă, într-o bună zi, ne-am întoarce în peșteri și îmbrăcați în piei de animale, cu ghioaga în mână, am pleca în căutare de hrană, sfidând creșterea prețurilor. În scădere va fi doar prețul la sentimente. Oricum, nu mai dă nimeni un ban pe ele...

Zvonul zboară, precum o rachetă de croazieră. Rezultatul votului de la alegerile prezidențiale din 24 noiembrie 2024 este rodul digitalizării și al „investițiilor” în Educație, din ultimii 35 de ani. Trăiască analfabetismul funcțional! Trăiască *România Educată!*

Vine o vreme când nu mai vrei să *cânți la urechile surde*, căci *a vorbi într-un pustiu* nu ilustrează gloria, ci *zădărnicia*. *Deșertăciune a deșertăciunilor*, totul e tranziție...

A *supraviețui* înseamnă să nu îți pierzi speranța. Să fii sceptic. Să nu fii nestatornic în convingerile tale. Să-ți reciclezi prejudecățile. Să consideri viața o pradă care se poate întoarce, oricând, împotriva ta.

Se lasă frigul, întunericul și ceața. Noaptea e tot mai lungă. Zorile nu (pre)vestesc nimic? România postrevoluționară îl mai așteaptă pe Mesia... Veni-va zi? Veni-va ceas?

Anii s-au desprins din calendare, precum frunzele din ramurile tinere, purtate de vântul vânt al toamnei. *Omul fără buzunare** colindă și acum străzile orașului. Tâmpilele lui sunt argintate, iar în ochii căprui se poate citi o tristețe amară. E un bun privitor și admiră, în cea mai mare liniște, strălucitoarele vitrine. Totul îi este totuna. Nu mai are decât amintiri, fiind bogat de atâta sărăcie. Nu mai crede în promisiuni (politice, mai ales). Pentru el, Anul Nou va fi tot unul... vechi.

Astăzi, mai mult ca oricând, Poezia trebuie să fie o *flamură tricoloră*, purtată de-a lungul unei realități neconvenabile, fluturând, cu măreție, deasupra cenușii social, deasupra capetelor înalte, dar obediente.

Nu mai vrem „pâine și circ”. Nu mai vrem iluzii sonore. Nu mai vrem faliți melancolici. Vrem să bată – în sfârșit! – un vânt al competenței și prin hățiturile societății românești. Vise sau visuri? Oare nu-i mai bine să ne dorim... lampa lui Aladin?

Ninge rar și bezmetic. Ninge și n-are decât. Peste gropile tranziției, aleargă o sanie năvălaşă. Moș Crăciun aduce daruri. Deocamdată, nu se știe... Cui?

Vin trubadurii, pe drumuri de pulbere. Lira lor vrăjită îi va preschimba în Oameni pe cămătarii, pe farsorii și pe negustorii acestei lumi?

Când scriu, simt cum cineva îmi leagă tot mai strâns, la spate, mâinile. Am rămas același... prizonier al scrisului fără cuvinte.

Din turnul său de fildes, Poetul coboară, în stradă, cu *floarea de foc* în mâini. Este pentru a reaminti tuturor că „nimic din ce e nobil, suav și dulce n-a murit” (Macedonski).

Trebuie să-i dăruim literaturii măcar o parte din viața noastră. Altfel, lumea va deveni o colonie de inimi reci...

* *Omul fără buzunare* este personajul eponim al volumului de publicistică apărut la Editura Limes, Cluj, 2001.

Texte de trecut (in)existența

Ioan F. POP

Cînd crezi că știi cu exactitate ce lucruri merită făcute în viață, se dovedește, mai tîrziu, că aproape toate acestea au fost complet inutile. Știm cu adevărat doar cînd știința vieții nu ne mai servește la ceva. O stare de năuceală totală te cuprinde atunci cînd îți dai seama că tot ce ai învățat, tot ce ai acumulat de-a lungul timpului, tot ce pretinzi că știi nu-ți folosește aproape la nimic. Că o bună intuiție face mai mult decît un institut de cercetare academică. Ajungi, astfel, într-o stare inconfortabilă, dar și în limanul unei eliberări incomprehensive. Ce e mai dramatic și mai liniștitor decît faptul de a constata – pentru a cîta oară – că aproape nimic nu folosește la ceva. Rostul înțelepciunii nu e să știi, ci să înțelegi. Căci poți ști multe fără să înțelegi aproape nimic.

*

Nu putem trăi permanent clipa ca pe un miracol, după cum nu o putem trăi nici ca pe o neconținută dramă. Ne rămîne doar, după posibilități, să facem o medie între cele două extremități concatenate, să le domolim apetențele nelimitării, *setea de absolut*. Dar, de cele mai multe ori, trăim clipa cu indiferența unui veac, după cum, alteori, trăim veacul condensat într-o clipă. În aparenta ei banalitate, s-ar putea ca expresia horatiană *carpe diem* să fie singura concluzie umană cu adevărat revelatoare, singurul adevăr apodictic. Singura idee perenă ieșită din gîndirea relativă a omului. Orice exercițiu reflexiv, orice disertație sau încercare filosofică capotează în fața prozaismului ei constatativ, a truismului ei inexpugnabil. Chiar și transcendentul divin are nevoie de imanența unei clipe. Legăm clipă de clipă un lanț al incompletitudinii temporale, într-un continuu care nu conține nimic. Neputînd trăi, nici măcar ipotetic, vreo formă de eternitate, ceea ce ne rămîne ca un zaț existențial este clipa. Clipa în care pășim cu iluzia eternității. Clipa care face cea mai rapidă conexiune noetică dintre viață și moarte. Clipa care se naște și moare în același timp.

*

Fața celuilalt este *oglindea* care mă reflectă diferit de propria reprezentabilitate, dincolo de care nu mai încap decît non-identități și prefigurări subiective. Faptul că știu că sînt și prin intermediul celuilalt îmi stimulează, dar îmi și vulnerabilizează într-o oarecare măsură eul pînă aproape de o disoluție psihologică. Oricîte „reducții” fenomenologice aș aplica, eul rămîne suspendat între celălalt și propriul sine incomunicabil.

Nimic nu poate „satura” *a priori* intervalul relațional care mă pre-destinează întîlnirii imanente cu celălalt. Eu și Celălalt rămînem două entități incomunicabile, în ciuda limbajului care ne apropie. De fapt, limbajul dezvăluie mai mult prăpastia disparității și a noncomunicării. Celălalt rămîne chipul immanent al singurătății mele. Atîta vreme cît nu poți trăi cu viața celuilalt și nu poți muri cu moartea lui, acesta rămîne cel mai apropiat străin, raportarea fără de care și eu rămîn izolat în propria existență. Sineitatea mă aruncă în străinătatea relației cu alteritatea, cu o hecceitate care nu poate fi reflectată în nici o față, cu toată *ospitalitatea limbajului*. Cu alte cuvinte, sînt *restul* a tot ceea ce nu mă poate defini prin nici o relație, sînt singurătatea absolută a faptului de a fi intercesiunea acestui eu în acest timp și în acest loc. Celălalt nu este *infernul*, ci doar prezența proximă a acestuia. Dumnezeu – Celălalt-ul absolut – nu poate fi cuprins în nici un limbaj, ci poate fi doar pre-figurat într-un *limbaj* subsidiar al tăcerii, care rămîne dincolo de orice entimemă și comunicare umană. Deși tăcerea face parte integrantă din limbaj, ea este adresată ascultării, și nu comunicării. Prin tăcere ne *comunicăm* mai mult in-existența *prezentă* în orice mod de a fi. Tăcerea conține toate sensurile și non-sensurile inexprimabilului.

*

Unii, chiar și cînd tac, vorbesc prea mult, după cum alții, oricît ar vorbi, nu reușesc să spună nimic. Căci aceștia nu vizează vreun sens lexical, ci doar *articulează* o emisie fonologică. Patinează euforici în interiorul unui limbaj care nu îi mai conține. Duc extaziați cuvintele în vid, transformă existența în tevatură mundană. Înainte de a locui în dimensionalitatea fizică a unui loc, *locuim*, heideggerian vorbind, în propria limbă. Locul și limba dau măsura esențială a unei locuiri, a unei apartenențe, a ceea ce numim cu atîta patos *acasă*. Dacă limbajul este cel mai intim mod de locuire a ființei înseamnă că, la cum se vorbește astăzi limba română, se locuiește doar într-o debara a acesteia. Deși deținem spațialitatea unei case încăpătoare morfologic și sintactic, bogată în ornamente lexicale și stilistice, preferăm să o lăsăm în paragina exprimării. Nu mai e mult pînă se va dărîma de tot în propria nerostire, după care se va putea locui belferește în golul unei tăceri inefasabile. Dacă dreptul de a utiliza cuvintele limbii materne ar trebui cîștigat prin competență lingvistică, am rămîne o țară de muți.

„Prezențe”

Expoziția artistei Vári-Váncza Edith

SZABÓ Attila

Expoziția personală de la Casa Emke a artistei Vári-Váncza Edith prezintă o selecție din mai multe suite tematice, cuprinzând peisaje, compoziții cu figuri umane, portrete și compoziții cvasi-abstracte și natură statică. Asumarea figurativismului în arta plastică, așa ca o continuare a paradigmei clasice a reprezentării expresive/non-mimetice în contextul multitudinii curentelor avangardiste, este și azi o atitudine artistică a multor plasticieni. Purtând titlul „Prezențe”, expoziția abordează de fapt problematica existenței și non-existenței, a prezenței umane ce întrece limitele temporale și spațiale ale fizicului. Evocă printr-o notă contemplativ-filosofică, în acordurile strânselor legături emoționale între membrii familiei, din mai multe generații, trecute deja în neființă și cele nou-venite/născute – punând întrebări de genul „De unde venim și încotro ne îndreptăm?” „Mi-am pus întrebarea: de ce pictez? – ajungând să conclud că de fapt pictez ceea ce este important pentru mine, ceea ce are valoare sau înseamnă ceva extrem de mult”. Chiar și peisajul sau motivul ciudat al unui fragment organic al scoarței de copac ce apar pe pânzele artistei sunt

tratate cu deosebită atenție, dedicație, aplecare și pasiune, să nu mai vorbim de portretele celor dragi, sau figura monumentală deosebit de sugestivă a bunicii. Toate acestea fac ca aceste lucrări să aibă o deosebită valoare estetică și o deschidere simbolic-filosofică inspirată, emanând din ele umanismul profund al pictoriței.

„Timp din anotimp” de Voichița Lung

În colecția „Poesis” a Editurii „Caiete Silvane”, a apărut, cu sprijinul Consiliului Județean Sălaj și al Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj, volumul „Timp din anotimp” de Voichița Lung.

Voichița Lung s-a născut la Bădăcin, județul Sălaj, în iunie 1960. A făcut studiile liceale la Liceul Pedagogic Zalău (1975-1979), iar pe cele universitare la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca, Facultatea de Filologie (1980-1984), fiind licențiată la specializarea română-franceză.

A fost profesoară de limba și literatura română la Colegiul Național „Silvania” Zalău (1984-2020), actualmente fiind pensionară.

Este membră a Cenaclului Literar „Silvania”.

Colaborări și apariții publicistice: creații, recenzii, impresii de lectură și studii de specialitate în revistele „Caiete Silvane”, „CNS – Cuvinte, Nume, Speranțe”; „Școala Noastră” (revista Casei Corpului Didactic Sălaj); a fost coordonatoarea revistei „Ecou” (revista elevilor de la Colegiul Național „Silvania” Zalău).

A obținut premiul de debut la secțiunea Poezie, la cea de-a doua ediție a concursului organizat de Editura „Caiete Silvane” (2016), parte din proiectul dedicat ediției a X-a a Zilelor revistei „Caiete Silvane”.

Apariție editorială: „Jocul de-a anotimpurile”, Editura „Caiete Silvane”, Zalău, 2017.

Alice Valeria MICU

Pledoarie finală

Dumneavoastră, celor care v-ați oprit de-a lungul acestui an asupra rândurilor adunate sub cupola pledoariilor, vă aduc în față câteva concluzii, sfârșitul anului fiind tocmai bun pentru o privire, cântărind evenimente, decizii, intersecții ratate, opțiuni inspirate, îndoieli.

Am încercat să păstrez un echilibru și să nu cad în capcana miturilor compensative, căci fiecare perioadă istorică, dincolo de perspectiva de analiză, își are propriile puncte slabe, defecte care o îndepărtează de o utopică vârstă de aur. Nici cu eroul providențial nu stăm mai bine. De fiecare dată când unul se putea califica pentru acest titlu la nivel istoric sau doar al comunității locale, era cuprins de febra puterii, trăda sau era trădat, așa că nouă ne rămâne să ne facem eroi mici, de tinichea, pentru a putea crede că există lideri, că nu suntem singurii dispuși la sacrificii pentru un ideal. Cât despre mitul omului nou, ar fi multe de spus, dar nu sunt atât de optimistă, încât să cred că ar putea scăpa de magia virtualului, nici naivă, încât să iau de bune aberațiile woke ale progresismului extremist. M-am ferit astfel de căderea în păcatele unor utopii regresive ori prospective, încercând să croiesc o imagine personală despre lumea de azi, privind cu câtă luciditate dispun spre câteva coordonate.

E dificil să acceptăm că, dincolo de a fi o noțiune tot mai abstractă, binele nu este un dar pe care să-l așteptăm cuminiți sub bradul de Crăciun, nu ne este adus ca ofrandă, nu este bine mirositor ca tămâia, e mai prețios decât aurul și devine o mască dedesubtul căreia se ascund suferința și moartea. Cum să acceptăm că multe lucruri, pe care le credeam adevărate, sunt jocuri de imagine, minciuni călduțe, menite să ne distragă atenția de la „clipa cea repede ce ni s-a dat”, de la scenariile în care acceptăm să fim figuranți, în timp ce mereu alții sunt protagoniști, pe banii noștri, pe viața noastră? Cât ne costă să deschidem ochii, să azvârlim orgoliul și cu inima curată să privim adevărul în față? Să stăm strâmb, dacă e nevoie, dar să judecăm drept. Să renunțăm la soluțiile comode, să nu mai fim ieftini la făină, înțelegând că suntem toți roade ale acelorași boabe de grâu, sădite de aceeași mână. Nu știm prețui miezul bun și prea ușor acceptăm să-l dăm pe aparențe înșelătoare, încât rămânem cu niște biete coji, și acelea uscate.

Povestea de Crăciun vorbește nu doar despre nașterea unui prunc, în fața căruia se aduc aur, tămâie și smirnă, ci și despre uciderea altor prunci, de teama

că adevărul ar putea ieși la suprafață, că straturile cu care era învelit vor cădea mai lesne decât scutecele de pe trupul nou-născutului. Este lupta eternă dintre bine și rău. Dacă binele este mai greu de dibuit, fiind adesea confundat cu naivitatea, inconștiența, inocența, generozitatea, altruismul, este nevoie ca imagini ale răului să fie aduse în atenție, pentru a putea fi identificate și tratate ca atare.

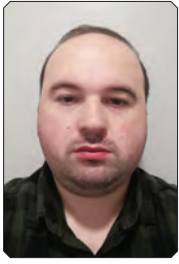
Am asistat în ultimele decenii la efortul unora de a șlefui marginile tăioase ale acestor imagini, pentru a le integra în imaginea vieții cotidiene. Că n-ar fi chiar atât de grav, că nici n-ar fi tocmai de condamnat, de vreme ce tot mai mulți îmbrățișează o astfel de stare, că nici nu e o decădere, iar îndepărtarea de la principiul creator e chiar igienic. Mai mult, este înlăturată imaginea simbolică a răului pe care copiii erau învățați să o identifice, fraternizând cu elementele ce luptă împotriva sa. Asta se întâmpla cu fiecare basm, în care acțiunile violente ale personajelor ce se înfruntau până dincolo de moarte uneori, erau văzute cu funcția lor simbolică. Nu-mi amintesc să fi auzit de vreun traumatizat al basmelor, așa cum pretind azi pedagogii lumii noi. Sub acest pretext, basmele suferă amputări și în numele corectitudinii politice, rămânând simple exerciții de comunicare.

Cu cât manipulăm reprezentarea răului și îl minimalizăm în percepțiile noastre, în chipurile pe care i le atribuim, cu atât suntem mai slabi, căci pregătim generații care cresc cu convingerea că răul e ceva neglijabil, mărunț, controlabil. Astfel, scade capacitatea de a-i identifica semnele, aprobând contaminarea, găsind scuze, justificări și, în cele din urmă, acceptând răul, căci nu va mai fi perceput la dimensiunea și gravitatea esenței sale, ci după reprezentările recurente.

Există răul? În lipsa lui ce mai e binele? După mii de ani de când oamenii și-au pus aceste întrebări suntem mai departe ca oricând de răspunsuri. Ne păcălim unii pe alții cu jumătăți, adevăruri parțiale, care nasc tot minciuni, chiar dacă sunt împachetate în aparențe acceptabile. Jumătăți de adevăruri, călare pe jumătăți de minciuni, învăluite în jumătăți de compromisuri, aprobate cu jumătate de gură, acceptate cu jumătate de creier, recunoscute așa cum sunt cu jumătate de suflet. Atât am ajuns, jumătăți de oameni, mândri de parțialitatea lor, incapabili să fie centrul propriilor vieți.

Cu inima și conștiința curate, să fim oameni întregi! La mulți ani!

Radu Țuculescu și-a prezentat cărțile la Zalău

Alexandru-Bogdan KÜRTI

Marti, 19 noiembrie 2024, scriitorul, jurnalistul, traducătorul și omul de teatru Radu Țuculescu a participat la o lectură publică la Zalău. Manifestarea a avut loc în sala de conferințe de la Casa de Cultură a Sindicatelor, fiind organizată de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, în parteneriat cu Asociația „Curierul Timpului”, Asociația Scriitorilor din Județul Sălaj, Reprezentanța Zalău a filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România și instituția-gazdă.

Amfitrionul lecturii publice dedicate elevilor zălăuani a fost Daniel Săuca, managerul Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj. El a prezentat câteva date biografice ale romancierului cooptat de generația '80. „Radu Țuculescu este o personalitate a lumii literare din România și sunt bucuros că-l putem avea ca oaspete”, a punctat Daniel Săuca.

Într-o atmosferă destinsă, Radu Țuculescu și-a prezentat cele mai recente apariții editoriale – cărți de literatură pentru copii și romane polițiste inspirate de întâmplări reale. El a precizat că nu a urmat studii filologice, nu a făcut parte din nicio grupare literară și a scris întotdeauna așa cum a simțit. A mai susținut că formația sa de violonist i-a influențat creația literară și a vorbit despre rutina sa de lucru.

„Am să vă prezint niște cărți pe care nu am crezut în viața mea că le voi scrie. N-am crezut că voi scrie pentru copii deoarece, așa cum spunea un mare scriitor, Gorki, pentru copii trebuie să scrii mai bine decât pentru maturi, altfel te critică. Acuma îs puzderii de cărți pentru copii, una mai proastă decât alta în librării, toată lumea crede că poate să scrie pentru copii. Eu am evitat acest lucru până am început să am nepoți și nepoate cărora le citeam povești până adormeam eu și ei nu și după aceea am început să inventez, să scriu ce îmi trecea prin cap, tot felul de prostioare”, a spus Țuculescu. În continuare a vorbit despre *Ina și ariciul Pit: aventuri în aparatul de fotografiat al bunicului* (două volume publicate în 2017 și 2018) și *Uimitoarele peripeții ale liliacului Vico în Mirabelia* (carte apărută în 2022).

„Un bun prieten, critic excelent, mi-a zis așa: ideea ca personajele să intre într-un vechi aparat de fotografiat și să aibă acolo nebune aventuri, nu o are nimeni în literatura universală. Așa a apărut Ina, această fată foarte curajoasă și ariciul alb Pit. Cei doi intrau, în fiecare seară, în aparatul de fotografiat al bunicului și acolo aveau aventuri extraordinare pe calea și pe urmele bunicului. A doua carte, pentru copii, adolescenți și părinți, este despre un liliac și o șerpoaică, două

personaje total atipice, care în toate literaturile din lume sunt personaje negative. La mine sunt pozitive. Liliacul fructarian și șerpoaica vegană formează un duet extraordinar în muzică. Cartea te împinge să crezi în ceea ce ai talent și să mergi mai departe”, a spus prozatorul.

În 2020, Țuculescu a publicat primul roman polițist, *Femeia de marțipan*. „Am trăit peste 28 de ani în Elveția, la Basel. Acolo este cel mai important târg din Europa unde se vinde cel mai pur marțipan din lume. De acolo mi-a venit ideea să scriu cartea despre cuplul format din detectivul Martin Breda și iubita lui, Maraia, o tânără alchimistă, specializată în amprenta lacrimilor”, a mărturisit Țuculescu. Cu romanul *Crima de pe podul Garibaldi* s-a întors la Cluj. Descoperirea, lângă unul din pilonii podului de pe Someșul Mic, a unui cadavru al unei femei a cărei identitate e necunoscută declanșează acțiunea celui de-al doilea volum din trilogia polițistă. Al treilea roman, care va apărea în ianuarie 2025, se numește *Gudrun*, după numele personajului principal.

Radu Țuculescu a citit din volumul *Uscătoria de partid. Blitz-proze* și a povestit cum i-a fost interzis să publice proze și piese de teatru în perioada comunistă. A avut o idee extraordinară și a fondat prima trupă de pantomimă din țară, cu care a reușit chiar să participe la festivaluri în străinătate. În continuare, dramaturgul a povestit cum în 2008 a intrat în repertoriul permanent al teatrului Orfeus din Praga, unde comedia *O balebă în mijlocul drumului* se bucură de un succes important la public, fiind jucată lunar începând din toamna lui 2017.

Lectura publică a fost urmată de o sesiune de întrebări și răspunsuri. În final, Radu Țuculescu i-a încurajat pe elevi să citească, să creadă în literatură și să-și urmeze pasiunile.

Gudrun

Radu ȚUCULESCU

„Ce greu e să faci pe generalul, mai ales mort.”

Dino Buzzati

„Îți mai amintești de învățătoarea mea, doamna Hoffman, de la școala germană, delfinache? Cu siguranță, ți-am povestit despre ea adesea. O femeie tip bărbat, doar mustața-i mai lipsea. Fuma țigări fără filtru. Mirosea a tutun și a transpirație. Ne trăgea de urechi și ne bătea cu liniarul în palme. Era văduvă, urâtă și rea. Eu nu cred că un om urât la chip trebuie să fie și rău. Învățătoarea mea și dacă era frumoasă, tot rea ar fi fost. Poate greșesc. Poate caracterul este cel care-i cioplește omului nutra, i-o modelează... Iarși nu sînt sigură. Tata era ceea ce se poate numi un bărbat arătos, chiar dacă trăsăturile chipului îi erau aspre. Învățătoarea nu mă suporta și nici eu pe ea. Mereu îi dădeam cite o replică ironică la stupidele ei observații. O contram, cum ziceam noi copiii, cu o îndrăzneală pe care ea o considera adevărată obrăznicie. Și atunci mă bătea cu liniarul ori mă pune la colț să stau în genunchi pe boabe de porumb, avea întotdeauna în sertarul catedrei o pungă plină cu astfel de boabe.

La una din ședințele cu părinții m-a pîrît tatei că sînt obraznică și-i incit și pe ceilalți din clasă să fie, că am un comportament deplorabil, greu de suportat, abia de-și poate ține lecțiile din cauza mea. Asta era, desigur, o mare minciună. Întors acasă, tata m-a bătut în camera mea cu cureaua, ții minte, delfinache, erai și tu pe-acolo pe undeva printre pernele patului. Mi-a lăsat urme pe picioare și brațe de a trebuit, o vreme, să port mereu bluzițe cu mînci lungi și pantaloni de trening pe sub uniformă.

De cite ori mă bătea tata, mama se ascundea într-altă cameră, de parcă nici n-ar fi existat. Ea nu a participat niciodată la ședințele cu părinții. Sînt convinsă că fusese ordinul tatei să rămînă acasă, doar prezența lui era importantă.

Mama a murit cînd eu aveam paisprezece ani, la vreo trei ani după revoluție. O vreme am crezut că se îmbolnăvisese din cauza bătăilor aplicate de tata. Fuma mult, era singura ei plăcere, singura ei bucurie. N-au fost bătăile de vină, făcuse cancer la plămîni. Tata nu i-a interzis niciodată fumatul. Și el fuma, dar mult mai puțin.

Draga mea mamă, eu am iubit-o, dar ea oare m-a iubit? Delfinache, acum am să-ți destăinuiesc un se-

cret teribil, ceva ce am păstrat doar pentru mine pînă azi. M-a durut enorm, a fost ca un cuțit înfipt în piept. Atunci m-am simțit cea mai singură ființă de pe lume. Am auzit-o pe mama mărturisindu-i unei vecine că ea, de fapt, nu m-a dorit. N-a vrut ca eu să apar pe lumea asta... Era tînără, dorea să mai trăiască cîțiva ani liberă, fără un plod pe cap, dar s-a întîmplat să rămînă gravidă, iar tata i-a spus, în stilul lui categoric, că asta-i menirea ei, să crească copii. Așa am venit pe lume, ca un copil nedorit de mamă. Aveam zece ani cînd am aflat. Cîte nopți nu am plîns cu tine lîngă mine, iar tu nu știai de ce!

Oare mama s-a prefăcut doar că mă iubește, cînd era în viață? Nu voi afla niciodată adevărul. Iar dacă tata m-a dorit, de ce m-a bătut mereu? Considera că era cea mai eficace metodă de educație a unui copil, de aia. Poate cea mai eficace să-i traumatizeze sufletul. Însă eu m-am născut o luptătoare și mi-am dat seama atunci că sînt o buruiănă care crește după cum îi este voia, și unde dorește, cu toate intemperiiile care o asaltează. Zîmbetul tău blînd a fost mereu o alinare pentru mine, te vedeam cu coada ochiului și cînd tata mă bătea și asta mă făcea să suport cu stoicism agresiunile lui. Ba chiar să-l înfrunt adesea. Libertatea mea de buruiănă prindea tot mai bine contur și avea să se împlinească după ce tata m-a legat întîia oară. Întîia și ultima oară.

Tati, inima mea e un delfin albastru!

Ce tîmpenii vorbești, Gudrun. Ești o proastă!

Prima dată cînd i-am făcut această mărturisire de-a dreptul poetică, nu m-a bătut, m-a alintat doar cu binecunoscutul cuvîntel: proastă. Eram deja obișnuită, efectul asupra mea devenea tot mai palid, mai nesemnificativ. Prin urmare, într-altă zi i-am repetat că inima mea este un delfin albastru pe un ton destul de provocator bănuiesc. S-a înfuriat și mi-a cîrpit citeva palme, să nu te mai aud cu idioțenia asta! Surprinzător este faptul că nu te-a aruncat la gunoi. După cît de disprețuitor vorbea despre tine, numindu-te amărîta aia de jucărie din plastic, era de așteptat. Ori mi te-a lăsat ca să aibă mereu un pretext de a rîde de mine. Proasta care doarme cu un delfin cenușiu și caraghios, din plastic, ba mai și stă cu el de vorbă! O să-l iei cu tine și cînd te vei duce la ofițerul stării civile ca să te măriți? Întreba el ironic și retoric. În fața ofițerului stării civile nu am ajuns niciodată. Întotdeauna am fost convinsă că acele hîrtii care pecetluiau, cică, o relație, nu repre-

zintă nimic, nu au nici o valoare, nu erau o asigurare pe viață că se vor iubi pînă ce moartea-i va despărți!

La cincisprezece ani m-am îndrăgostit de Robi, și-l amintești cu siguranță. Era cu patru ani mai mare, chitarist într-o formație de club. Avea muzica în sînge, talent pînă-n vîrfurile degetelor. Doar puțin mai înalt decît mine, cu ochi albaștri, plin de umor și bun simț. Se comporta respectuos cu toată lumea, asta pînă cînd apuca să dea pe gît cîteva pahare de tărie.

În clubul unde cînta și repeta am găsit odată un morman de catifea albastră care fusese, bănuiesc, cortina scenei. Din acea catifea mi-am croit un costumaș trăznit, zic eu, o fustă scurtă, foarte scurtă și un sacou cu buzunare largi unde te duceam, uneori, cu mine... Robi mă aștepta cîteodată cînd ieșeam de la școală. Nu în fața clădirii, desigur, ci pe o stradă laterală unde ne întîlneam ca și întîmplător. Mă conducea pînă aproape de casă pentru a se feri de ochii vecinilor care m-ar fi putut pîrî tatălui.

O dată pe săptămîină, sîmbăta noaptea, săream pe fereastră, apoi peste gard și mergeam la club ca să-l ascult cum cîntă la chitară. Era un soi de discotecă, unde formația lui Robi ținea un recital de aproximativ o oră. Lumea dansa, mai puțin eu. Ședeam la o masă cu alte colegi de clasă, uneori mă ridicam și țopăiam toate în jurul ei, fără să ne deplasăm pe ringul de dans. Te luam cu mine într-unul dintre buzunarele sacoului din catifea albastră, îți amintești delfinache, îți plăcea muzica... Puțin după miezul nopții, Robi mă conducea acasă, la despărțire ne sărutam și atît. Recunosc cu sinceritate, nu am fost niciodată atrasă de sex. Asta nu înseamnă că mă născusem o frigidă. Nu era pentru mine o prioritate, ceva la care să visez noaptea, ceva care să mă provoace și să-mi pierd cumpătul. Robi nu a forțat niciodată nota în acest sens, afirma, rîzînd, că avem destul timp pentru sex, o viață întregă la dispoziție. Cînd se îmbăta devenea, însă, agresiv. Extrem de agresiv. Jignea pe toată lumea, inclusiv pe colegii din trupă. Se lua la harță, care denatura într-o adevărată bătaie. Își pierdea prietenii...

La mine nu s-a răstit și nici nu m-a lovit vreodată. Cînd era beat obișnuia să-mi spună mereu, viața asta-i o poveste spusă de un idiot, plină de mînie și gălăgie!

Într-o noapte, eu lipseam de la club, s-a întîmplat nenorocirea. După ce și-a terminat programul, a băut mult la bar, păhărel după păhărel. S-a luat la harță cu patronul, cu bodyguardii acestuia, a declanșat bătaia cu pahare și sticle sparte, ba și-a folosit și chitara pe post de ciomag. A lovit în dreapta și în stînga și a fost lovit la rîndul lui, pînă cînd a căzut și a murit. Nu se știe exact dacă dintr-o lovitură primită ori deoarece, în cădere, s-a mai lovit la tîmplă și de colțul unei mese. Asta mi-au povestit colegile care se aflau în club.

Nu am fost la înmormîntare, n-am fost niciodată să-i vizitez mormîntul.

Trecutul poate să-ți facă rău doar dacă-i dai voie, delfinache.

Totuși, cu toată mărturisirea făcută vecinei, mama mea cred că avea momente cînd mă iubea cu adevărat. După ce a căzut la pat, mă chema mereu la ea, mă strîngea în brațe pătimaș și șoptea printre lacrimi, copilul meu drag, îmi mîngîia părul, ești frumoasă Gudrun, fata mea iubită, așa să rămii toată viața, o luptătoare care nu se lasă doborîtă de nimeni și de nimic.

Iubesc atît de mult apa, delfinache, și-am mai spus-o. La fel de mult ca și tine. Aș trăi în apă. M-aș transforma într-o plantă marină. Ori într-un peștișor colorat. Ori într-o sirenă. Oare sirenele au sex? Nu cred... Ce bine de ele!

Cînd eram mică, iar maturii îmi puneau acea întrebare tembelă pe care o pun la toți copiii, ce vrei tu să te faci cînd vei fi mare, invariabil răspundeam că vreau să mă fac bătrînă..."

Tatăl lui Gudrun era un pasionat al jocului de poker. Nu chiar un pătimaș care să-și piardă și ultimii bani, să intre-n datorii pînă la disperare. Calcula, cu sînge rece, cînd era momentul să se oprească, să iasă din joc. Participa doar la partidele pe care le organiza la el acasă, de două ori pe lună. Dacă era vreme frumoasă, partidele se desfășurau în chioșcul din grădină, vara ori la început de toamnă, dacă seriile mai erau călduroase. În rest, jucătorii se adunau în sufragerie.

Mama asista la partide toată noaptea așezată pe un scaun la o distanță de cîteva metri de masa lor. Croșeta ori citea. Din cînd în cînd, executa comenzile scurte pe care i le adresa soțul pe un ton gutural, dar ferm, fără a-și muta privirile de pe cărți. Patru pahare cu vin! Apă plată și minerală! Sandviciuri! sau Patru boluri cu alune! sau Cafele! Sărățele! Golește scrumierele! Aprinde luminile! Pînă ce jucătorii, atinși de oboseală, se hotărau să plece toți deodată. În majoritatea cazurilor erau aceiași, vechi prieteni de-ai tatălui. Rareori, dacă lipsea vreunul din motive obiective, venea un coleg de serviciu de-al tatălui.

Ceea ce o surprindea și în același timp o nedumerea pe Gudrun era faptul că jucătorii de poker îi ziceau tatălui generale! E rîndul tău, generale! Mai gîndești mult, generale? Intri în joc, generale? Cafeaua și sandviciurile sînt de calitate, generale, să tot joace omul cu tine. Și așa mai departe. O dată a îndrăznit să întrebe, tati, tu ai fost în armată general? Tatăl a rîs batjocoritor, ce aiureli îți trec prin cap, fetițo, așa-mi zic jucătorii pentru că sînt cel mai bun! Răspunsul nu a mulțumit-o pe fetiță, dar a renunțat să-l mai întrebe, s-ar fi ales doar cu cîteva palme zdravene peste ceafă pentru insistențele sale prostești.

(Fragment din romanul cu același titlu, în curs de apariție la Editura Polirom)

Marin
POP

Fildu de Jos – 775 ani de la prima atestare documentară

Din punct de vedere administrativ-teritorial, comuna Fildu de Jos are în componență patru localități: Fildu de Sus, Fildu de Mijloc, Fildu de Jos și Tetișu.

Până în anul 1950, când se trece la raionarea de tip sovietic, localitățile comunei au aparținut județului Cluj. În perioada 1950-1968 au aparținut raionului Huedin, iar din 1968, după reînființarea județelor, au fost arondate județului Sălaj.

Prima localitate atestată documentar este Fildu de Jos, acum 775 de ani, la anul 1249, sub numele de terra Fyld. De-a lungul timpului o întâlnim sub următoarele denumiri: villa Fyld, la 1393; poss Fyld cum aliis teris sive possessionibus similiter Fyld appellatis, la 1412; tre possessiones volahales Harumfyld, possessiones volahales Felsewfyld, Kezefyld, Alsofyld, la 1415; Alsofyld, la 1435; Also-Füld, la 1733; Fildu de dzsosz, 1808; Alsó Föld, Fildu de Jos, 1854.¹

A doua localitate din comună care apare în documente este Tetișu, la anul 1399, sub denumirea de Ketesd. O întâlnim apoi sub următoarele denumiri: Kethesd, la 1437; poss Ketheth, la 1519; Kettesd, la 1576; Tetise, la 1733; Ketesd, la 1760-1762; Tyetyésu, la 1830, Ketesd, Chetiș, la 1854; Tetișu, 1930 și 1966.²

Localitatea Fildu de Mijloc este atestată documentar la anul 1415, sub numele de Köyepfyld. De-a lungul timpului o întâlnim sub următoarele denumiri: Kezefsewfyld, la 1435; census quinquagesimalis de Treffild, la 1461; Kezefsewfyld, la 1464; Közep-Föld, la 1733; Fildu de Minslok; Közep-Föld, Fildu de Mijloc, la 1850.

La fel ca Fildu de Mijloc, tot la anul 1415 apare în documente și cea de-a treia localitate a comunei, Fildu de Sus, sub denumirea de poss Felsewfyld. De-a lungul timpului o întâlnim sub următoarele denumiri: Felsewfyld, la 1435; poss Fyld superior, la 1437; census quinquadesimalis de Treffild, la 1461; Felsefyld, la 1467; Felső Föld, la 1733; Fildu de szusz, la 1808; Felső-Föld, Fildu de Sus, la 1854.³

Pe timpul conscripției episcopului Inochentie Micu Klein, parohia Fildu de Jos, cu hramul „Sfinții Arhangheli Mihail și Gavril” era încă ortodoxă și număra 140 de credincioși. Avea biserică de lemn, construită, conform șematismelor, în anul 1630 și casă parohială din lemn. Proprietatea bisericii consta din teren arător în suprafață de 1,5 jugăre și cositor de două care de fân. Preot era popa Ionucz, neunit.

Pe la anul 1756, credincioșii trec la cultul greco-catolic, prin preotul din Fildu de Mijloc, Georgiu Pop,

Biserica din Fildu de Jos

care a câștigat pe seama bisericii din Fildu de Jos de la „domnii feudali” și o proprietate de 400 jugăre pădure.

Parohia a fost administrată prin preotul Georgiu Pop până la anul 1780, iar din 1780 până în anul 1804 a fost păstorită de popa Urs. Acestuia i-a urmat popa Toma, iar în timpul păstoririi sale, prim-curatorul provizoriu al pădurilor, Ilie On, „a nimicit actele de donațiune, făcute bisericii la an 1756, iar după aceea luă frunde în buze” (frunze în buze, adică a înnebunit – n.n.). Între anii 1811-1818, parohia a fost administrată iarăși interimar prin Ioan Pop, preotul cooperator din Fildu de Mijloc, între 1818-1826 a fost administrată prin Toma Pop, preotul cooperator din Fildu de Mijloc, iar în perioada 1826-1855 a funcționat ca paroh Erasmus Roșca.⁴

La mijlocul secolului al XIX-lea, conform recensământului populației din anul 1850, localitatea Fildu de Jos avea 90 de case și o populație de 451 locuitori, din care 233 erau bărbați și 218 femei. Din cele 233 de persoane de sex masculin, 124 erau necăsătoriți, 105 căsătoriți, 4 văduvi, iar 27 erau încorporabili, având vârsta între 17 și 26 de ani. Din totalul persoanelor de sex femeiesc, 106 erau căsătorite, 88 necăsătorite și 24 văduve, de unde rezultă că la femei era mai mare speranța de viață decât la bărbați. După naționalitate, 406 erau români, 5 maghiari, 22 romi și 18 evrei. După apartenența religioasă, 418 erau greco-catolici, 10 reformați, 5 unitarieni și 18 izraeliți. În sat se creșteau 36 de cai și 262 capete bovine.⁵

În șematismul din anul 1865 îl găsim ca preot pe Ignațiu Suru, parohia având 468 de credincioși. Născut

În anul 1835, el a fost hirotonit în anul 1858. A funcționat ca preot în parohia Fildu de Jos până în anul 1866, când s-a transferat în parohia Răstolț.⁶

În perioada 1866-1872, parohia a fost administrată interimar de Petru Petran, parohul Sfărașului⁷, iar de la 1872 a funcționat ca paroh Nicolae Roșca, care în anul 1883 a renunțat la preoție.⁸

Un document foarte important în privința educației copiilor din Fildu de Jos îl reprezintă protocolul încheiat de către locuitori, la 21 august 1866, prin care se angajau să achiziționeze un teren pentru construcția unei școli și plata învățătorului.

Hotărârea locuitorilor venea în urma ordinului guvernului imperial din 31 ianuarie 1866, referitor la organizarea școlilor comunale și dotarea învățătorilor cu un salariu corespunzător.

Protocolul a fost încheiat în prezența judeului cercual, protopopului, notarului protopopului, judeului și notarului comunal.

Având în vedere că documentul are o importanță istorică deosebită pentru învățământul din Fildu de Jos, îl redăm în cele ce urmează:

„Eșind în fața locului, după ce *per estensum* li s-au cetit grațioasa ordinăciune mai sus menționată, poporenilor coadunați și s-a interpretat, s-a făcut provocare cum că neesistând până acuma școală comunală în sat, ba neci chiar fond trebuincios pentru această clădire s-ar găsi, numaidecât să se îngrijească atât asupra procurării fondului de lipsă cât și despre spesele reperate la școala edificândă.

După mai îndelungă consultare și dezbateră a obiectului cestionat se insinuară cu acea dechiarare cum că, după ce fond propriu școlastic absolut nu s-ar afla în toată comuna, ba neci alt oarecare loc corespunzător spre acest scop de vânzare în toată comuna, constrânși de suprema necesitate, se află îndemnați, după primirea înviorei și din partea superiorității eclesiastice, a dare în schimb pentru un loc anumit din grădina parohială de sub nr. Topogr. 213 rupt, de 483 stîngini pătrați în estensiune, un alt loc comunal și altu comun de mult procurat și cumpărat de la dl. Hadfaludi Antal pe sama comunei de sub nr. Topogr. 1583, de 1 juger 330 stîngini pătrați în estensiune și pe acest loc apoi vor să-și edifice școala comunală.

Ce se ține de școala proprie edificândă pe pomenitul lor, în unanimitate se apromiseră cum că, făcându-se dispuseciunile necesare în cel mai scurt termen pentru procurarea materialului trebuincios, edificarea școlii numaidecât se va putea pune în lucrare și neîntrerupt se va continua cu o asemenea încordată energie încât, cu începerea cursului școlastic din anul 1867/1868 sau pe 1 novembre a aceluiași an să fie pe deplin terminată și cu toate cele de lipsă adjudstată, într-on mod de așa ca spre scopul instrucțiunii să se poată întrebuința.

În privința lefei docentului se dechieră cum că acea leafă în unanimitate s-au satorit și fipsat pentru toate tempurile de 70 f.v.a, 40 metrete bucate, în mălai

Casă veche din Fildu de Jos

și secară și 3 orgi (metri cubi – n.n.) lemne de foc, precum arată Instrumentul de dotațiune aci alăturat.

În fine spre conducerea tuturor treburilor școlastice și anumit spre rădicarea, repararea și ținerea în ordine corespunzătoare a școlii edificândă, spre administrarea averilor școlastice precum și spre scoaterea competenței docentului s-a ales, în unanimitate, una Eforie (comitet – n.n.) școlastică din următorii membri: preotu, respectiv ca președinte, Nicolae Roșca, inspector civil, Balașiu Alexa, Pușcașiu Ștefan, Cosma Ioan Aron, Criste Ștefan, Ilea Gligor, ca membri acelei eforii.

Semnează: judele, notarul, 3 jurați, 27 săteni, judele cercual, protopopul și notarul protopopiatului”.⁹

Din șematismele anilor 1871 și 1876 aflăm că parohia avea matricule din anul 1833, casa parohială era din lemn, iar edificiu școlar de lemn abia după anul 1871. Cantor era Aron Moldovan, iar docente, adică dascăli erau Ioan Ciupe, în 1871 și Nicolae Pantea, în 1876. Elevi de școală erau 58, în 1871 și 66 în 1876. Interesant este că numărul de credincioși scade, de la 498, în 1871, la 433, în 1876, fără a fi consemnați la alte religii.¹⁰

În anul 1880, conform recensământului populației, numărul de case ajunge la 95, iar populația la 461 de persoane. După limba maternă vorbită, 428 se declarau români, 27 maghiari, 5 alte naționalități, 1 limba maternă necunoscută. După apartenența religioasă, 435 erau greco-catolici, 1 romano-catolic, 9 reformați, 2 unitarieni și 14 izraeliți. După cum se poate observa, cei 16 evrei au declarat la limba maternă vorbită, limba maghiară.¹¹

În anul 1883-1884, parohia a fost administrată prin Teodor Pop, parohul din Fildu de Mijloc, în perioada 1884-1888 de preotul Petru Olar, iar din anul 1888 a fost alăturată ca filie la Fildu de Mijloc.¹²

La începutul secolului al XX-lea, conform recensământului din anul 1900, localitatea Fildu de Jos se întindea pe o suprafață de 2.042 jugăre, avea 98 case și o populație de 467 persoane, din care 247 bărbați și 220 femei. După limba maternă vorbită, 457 erau

români și 10 germani, de fapt evrei. După apartenența religioasă, o persoană se declara de religie ortodoxă, 456 erau greco-catolici și 10 izraeliți. După starea civilă, 219 persoane erau necăsătorite, 214 erau căsătoriți, 34 văduvi și niciun divorțat. Pereții caselor erau din lemn la toate cele 98 de case, iar acoperișul era din țiglă la o singură casă, la 43 din șindrilă și la 54 din trestie sau paie.¹³

Din șematismul anului 1906 aflăm că biserica de lemn din Fildu de Jos, construită la anul 1630, în onoarea Sfinților Arhangheli Mihail și Gavril, convertită la greco-catolicism în anul 1756 avea matricule din anul 1833 și era încă filie a parohiei Fildu de Mijloc. Școala era din lemn, având ca elevi 45 de băieți și 44 de fete. Parohia era administrată de preotul Ștefan Pop din Fildu de Mijloc, învățător era Demetriu Zahu, cantor Ioan Moldovan, curator Gavrilă Cosma, credincioși greco-catolici 443.¹⁴

Înainte de izbucnirea Primului Război Mondial, conform recensământului din anul 1910, localitatea Fildu de Jos avea 109 case și o populație de 501 locuitori, din care 256 bărbați și 245 femei. După limba maternă, 482 se declarau vorbitori de limba română și 19 maghiară. După apartenența religioasă, 481 erau greco-catolici, 5 romano-catolici, 10 reformați, 4 izraeliți 1 alte religii. După starea civilă, 219 erau necăsătoriți, 243 căsătoriți, 39 văduvi și niciun divorțat. Toate cele 109 case aveau pereții din lemn, iar acoperișul era din șindrilă la 53 de case, din trestie sau paie la 47 și doar la 9 case era din țiglă.¹⁵

Din șematismul anului 1911 aflăm că școala de piatră a fost definitivată în anul 1903, iar învățător era Toma Cocîș.¹⁶

După Marea Unire de la 1 Decembrie 1918, la fel ca în întreaga țară, au loc transformări importante, în primul rând prin adoptarea legii de reformă agrară.

Din punct de vedere demografic, populația localității avea 494 locuitori în anul 1920, din care 480 români, 4 maghiari, 5 evrei, 10 alte naționalități, probabil romi.

Conform recensământului populației din anul 1930, populația ajunge la 525 locuitori, din care 503 erau români, 16 maghiari și 6 romi.¹⁷

Un mare neajuns al comunității era faptul că biserica de lemn era veche și deteriorată. Deși inițiativa construirii unei biserici noi, de zid, a început în anul 1912, noul lăcaș de cult a fost definitivat abia în anul 1930, când credincioșii din Fildu de Jos au intrat în noua biserică.¹⁸

Din șematismul anului 1929 aflăm că Fildu de Jos nu mai era filie, ci a devenit parohie de sine stătătoare, administrator parohial fiind preotul Victor Pop.¹⁹

Au venit apoi vremuri grele de război, după care s-a instaurat regimul totalitar comunist. În special colectivizarea forțată a agriculturii a dus la scăderea drastică a populației, care a migrat spre orașe, în căutarea unui loc de muncă. Astfel, de la 575 locuitori, cât avea localitatea în anul 1930, ea scade la 475 locuitori

în anul 1966, din care 463 români și 12 maghiari. Declinul populației continuă, iar în anul 1977, satul ajunge la 430 locuitori, din care 423 români și 5 maghiari.

Conform recensământului din anul 1992, satul avea o populație de 319 locuitori, din care 297 români, 4 maghiari și 18 romi, iar peste 10 ani, în 2002 să scadă la 283 locuitori și, din păcate, trendul descrescător continuă.²⁰

În anul 2002, localitatea Fildu de Jos mai avea 283 locuitori, 131 bărbați și 152 femei. Întreaga comună avea 1.583 locuitori, din care 755 de sex masculin, 828 de sex feminin. Din totalul de 1.583 locuitori, 999 erau români, 336 maghiari, 254 romi, 3 bulgari. Din punct de vedere confesional, 1.207 se declarau aparținători ai cultului ortodox, 5 romano-catolici, 2 greco-catolici, 331 reformați, 32 pentecostali, 1 adventist de ziua 7, 1 alte religii și 4 de religie nedeclarată.²¹

Din păcate, trendul demografic descendent continuă, iar localitatea Fildu de Jos are o populație îmbătrânită, ceea ce va face ca pe viitor forța de muncă să fie o problemă tot mai mare.

Note:

¹ Gheorghe Chende-Roman, *Dicționar etimologic al localităților din județul Sălaj*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2006, p. 157.

² *Ibidem*, p. 280.

³ *Ibidem*, p. 157-158.

⁴ *Șematismul Veneratului Cler al Arhidiecesei Metropolitane Greco-Catolice Române de Alba Iulia și Făgăraș pre Anul Domnului 1900 de la Sânta Unire 200*, Blaj, Tipografia Seminariului Arhidieceșan, p. 412-413.

⁵ Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1850. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1996, p. 282-283.

⁶ *Șematismul veneratului cleru catolicu de ritulu orientale al Arhidiecesei Metropolitane a Albei-Iulie pre anulu 1865*, p. 95.

⁷ *Idem*, pe anul 1876, p. 95.

⁸ *Idem*, pe anul 1900, p. 413.

⁹ Simion Retegan, *Satul românesc din Transilvania, ctitor de școală (1850-1867)*, Cluj-Napoca, Editura Echinox, 1994, p. 205.

¹⁰ *Șematismul ... pre anul 1871*, p. 94; *Idem*, pe anul 1876, p. 97.

¹¹ Traian Rotariu (coord.), *Recensământul din 1880. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1997, p. 298-299.

¹² *Șematismul ... pe anul 1900*, p. 413.

¹³ Traian Rotariu, *Recensământul din 1900. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999, p. 514-517.

¹⁴ *Șematismul ... pe anul 1906*, p. 185.

¹⁵ Traian Rotariu, *Recensământul din 1910. Transilvania*, Cluj-Napoca, Editura Staff, 1999, p. 496-499.

¹⁶ *Șematismul ... pe anul 1911*, p. 154.

¹⁷ Varga E. Árpád, „Szilágy megye településeinek etnikai adatai (anyanyelvi/nemzetiségi) 1850-1992”, p. 43, în *Erdélyi etnikai és felekezeti statisztikája II. Bihar, Máramaros, Szatmár és Szilágy megye. Népszámlálási adatok 1850/1869-1992 között*, Miercurea-Ciuc, Editura Pro-Print, 1999 (online: <https://www.kia.hu/kiakonyvtar/konyvtar/erdely/vallas.htm>).

¹⁸ Serviciul Județean al Arhivelor Naționale Sălaj, fond Parohia greco-catolică Fildu de Jos, dosar 4/1869-1930.

¹⁹ *Șematismul ... pe anul 1929*, p. 46.

²⁰ Varga E. Árpád, *op. cit.*, p. 43.

²¹ Gheorghe Chende-Roman, *op. cit.*, p. 157.

LÁSZLÓ László

După 35 de ani despre primul document oficial postdecembrist

(Ce s-a vrut să devenim...)

Probabil, mulți dintre noi ne aducem aminte de imaginile de la televizor din 22 decembrie 1989. Cei care au uitat sau sunt prea tineri pot viziona aceste înregistrări pe internet. Primele secvențe „libere” cu Mircea Dinescu și Ion Caramitru împreună cu grupuri de revoluționari: entuziasm, bâlbâieli, improvizări, declarații, alarme, zvonuri, informări sau dezinformări. Apeluri către armată, populație. „Știri” despre teroriști. Vestea capturării cuplului conducător...

Seara, târziu, apariția lui Ion Iliescu, care va citi **Comunicatul către țară al Consiliului Frontului Salvării Naționale** (CFSN). Acest Comunicat poate fi considerat primul document oficial (public) postdecembrist și conține **programul CFSN în 10 puncte**. În continuare o să fac o evocare/rememorare a primului document postcomunism, cu unele aprecieri subiective și selective, a acestor puncte programatice. (Așa cum cititorul și cetățeanul L.L. vede după 35 de ani realizarea acestui program.)

O să procedez în felul următor: fiecare punct va fi citat în ordine, urmat de aprecierea personală, eventual argumentarea – mai mult sau mai puțin subiectivă – a aprecierii, a notei. Nu o să intru în toate detaliile posibile, și nici foarte adânc în aspectele care sunt mai îndepărtate de domeniile generale de interes. Fiecare punct va fi notat de la 1 la 10 (ca la școală). În final se va face și media tuturor notelor acordate acestor puncte programatice.

1. „Abandonarea rolului conducător al unui singur partid și statornicirea unui sistem democratic pluralist de guvernământ.” (Voi respecta ortografia de atunci. L.L.)

Cred că s-a reușit în mare măsură instaurarea democrației și pluralismului. E drept că democrația noastră este un pic originală, dar este democrație, care mai „scârțâie”, dar funcționează. Este și pluralism politic. (Nu că nu ar exista și la noi germeii autoritarismului și dorința/nostalgia multora după mâna forte sau pentru „ordinea” și „liniștea” din dictatura defunctă. Democrația noastră e vie, mai ales dacă dinspre Bruxelles sau Washington mai vine câte un impuls benefic pentru susținerea/întărirea ei. În lumea contemporană, democrația începe să piardă teren la nivel global, din cauza revenirii regimurilor autoritare și nașterii celor iliberale. Dar să nu ne lăsăm amăgiți de populism...) Ca să fiu mai indulgent cu notarea, inițial, pentru acest prim punct am vrut să acord **nota 9**. Dar pentru că scriu aceste rânduri pe 25-26 noiembrie, îmi dau seama

Prima pagină a ziarului „Țara Silvaniei”, devenit ulterior „Graiul Sălajului”, unde apare Comunicatul CFSN (nr. 2 din 26 decembrie 1989)

că nota inițială ar fi fost exagerată. Deci, în final, **nota va fi 8**.

2. „Organizarea de alegeri libere în cursul lunii aprilie.”

În decembrie 1989 se preconiza ca primele alegeri libere să fie organizate în aprilie 1990. Alegerile au întârziat o lună, și au avut loc pe 20 mai 1990. (După unele aprecieri, duminica votului s-a numit „Duminica Orbului”.) S-au ținut simultan alegeri parlamentare și prezidențiale. (Primele alegeri locale se vor organiza doar în 1992.) Nu au fost chiar curate aceste prime alegeri, dar de atunci au avut loc alegeri periodice regulate și pluraliste, cu mici probleme locale, dar efectiv pluraliste și practic libere. (Și acest an este unul electoral, dar nu intrăm în detalii...) La capitolul alegeri, scăderea prezenței la vot este îngrijorătoare: dacă la primele trei alegeri parlamentare prezența a depășit 75%, la ultimele două a fost sub 40%. Deci putem aprecia că acest punct programatic nu s-a realizat chiar integral, dar după mai multe încercări, sistemul electoral este funcțional. (Se mai pierd voturile celor care nu trec pragul electoral, sistemul de vot pe liste e un pic deranjant, aleșii practic nu prea pot fi revocați etc. și ar mai fi și alte deficiențe ale sistemului electoral.) Și la acest punct se acordă **nota 8**.

Anii electorali în România după 1989:

a) Anii alegerilor parlamentare și locale: 1990, 1992, 1996, 2000, 2004, 2008, 2012, 2016, 2020 și în acest an, pe 1 decembrie. Cu excepția anului 1990, în

ceilalți ani menționați s-au ținut și alegeri locale.

b) Alegerile prezidențiale până în 2004 inclusiv s-au organizat împreună cu alegerile parlamentare, iar după prelungirea mandatului de președinte la cinci ani, au mai avut loc scrutinuri prezidențiale în 2009, 2014, 2019 și acum, în 2024.

3. *„Separarea puterilor legislativă, executivă și judecătorească în stat și alegerea tuturor conducătorilor politici pentru unu sau, cel mult, două mandate. Nimeni nu mai poate pretinde puterea pe viață. Consiliul Frontului Național propune ca țara să se numească în viitor România. Un comitet de redactare a noii Constituții va începe să funcționeze imediat.”*

Acest punct complex este un pic mai greu de apreciat, unele subpuncte pot fi socotite ca satisfăcătoare, altele, ceva mai slabe sau mai bune.

- Să începem cu problema constituțională: în 1991 s-a elaborat o constituție după chipul și asemănarea președintelui de atunci (Ion Iliescu). Adoptată, a fost aplaudată și lăudată, și apoi, imediat, s-a pus problema modificării ei. În 2003 s-a modificat această constituție, care acum este în vigoare. (Și mai toți ziceau, după adoptare, că ar trebui modificată din nou... Curat constituțional și curată stabilitate.)

- Numele țării a rămas tot România.

- Separarea puterilor în stat când funcționează, când scârțâie. (Atât premierul, cât și președintele au roluri executive, care se mai suprapun sau se pot contrazice... Uneori, guvernele tind să acapareze și prerogative legislative – abuzând din diverse motive cu ordonanțe de urgență. Alteori, justiția, în special Curtea Constituțională, dar și alte instanțe legiferează, mai ales când este vorba despre drepturile bănești ale magistraților...)

- În privința celor două mandate posibile a fost o excepție (tot Ion Iliescu). Personal, cred că și funcția de primar este una politică, nu pur administrativă. (Majoritatea primarilor sunt oamenii partidelor.) Deci, și în cazul lor s-ar impune limitarea numărului de mandate. La acest punct se acordă tot **nota 8**, poate cu prea multă indulgență.

4. *„Restructurarea întregii economii naționale pe baza criteriilor rentabilității și eficienței. Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică centralizată și promovarea liberei inițiative și a competenței în conducerea tuturor sectoarelor economice.”*

Economia a fost restructurată cu greu, prin privatizare. Dar multe firme au fost devalizate anterior privatizării. Economia actuală este o economie de piață funcțională, dar sensibilă. Dintre puținele firme de stat rămase, nu sunt multe rentabile... Iar promovarea competenței în conducerea sectoarelor economice cam lipsește cu desăvârșire... Privitor la *„Eliminarea metodelor administrativ-birocratice de conducere economică”*, avem agenții, direcții și oficii, autorități naționale din diverse domenii etc. Mai bine să ne oprim aici, cu **nota 6**.

5. *„Restructurarea agriculturii și sprijinirea micii producții țărănești. Oprirea distrugerii satelor.”*

Da, agricultura a fost restructurată. CAP-ul a intrat în istorie, iar Gostatul a fost privatizat, devalizat. (Și în acest sector au fost „băieți deștepți”...) Noroc cu

diverse programe și cu UE, că micii producători sunt sprijiniți. Distrugerea satelor, prin varianta „sistemizării” (=demolării) preconizate de regimul comunist s-a stins, odată cu regimul, dar procesul de depopulare/îmbătrânire nu s-a oprit... (Dacă aș fi cinic, aș spune că distrugerea satelor, pornită cu forța dictaturii, continuă pe cale „naturală”.) Grâнарul de odinioară al Europei este nevoit să importe alimente și produse agricole, pe când există mari suprafețe necultivate.

Nota acordată să fie 6.

6. *„Reorganizarea învățămîntului românesc potrivit cerințelor contemporane. Reașezarea structurilor învățămîntului pe baze democratice și umaniste. Eliminarea dogmelor ideologice care au provocat atâtea daune poporului român și promovarea adevăratelor valori ale umanității. Eliminarea minciunii și a imposturii și statuarea unor criterii de competență și justiție în toate domeniile de activitate. Așezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naționale. Trecerea presei, radioului, televiziunii din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului.”*

Este un alt punct complex, care se referă la mai multe domenii:

6.1. Referitor la învățămînt: au avut loc mai multe jumătăți de reforme, dar fără studii de fezabilitate prelabile și în stil ori heirupist, ori după metoda „ne facem că vrem să facem ceva”. Eventual, mai copiem ceva de prin Europa... Sistemul de învățămînt este unul mare și greoi, și destul de conservator... Este și subfinanțat, subapreciat. Mai există și sistemul paralel „industria meditațiilor”, birocratie excesivă etc. Unele dogme au fost înlăturate, dar teorii conspiraționiste le-au preluat locul. De cât timp se luptă Ministerul Educației cu planurile cadru și cu respectarea/eludarea/modificarea legislației școlare cu metode pompierești?

6.2. *„Eliminarea minciunii și a imposturii și statuarea unor criterii de competență și justiție în toate domeniile de activitate.* În loc de meritocrație funcționează „algoritmii” și numirile pe criterii politice. Plagiatul face parte din repertoriul impostorilor.

6.3. *„Așezarea pe baze noi a dezvoltării culturii naționale.* Cultura este în subfinanțare cronică. După proletcultism și cultul personalității, acum cultura tinde spre moarte clinică. (Oameni „de cultură” fără cultură generală serioasă, semidocti în funcții de decizie etc.)

6.4. *„Trecerea presei, radioului, televiziunii din mâinile unei familii despotice în mâinile poporului.* După entuziasmul și înflorirea presei scrise din anii nouăzeci, presa privatizată, și după apariția canalelor comerciale de televiziune, telespectatorii pot alege canalul adecvat gustului propriu. Televiziunile servesc stăpânii sau clienții, și mai puțin adevărul sau informarea/educarea populației. Iar de social media fb, insta sau TikTok mai bine să nu vorbim. **Nota 5**, că nu lăsăm corigenți, conform unei cutume încetățenite pe la noi...

7. *„Respectarea drepturilor și libertăților minorităților naționale și asigurarea deplinei lor egalități în drepturi cu românii.”* (Dacă înainte de 1989, la acest capitol nota era între 3 și 4, acum e **în jur de 8**. (Eventual cu ceva peste, dar nu atinge 8,50. Evident că și aici e loc de mai bine.)

8. *„Organizarea întregului comerț al țării, pornind de*

la cerințele satisfacerii cu prioritate a tuturor nevoilor cotidiene ale populației României. În acest scop, vom pune capăt exportului de produse agroalimentare, vom reduce exportul de produse petroliere, acordând prioritate satisfacerii nevoilor de căldură și lumină ale oamenilor.” Comerțul fiind privatizat, profitul contează și nu neapărat satisfacerea nevoilor oamenilor. Cu reclame manipulative, societatea de consum în vogă, cu ieșire la mall. Balanța de plăți a comerțului exterior e cam negativă, deficitul și îndatorarea cresc vertiginos. România se împrumută din ce în ce mai scump. Ca urmare, **nota 5**.

9. „Întreaga politică externă a țării să servească promovării buneii vecinătăți, prieteniei și păcii în lume, integrându-se în procesul de construire a unei Europe unite, casă comună a tuturor popoarelor continentului. Vom respecta angajamentele internaționale ale României și, în primul rând, cele privitoare la Tratatul de la Varșovia.” Dacă înlocuim Tratatul de la Varșovia cu NATO și nu uităm că vecinul nostru cel mai vechi, cel mai constant și cel mai bun este Marea Neagră, atunci acordăm **nota 8**, fără să clipim. (Că dacă-i întrebăm și pe vecini, sau ne gândim la războiul din apropiere, atunci iese o notă mai mică.)

10. „Promovarea unei politici interne și externe subordonate nevoilor și intereselor dezvoltării ființei umane, respectului deplin al drepturilor și libertăților omului, inclusiv al dreptului de deplasare liberă.” La capitolul demagogie, mereu am fost buni. Trăiască

UE, Schengen și fără vize în SUA! **Nota 8**.

Că au fost presați de timp, ori cu acest punct 10 s-a terminat inspirația, autorii Comunicatului CFSN au scăpat unele domenii importante, cum ar fi transportul, mediul, sănătatea, justiția, finanțele, apărarea sau interternele. (Sau despre ultimele două era mai bine să nu se pomenească în zilele când aceste forțe au tras în manifestanți, în revoluționari...) Ori redactorii Comunicatului și programului au avut în față drept model decalogul. Până la urmă, recunoaștem că nu știm exact de ce s-au oprit la fix 10 puncte programatice.

Suma totală a notelor acordate este 70, împărțită cu 10, se obține **media 7,00**. Deci iese media sau **nota finală de 7**. (Deci suntem „**O democrație de nota 7**”.)

Putem concluziona că realizarea planului celor de la CFSN, din 1989, poate fi apreciată cu nota 7. Sau că maturizarea democrației din România a atins acest nivel. Avem cu ce progresa, putem și trebuie să creștem, dar există riscuri și să scădem. (Cine a dat examene reale în viață, este conștient cât este de greu să iei cinci uneori. Nota șase te poate satisface, șapte te face fericit, cu opt ești în rai, iar nouă este extraordinar. Nota 10 te poate face încrezut.)

Democrație de nota 10 nu există, de fapt! Nici în SUA sau Marea Britanie, ori țările scandinave.

La 35 de ani de la revoluție și de la adoptarea programului de 10 puncte al CFSN, aici am ajuns. Acest document poate fi considerat piatra miliară (kilometrică) a democrației postdecembriste.

Sulina și Tarkovski

Alexandru JURCAN

Nu știu precis ce mă atrage la Sulina, dar acolo sunt în acord cu mine însumi și o autarhie spirituală mă cucerește imediat. Normal că și în vara acestui an am descins acolo, tot pe calea apelor (e singura posibilitate). Orașul se întinde de-a lungul Dunării și are aproape patru mii de locuitori. Cred că atestarea documentară e de prin 950. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, Sulina a fost distrusă de bombardamentele sovietice în proporție de 80%. Stuf, papură, nuferi, sălcii și frasini. Clipocitul nostalgic al bărcilor, lumina rarefiată, tremurătoare, plimbările de seară pe un fel de *Promenade des Anglais*, lungul drum spre plaja solitară, arbuști însetați, vaci și cai, scoici desenând figuri fragile pe nisipul umed, Cimitirul maritim, dar și Farul Vechi, unde era cabinetul de lucru al lui Jean Bart. Născut într-un „orașel colbăit de provincie, unde casele se confundă cu lutul” (George Călinescu), Jean Bart a luat drumul apelor și s-a făcut marinar. Deschid cartea sa, *Jurnal de bord*, la pagina cu... Sulina, 1 august, 1908, unde nota despre „ochiul roșu obosit al farului” privind „vasul în goana lui ne bună de pasăre de noapte, ce într-o legănare

zbuțuită își moaie parcă vârful aripelor desfăcute în negrul apei și al pustiului întins, fără margini”. Cum trece timpul? Îmi plac clădirile delabrate, părăsite, mirosind a *vanitas vanitatum*. E singurul loc unde nu doresc reconstrucții, renovări, nu critic ceea ce e în paragină. Acolo simt ideea capătului de lume, fără să mă adâncesc în tristețe. Accept revelația „când știi că visu-acesta cu moarte se sfârșește...” (Eminescu). Atunci trebuie să prinzi fiecare clipă de gât și să-i storci savoarea. Orașul pare bătrân, înțelept, tolerant, străbătut de câini fără stăpân, blânzi și afectuoși, așteptând o bucată de pâine.

Pe malul drept e orașul. Malul stâng pare pustiu, cu clădiri dezafectate, cu o tăcere minată, misterioasă. Acolo e... Tarkovski, cu sentimentul infinitului, apa în care zac obiectele lumii, odată cu pierderea ednului sufletesc. Știu că aici bănuie *Călăuza*, printre miracolele din Zonă, iar „cei cu gânduri murdare nu au șanse de supraviețuire în Zonă, sunt în mare pericol”. La Sulina mă reîntâlnesc cu Tarkovski de fiecare dată, ceea ce mi se pare un miracol tămăduitor, mai ales că mereu sunt... acceptat.

Școlile Blajului – popasuri aniversare

Vasile BURJA

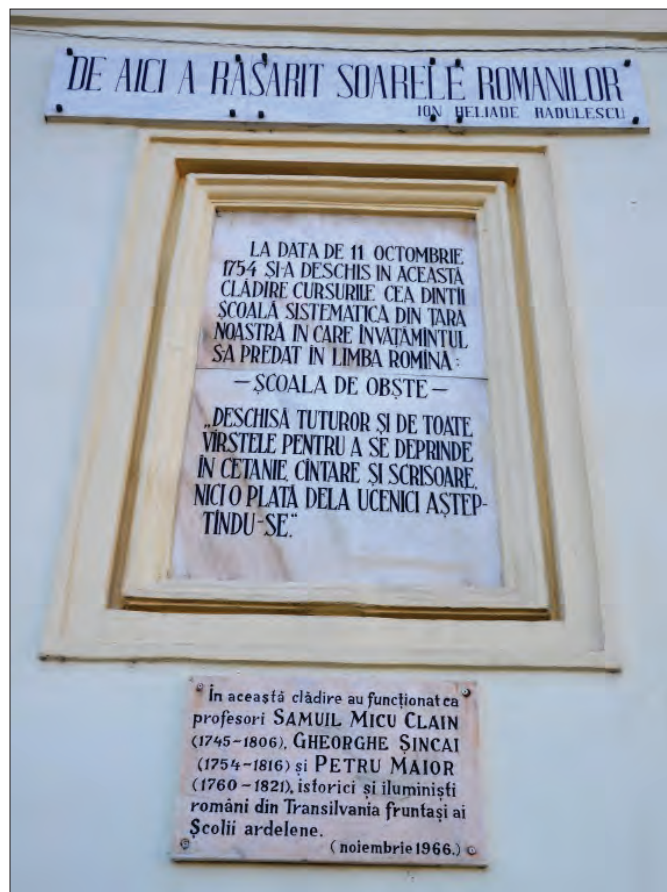
În urmă cu 270 de ani, la 11 octombrie 1754 avea loc un eveniment crucial în istoria conștiinței și culturii naționale, deschiderea primelor școli sistematice și moderne din istoria românilor, la Blaj. Aceste școli constituie piatra de temelie pe care s-a clădit ulterior templul redeșteptării noastre naționale, „fântâni ale darurilor”, cum le-a numit întemeietorul lor, episcopul Petru Pavel Aron, și locul de unde „a răsărit soarele românilor”, după cum se exprima lapidar Ion Heliade-Rădulescu, în încercarea de a fixa rolul fundamental al școlilor din Blaj în istorie.

Fără Școlile Blajului, istoria românilor ar fi fost altfel trăită și scrisă. Dacă monumentul Columna lui Traian reprezintă certificatul de naștere al poporului român, Școlile Blajului pot fi considerate certificatul de botez al acestuia. În tradiția populară, copiii nu erau scoși din casă înainte de botez. A fost necesară înființarea școlilor blăjene pentru ca românii să fie conștienți de identitatea lor și să se afirme ca națiune cu drepturi depline. Prin școlile lui, Blajul devine o tranziție în arc de curcubeu, care leagă Roma cea mare de pe Tibru cu Roma cea mică de pe Târnave.

Înființarea școlilor din Blaj a fost rezultatul unor împrejurări istorice interne și externe, care au făcut necesar și posibil acest eveniment. Pe de-o parte avem lupta românilor ardeleni de emancipare națională, politică și socială, inițiată de episcopul Inochentie Micu-Klein, iar pe de altă parte avem influența politicii iluministe, promovată de autoritățile aulice și guberniale în materie de cultură și învățământ¹. Desigur că aceste școli sunt creația Bisericii Greco-Catolice care, prin proiectul de țară lansat la vremea respectivă, valabil și astăzi, a promovat valorile istorice care caracterizează ființa poporului român: „latinătate și romanitate, naționalism și occidentalizare”².

Istoriografia asupra școlilor din Blaj este destul de bogată și este explicabilă prin rolul pe care l-au avut în istoria națională generațiile de profesori care au activat aici și generațiile de elevi formate de ele. Referințele istorice, din care unele au o vechime apreciabilă începând cu Samuil Micu, continuând cu Timotei Cipariu, Nicolae Brânzeu, Augustin Bunea, Zenovie Pâclișanu etc. se referă, în special, la aspectele organizatorice ale școlilor, dar există și numeroase lucrări datorate unor istorici, filologi, scriitori care reliefează rolul acestora în cultura și istoria noastră națională.

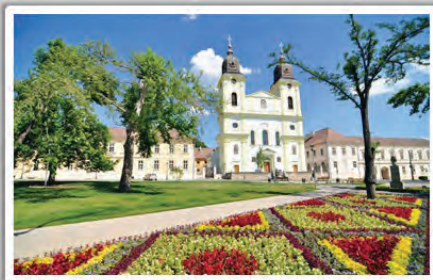
În plan cultural, Școlile Blajului reprezintă, în primul rând, nașterea iluminismului românesc, prin Școala Ardeleană, cu reprezentanții săi Petru Maior, Gheor-

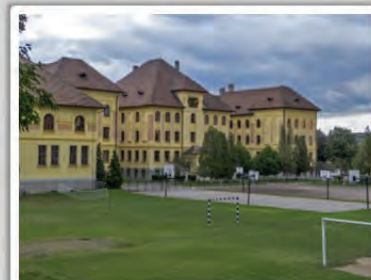
ghe Șincai, Samuil Micu, Ion Budai-Deleanu, la care se adaugă, ulterior, Timotei Cipariu (părintele filologiei românești), Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Aron Pumnul, Andrei Mureșanu ș.a.

Sub aspect istoric, Blajul și școlile lui reprezintă momente cruciale din lupta românilor ardeleni pentru emancipare națională și socială, identificându-se cu celebrul document politic „Supplex Libellus Valachorum” din 1751, Câmpia Libertății din 1848, „Pronunciamentul” din 1868, „Memorandumul” din 1892, momentul 1918 când s-a realizat România Mare și, nu în ultimul rând, cu lupta îndârjită împotriva comunismului, dacă îi avem în vedere pe Iuliu Maniu și Corneliu Coposu, formați la Școlile Blajului.

Rezumând caracteristicile esențiale ale Școlilor Blăjene în ceea ce se cheamă „Spiritul Blajului”, poetul Radu Brateș sintetizează câteva direcții: naționalismul intransigent dincolo de orice sacrificiu, devotamentul pentru cultura românească și o superioară concepție de trăire creștină, conștiința descendenței latine din neamul cel mai puternic și mai nobil al Antichității, pasiunea pentru istorie și dragostea nemărginită pentru

Școlile Blajului -270-

limba românească, atitudinea superioară de a pune la o parte toate interesele particulare, chiar îndreptățite, când e vorba de cauza națională³. Învățătura din Școlile Blajului s-a revărsat prin absolvenții lor nu numai în toată Transilvania, ci și dincolo de munți, în toată România, realizând „redeșteptarea culturală, națională și politică a întreg neamului românesc, între granițele sale firești, de la Nistru până la Tisa, pe cari Gheorghe Șincai le preconizează pentru întâiași dată, în viziunile sale de proroc al gândurilor mari”⁴.

Unirea cu Biserica Romei din 1700 a găsit o situație dramatică din punct de vedere al accesului la învățătura a românilor din Transilvania. Nu exista nicio școală românească în tot Ardealul și de multe ori nici preoții sau cântăreții bisericești nu știau carte. Apare atunci firească dorința episcopilor uniți de a înființa școli pentru credincioșii lor, nu numai pentru transmiterea și receptarea învățăturilor religioase, ci și pentru conștientizarea la un nivel superior a realităților culturale, sociale, naționale și istorice în care trăiau. Este semnificativ în acest sens convingerea episcopului Petru Pavel Aron care îi spunea sorei sale: „sabia nu străbate prin întuneric; prin întuneric numai lumina străbate și numai lumina răzbește asupra întunericului. Numai omul cult și religios se poate entuziasma; alții se pot fanatiza; va fi flacăra dar lumină și căldură nu... Eu împărtășind planul meu și al lui Klein, și aprobându-l și el în toată întinderea, mă voi încerca a pune piatra fundamentală la redeșteptarea națiunii prin știință și cultură”⁵.

Deschiderea școlilor din Blaj este opera episcopului Petru Pavel Aron. Acesta preia proiectele și realizările înaintașului său, I.M. Klein, și îi desăvârșește opera pe tărâm cultural, înființând la 11 octombrie 1754, cu aproape o lună de zile înainte de a fi consacrat ca episcop, trei școli: *școala de obște* (primară), „deschi-

să tuturor și de toate vârstele pentru a se deprinde în cetanie, cântare și scrisoare, nici o plată de la ucenici așteptându-se”; *școala latinească* (gimnaziul), care avea ca obiectiv învățarea limbilor străine (latina, în primul rând, maghiara și germana), precum și unele cunoștințe științifice; *școala de preoție* destinată pregătirii viitorilor preoți, prin cele două seminarii (seminarul crăiesc din Mănăstirea Sf. Treimi și seminarul diecezan al Bunei Vestiri). Desigur, deschiderea școlilor nu ar fi fost posibilă fără existența dascălilor care să-i învețe pe elevi, și primii dintre aceștia au fost Constantin Dimitrievici la școala de obște, Grigore Maior la școala de lătinie, Atanasie Rednic și Silvestru Caliani la școala de preoție.

Asupra momentului deschiderii școlilor și a organizării acestora în primii ani s-a scris mult și în mod repetat, de aceea nu mai insistăm și prezentăm succint evoluția școlilor din Blaj, evidențiind numele episcopilor care au contribuit la dezvoltarea acestora, până la momentul desființării brutale și samavolnice a Bisericii Greco-Catolice în anul 1948, care a însemnat practic apusul gloriei de odinioară a Blajului:

1. Episcopul Petru Pavel Aron a deschis cele trei școli menționate. Școala de obște se va transforma în Școală normală în anul 1779, sub episcopul Grigore Maior. Școala latină, la început, a funcționat cu două clase (*principia* și *gramatica*), iar doi ani mai târziu, în 1757 s-a mai înființat și a treia clasă (*sintaxis*). În timpul episcopului Atanasie Rednic, în anul 1772, școala latină va funcționa cu încă două clase (adăugându-se *rethorica* și *poesis*).

2. Episcopul Grigore Maior reorganizează învățământul teologic la un nivel superior, durata studiilor ridicându-se la trei ani și a deschis cursul de filozofie. El a regularizat beneficiul de pâine „țipăii”, care se distribuiau gratuit la peste 200 de elevi.

3. Episcopul Ioan Lemeni ridică filozofia și teologia la rang de studii universitare, echivalent cu a altor instituții similare din imperiu.

4. Mitropolitul Alexandru Sterca-Șuluțiu a înființat *Școala de fete* – la 1855, iar la 15 octombrie 1865 încep cursurile *Institutului pedagogic greco-catolic arhidiecezan*, pregătitor de învățători.

5. Mitropolitul Vasile Suciu, după Marea Unire, va alinia Școlile din Blaj la organizarea întregului învățământ din România din punct de vedere al duratei școlarizării, structurii anului școlar, sistemului de notare și absolvirii liceului cu bacalaureat. Va construi *Institutul Recunoștinței* (1924-1929) pentru *Liceul și Școala normală de fete* și clădirea destinată *Liceului comercial de băieți* (înființat la 1929, ca și liceul similar de fete) și *Școlii normale de învățători*. De asemenea înființează, *Școala de menaj* și *Școala de arte și meserii*, transformată ulterior în liceu.

Școlile Blajului s-au întemeiat și au funcționat peste 16 decenii sub stăpânire străină, care considera silabisirea slovei românești un delict grav, spre care își îndrepta toată ura și persecuția. Aniversarea acestora presupunea un curaj nemăsurat din partea vlădicilor, cărturarilor, profesorilor și elevilor. Așa se explică faptul că multe momente socotite aniversare au trecut de multe ori aproape neobservate. Amintim câteva dintre aceste momente care constituie repere în evoluția școlilor blăjene.

Centenarul școlilor blăjene s-a aniversat în condiții dificile pentru existența lor. Marea Adunare Națională de pe Câmpia Libertății la 1848, unde dascălii și elevii acestor școli s-au aflat în primele rânduri, și-a atins parțial obiectivele sociale și politice stabilite: s-a desființat iobăgia, s-a stopat pentru două decenii procesul de deznaționalizare, națiunea română declarându-se de sine stătătoare și egală în drepturi cu celelalte națiuni și s-a respins ideea unirii Transilvaniei cu Ungaria. Urmare a implicării în organizarea și desfășurarea revoluției, prețul plătit de Școlile Blajului, din cauza răzbunării adversarilor, a fost incalculabil⁶. Blajul a fost jefuit crunt, Seminarul a fost transformat în cazarmă pentru secui, iar biblioteca acestuia, care cuprindea cărți rare și documente donate de Timotei Cipariu, a fost devastată. Școlile au fost închise, arhiva acestora împrăștiată, arsă și distrusă în mare parte, fiind pierdută pentru totdeauna, profesorii au fost urmăriți, amenințați și lipsiți practic de mijloace de trai. Redeschiderea școlilor în ianuarie 1951 s-a realizat cu mare greutate, cu restricții, supraveghere și control amănunțit din partea autorităților, pentru a împiedica orice manifestări cu caracter național⁷.

În condițiile menționate e firesc ca aniversarea centenarului școlilor să treacă aproape neobservată. Cu această ocazie, Timotei Cipariu, directorul de atunci al gimnaziului, rostește o cuvântare devenită antologică, prin care fixează printr-un șir de interogații retorice cu sens admirativ locul unic al acestora în cultura română: „care loc la națiunea română, care școală între toa-

te școlile românești poate să arate atâția bărbați mari ieșiți din sânul lor?... Unde a putut sămânța aruncată de economul cel bun să aducă fructuri mai însemnate de cum a adus sămânța revărsată pe acest loc, ce se părea cel mai steril și mai rău cultivat? Unde s-au văzut cândva ostenele și sudori mai bine răsplătite? Unde seceriș mai mulțumitor decât pe acest înțelenit câmp și unde lucrători așa de puțini se văzură la început? Unde s-a putut cândva cu mijloace așa puține a se câștiga efecturi mai înseninătoare de cum ne arată istoria acestui loc și acestor școli?”⁸.

Un destin asemănător aniversării centenarului școlilor din Blaj a avut și *aniversarea unui secol și jumătate de la înființarea lor*, în anul 1904. Acest an aniversar era dominat de obiectivul maghiarizării forțate a românilor din Transilvania, proces care putea fi realizat în principal prin intermediul școlilor. Reforma școlară inițiată de ministrul cultelor din Ungaria, Berzevický Albert, prevedea schimbări radicale în domeniul învățământului, cu privire la limba maghiară, în sensul obligativității ca unele materii, cum ar fi istoria și geografia, să fie predate în toate școlile exclusiv în limba maghiară, iar învățătorii vor putea fi numiți doar cunoscând această limbă. Este de înțeles, în aceste condiții, că organizarea unor manifestări legate de aniversarea principalelor școli românești era practic imposibilă. Ziarul „Gazeta Transilvaniei” consideră că jubileul de 150 de ani a acestor școli a fost unul înăbușit și întrebă într-un articol de fond: „De ce atâta tăcere și tănuire când poate niciodată nu era momentul mai potrivit ca acum de a se da acestei memorabile aniversări școlare românești o publicitate cât mai extinsă, printr-o numeroasă și vie participare la ea din toate părțile?”⁹

Ne oprim asupra *aniversării a 170 de ani* de la înființarea școlilor, pentru că marchează un moment deosebit în istoria lor, nu numai prin faptul că are loc într-un cu totul alt context istoric după realizarea Marii Uniri, ci și datorită faptului că Școlile Blajului dobândesc noi dimensiuni sub Mitropolitul Vasile Suciu. Dimensiunile respective menționate succint anterior sunt încununuate de punerea pietrei de temelie a *Institutului Recunoștinței* la 6 noiembrie 1924, numit în mod simbolic așa deoarece fonduri importante pentru construcția lui au provenit din contribuția foștilor elevi ai școlilor blăjene. Clădirea a împlinit acum un secol de existență și aici funcționează în prezent *Colegiul Național „Inochentie Micu Clain”*. Contribuția Mitropolitului Vasile Suciu la dezvoltarea școlilor din Blaj trebuie apreciată cu atât mai mult cu cât contextul istoric era cu totul nou și vechile școli care aveau un caracter confesional se confruntau cu o nouă realitate care nu era deloc simplă, legată de desăvârșirea Marii Uniri sub aspect politic, economic, social, cultural și religios. La evenimentul prilejuit de această ocazie a participat și istoricul Zenovie Pâclișanu, director general în Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, care în cuvântarea susținută arăta că: „Aureola incomparabilă a Blajului... este un rezultat al ideilor latinității de origine și de

credință, pe care Blajul le-a aruncat, ca semințe bine-cuvântate de Dumnezeu, în ogorul înțelenit al neamului nostru de pretutindeni”¹⁰.

Pentru regimul comunist, Blajul și școlile lui erau un dușman de moarte din cauza valorilor ireconciliabile pe care le promovau și a acționat în consecință. Biserica Română Unită alături de școlile confesionale au fost desființate în anul 1948, episcopii greco-catolici au fost arestați alături de o mulțime de preoți, profesori și elevi ai școlilor blăjene, unii dintre ei plătind cu prețul vieții idealurile în care au crezut. Este firesc că în aceste condiții nu mai putea fi vorba în țară de *aniversarea bicentenarului școlilor blăjene* în anul 1954. Aflați în străinătate într-un exil autoimpus, ca urmare a amenințărilor comuniștilor, un grup de foști absolvenți ai Blajului editează la Paris un volum omagial sub coordonarea moseniorului Octavian Bârlea. Printre cei solicitați să colaboreze cu materiale la realizarea volumului se numără și Mircea Eliade, care răspunde solicitării printr-o scrisoare – poem în proză – în care arată importanța școlilor pentru cultura română și își exprimă recunoștința pentru întemeietori, menționând: „Făclia aprinsă la Blaj acum 200 de ani n-a mai putut fi stinsă de atunci –, și nici nu se va stinge vreodată. Episcopul Inochentie Micu n-a trecut-o numai în mâinile vrednicului său urmaș, Petru Pavel Aron; el a încredințat-o sutelor și miilor de tineri ardeleni care au învățat de atunci în Școalele Blajului. Odată trezit conștiința latinității noastre, nimeni și nimic n-a mai putut-o nimici; de generații, ea face parte din însăși conștiința noastră de Români. Limba, literatura și cultura românească modernă poartă pecetea făurită de Blaj – cu câte lacrimi, cu cât sânge și cu cât geniu o

știe numai istoricul care și-a închinat viața cercetând această epocă eroică”¹¹.

Desigur că prețuirea înaintașilor și recunoașterea jertfei lor, pentru a ne putea bucura de prezentul pe care îl avem și viitorul care ni se deschide, face parte din patrimoniul etic promovat de Școlile Blajului, pe care avem datoria să îl preluăm. Blajul cu școlile lui nu pot fi mormântul unui trecut oarecare, ci mai degrabă o piramidă uriașă, care adăpostește comori neprețuite ale neamului românesc, valoarea lor necesitând o actualizare continuă.

Note:

¹ Iacob Mârza, *Școală și națiune (Școlile de la Blaj în epoca renașterii naționale)*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1987, p. 47.

² Cristian Bădiliță, <https://www.cotidianul.ro/ziua-scolii-ardelene-si-a-geniului-greco-catolic-romanesc/>, accesat la data de 11 octombrie 2024.

³ Radu Brates, *Spiritul Blajului*, Ziarul Unirea, nr. 43-44, Blaj, 7-14 noiembrie 1942.

⁴ Alexandru Lupeanu Melin, *Sufletul Blajului*, Ziarul Unirea, nr. 11, Blaj, 14 martie 1931.

⁵ Mihail Străjan, *Începutul renașterii naționale prin școli sau despre episcopul Petru Pavel Aron*, Craiova, 1891, p. 32-33.

⁶ Gelu Neamțu, *Școlile Blajului după revoluția pașoptistă*, Anuarul Institutului de Istorie „George Barițiu”, Series Historica, Cluj-Napoca, nr. XLVII, 2008, p.159-164.

⁷ Ștefan Manciu, *Redeschiderea liceului din Blaj la 1850*, Cultura creștină, XVI, nr. 11-12/1936, p. 644-654.

⁸ Timotei Cipariu, *Discursuri*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1984, seria „Restituirii”, p. 21.

⁹ *Un jubileu înăbușit*, Gazeta Transilvaniei, nr. 235, Brașov, 23 octombrie (5 noiembrie) 1904.

¹⁰ *Noua menire a Blajului*, Ziarul Unirea, nr. 4, Blaj, 8 noiembrie 1924.

¹¹ Mircea Eliade, *Pecetea Blajului*, în vol. *Omagiu Școlilor din Blaj (1754-2004)*, Paris, 1955, Blaj, 2004, p. 165.

Ancuța Mărieș

Intro: Venus, zeița frumuseții și a dragostei, cunoscută în Grecia ca și Afrodita, răsare din valurile mării. Cuvântul „venerație” are rădăcina în numele acestei zeițe.

Venus

Mi se-oglindește-n ochi rotunda lună
Tălpile goale roua o adună,
Stau astfel, picurând cu stele
Din vârful alb al degetelor mele,

Stau astfel, într-o dulce feerie
Și marea vălurește argintie
Și pletele îmi unduie prea grele
Cu degetele vântului prin ele.

Intro: Nemesis, zeița răzbunării și a dreptății era venerată de gladiatori înainte de a intra în arenă.

Nemesis

Prin cioburi de lună lucind aurie,
Sălbatică urcă pe culmile disperării,
Încununată cu ură, înarmată cu mânie,
Flămânda Nemesis, zeița Răzbunării.

De setea ce-o arde, ea țipă nebună,
Ea știe, ea știe, ea știe ce vrei!
Și setea nu-i trece cu somn nici cu strună,
Ci numai cu sângele dușmanilor ei.

Intro: Poate cel mai popular cult în Imperiul Roman era al zeiței Vesta, zeița casei, având ca simbol focul. Cuvântul „vestală” provine de aici, denumind fecioarele care serveau la templul zeiței Vesta.

Vesta

Pierdut am fost și însetat demult,
Soarele-aprins pe piele mi-a fost rană,
În nopți nenumărate-am stat s-ascult
Sufierea vântului în loc de hrană.

Tu, Mater Vesta, ia-mi toată durerea,
Îndrumă-mă pe calea cea spinoasă
Căci doar eu știu că-n lume nicăierea
Nu e atât de bine ca și-acasă.

Intro: Fortuna, zeița șansei, a norocului, se considera că are trei fețe: șansa bună, șansa egală și neșansa. Se considera că Fortuna este oarbă și capricioasă, totuși, era venerată de toți oamenii.

Fortuna

Frică mi-a fost să te-nțeleg, Fortuna,

De teamă să mă pierd printre cuvinte,
Prin gânduri multe și nu toate sfinte,
Tu, mai presus ca soarele și luna.

Am înțeles, Fortuna, că tu vii
În viața omului când nu te-așteaptă
Capricioasă, uneori nedreaptă,
Pierzând și ridicând împărății.

Și totuși! Trebuind la fiecare,
Tu îl iubești pe cel vizionar
Din oportunități îi faci altar,
Norocul nu se-mparte la-ntâmplare!

Am înțeles acum, mai la sfârșit,
Că tu nu ești nici oarbă cum se spune
Atunci când copleșești cu lucruri bine
Pe omul ce deja e fericit.

Poeme citite de Ancuța Mărieș la ședința Cenaclului „Silvania” din 14 noiembrie 2024.

Parodie de Lucian Perța Ancuța Mărieș

Intro: Fortuna, pe numele ei grecesc Tyche, de unde se și trage, zeiță a norocului sau a sorții, are trei fețe: una spre răsărit, una spre apus și una nehotărâtă.

Fortuna

Înfrișoșată, Fortuna, am priceput
Că tu ești de origine greacă,
Mă gândesc la ce-ar fi fost dacă
Pe pământul **Daciei** te-ai fi născut.

Ai fi fost o **nimfă** sau o **zână*** cu rost,
Poate chiar o **mamă a zânelor** noastre
Și fără capricii și nedreptate printre astre
Și printre împărății drumul ne-ar fi fost.

Și totuși! Românii încredere au
Că îi iubești și pe ei de departe,
Chiar de oportunități nu au parte
Și nici cu norocul prea bine nu stau.

Am înțeles, în sfârșit, acum cum stăm
De ce nu ne cauți, fiindcă la vamă
Sunt cozile încă mari și ți-e teamă,
Așa că în Schengen aștepți să intrăm!

*Cuvintele scrise cu **bold** reprezintă sau fac referire la titluri de volume ale autoarei.

George Vigdor

Eu nu sunt gata să mor, chiar să mor...

Mă exasperează cumplit
matematica simplă a morții,
cramponarea ei în numere mici,
care doar printr-o minune ajung
la piatra de hotar a lui o sută.
O bornă ciudată
aflată la eterica răspântie
dintre statul materialității căzute
și țara luminii veșnice.
Mă deprimă biologia simplistă a corpului
în permanentă criză existențială
între starea de moluscă
și cea de verticalitate solidă.
Mă descumpănește în fiecare clipă
chimia gregară a trupului
cufundat în mocirla sângelui, limfei, hormonilor,
starea de mlaștină cu pretenții de demiurg.
Mă întristează elementaritatea
fizicii cuantice a vieții,
uneori corpuscul alteori undă,
incertitudinea ca stare existențială.
Științele nu mă ajută cu nimic
în a desluși taina curcubeului
ori misterul copilului
gângurind primele cuvinte:
nici măcar de a explica esența
acestui șirag de nimicuri
întrupate în miraculoase cuvinte.
De ce mie umilului George Vigdor
rob al poeziei și prizonier al ecuației cu dor
uneori universul îmi șoptește tânguitor;
pregătește-ți sufletul pentru zbor, superb zbor
dar eu nu sunt gata să mor, chiar să mor
mă așteaptă înalături unde vreau să zbor, sublim zbor...

Hălăduiesc la limita absolutului

Hălăduiesc mereu la limita absolutului
habar n-am cum să-l ating, cum să-l apuc
știu doar că suntem entități diferite;
eu doar o maimuță mai evoluată
iar el, absolutul, probabil o metaforă divină.
Încartiruit în trei dimensiuni
și un interval neglijabil de timp
nu am cum să-l cuprind, cum să-l scriu sau să-l descriu.
În pătrățica mea de infinit
trăiesc neglijabil între gratii metafizice,
între care doar lumina filtrată a intuiției

mă poate catapulta pentru o clipă
în paradisul multidimensional al absolutului.
Poate că m-aș descurca mai bine
dacă absolutul ar fi o femeie veșnică
un izvor nesecat de iubire și fecunditate,
cu care aș procrea mereu
într-o îngemănare cosmică supremă
viitoarea armată a speranței ultime.
Intersecția dintre absolut și firul de praf stelar cu
eticheta „eu”
este aproape întotdeauna o mulțime vidă,
străluminată arareori de viziuni divine
imperceptibile, indescriptibile, inefabile.

Încerc să mă așez în pagină

Încerc să mă așez în pagină
precum Lenin în mausoleu
ori ca un faraon egiptean
în centrul de greutate al piramidei.
Caut disperat punctul nevralgic al poemului,
acolo unde se intersectează magic
cuvântul cu emoția
sau rațiunea cu sentimentul.
Eu cred în tăcerea absolută
în magia premergătoare cuvântului,
unde energia divină e în stare pură.
Acolo se nasc psalmii și odele
în rezonanța vibrațiilor primordiale
ce reverberează armonii și frecvențe unice.
Acolo se nasc și lacrimile purității
esențe fluide ale durerilor universale.
La început au fost chinurile facerii lumii,
de abia apoi, Dumnezeu și-a pus scribii la treabă
să folosească cuvântul, sămânța spiritului,
plămădită tot de Atotputernicul
ca să scoată omul dintre dobitoace.
La rândul meu, dobitoc într-ale existenței,
mă folosesc cu voluptate de cuvânt
să-mi construiesc scara spre cer
treaptă cu treaptă, cădere și urcuș
să mă eliberez de purgatoriul deșertăciunii.
Încerc să mă așez în pagină
sub camuflajul cuvintelor încropite într-un poem,
să-mi reazăm scara de tăcerea dintre cuvinte,
să urc spre cer cu puterea metaforei
și energia primordială a verbului.
Încerc să mă așez în provizoratul paginii,
poate voi avea șansa unei figuri de stil
care mă va propulsa în eternitate.

Christian Sinicco, în traducerea Luciei Ileana Pop

Fotografie de Dino Ignani

Christian Sinicco s-a născut la Trieste, în 1975. Redactor-șef la *Fucine Mute*, unul dintre primele periodice multimediale italiene, a fondat *Lips* (Liga italiană de poezie slam). Se ocupă de investigația noii poezii dialectale prezentate în *Italia pe bucăți. Antologia poezilor în dialect și în alte limbi minoritare* (1950-2013) (Gwynplaine, 2014) și regizează *Poezia timpului nostru*. A publicat poezie în reviste și volume, inclusiv în colecțiile *Passando per New York* (LietoColle, 2005) și *Alter* (Vydia, 2019). Versurile sale au mai fost traduse și în albaneză, bielorusă, catalană, croată, engleză, letonă, olandeză, slovacă, slovenă, spaniolă, germană și turcă.

Il ramo bianco

Oh che tranquillo mar, che placide onde
Vittoria Colonna, poeta

non so per quanto tempo la luce mi inchiederà alla gioia,
è una deriva che guarda l'acqua, un sogno che dispone
lo splendore:
forse hai paura di entrare, e l'inquietudine può rovesciare
l'ostinazione e la tua permanenza – come avrai capito io
non sono
e non so quando cadrà la pioggia, qualcosa che sia
assente
che cambi l'inerzia abituale, lavando anche solo un
pezzo di mare,
il ramo bianco, coperto di salsedine, su qualche pietra e
le alghe
restate all'asciutto; è la marea e questo rende il tentativo
ancora più fragile, l'equilibrio precario: dovrei lasciarti
dove sei,
dovreți lasciarti lì, mentre il sole sulle onde ti porta a me

Ramura albă

O, ce mare calmă, ce valuri liniștite
Vittoria Colonna, poetă

Nu știu pentru cât timp lumina mă va lega de bucurie,
este o derivă care privește apa, un vis care rânduiește
splendoarea:
poate ți-e teamă să intri, iar neliniștea poate răsturna
încăpățănarea și permanența ta – așa cum ai înțeles, eu
nu sunt
și nu știu când va cădea ploaia, ceva care să fie absent
care să schimbe inerția obișnuită, spălând chiar numai o
bucată de mare
ramura albă, acoperită cu sare, pe vreo piatră și algele

rămase pe uscat; este fluxul și asta face încercarea
și mai fragilă, echilibrul precar: ar trebui să te las unde ești,
ar trebui să te las acolo, în timp ce soarele pe valuri te
aduce la mine

La melagrana

oggi sei stato trascinato in un suono
ferito dalla luce che filtra dai pini, una melagrana e
l'asciugamano
e la solitudine – leggendo un libro che accende
la leggerezza e il cielo sereno,
poi spacchi in due il frutto, lo sgrani e lo mastichi piano
e il pomeriggio inghiotte e in alto si azzurra

Rodia

azi ai fost purtat într-un sunet
rănit de lumina care se strecoară printre pini, o rodie și
prosopul
și singurătatea – citind o carte care facilitează
seninătatea și cerul lin,
apoi împarți fructul în două, îl cureți și îl mesteci încet
iar după-amiaza înghite și devine albastră deasupra

La città marina

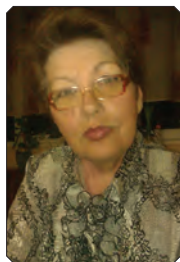
la notte è distratta
come una città marina e un bambino che sporca di
sabbia –
camminando su una terra che non è più sua,
incantata e sbiadita nel buio incontra una A
scritta sul muro; dietro un'automobile vecchia
le case crollate si affastellano
vuote, riflettendo la lettera

Orașul marin

noaptea este absentă
ca un oraș la malul mării și un copil ce murdărește cu
nisip –
mergând pe un pământ ce nu mai este al lui,
fermecat și estompat în întuneric întâlnește un A
scris pe zid; în spatele unei mașini vechi
casele prăbușite se îngrămădesc
goale, reflectând litera

*(Poemele traduse fac parte din volumul de poezii
„Ballate di Lagosta”, premiat sau finalist la mai multe
concursuri în Italia)*

Silvia Bodea Sălăjan

A doua înflorire

când va veni vremea aceea
livezile pline de vise neterminate
vor înflori curcubeie
și a doua înflorire va primeni soarele
cu fructe coapte

atunci
cercul cu diametrul jurământului tău
va închide în el
trădările toate
iar iertarea va fi
monedă de schimb
pe-un inel
la ferestre cu storuri de noapte

sau poate
tot așteptând
înflorirea
fiecare se va bucura doar de sine
iar dincolo de gând
vor sosi dezamăgirile pe rând
cu amforele pline

și a doua înflorire
va stinge oglinda unui vis
din care am căzut mult prea devreme

Neuitare

Într-un târziu am auzit
un sunet ca o clipocire de ape
și mi-am adus aminte de tine
apoi la ceasul
la care vin turme de nori să se adape
din văile pline
revărsate-n zenit
un dor răzvrătit
mi-a pus peste vise doar frunze uscate
din amfore pline

credeam că uitarea
își împlinise pe deplin și drumul și rostul
și din cenușa apusului nostru
nimeni și nimic nu va rodi un alt mâine
pentru că precum soarele soarbe clipă de clipă
marea
pulverizându-i în patru zări sarea
așa s-au stins stelele-n mine
păstrându-mi odoarele
în seiful eternului mâine

dar sunetul acela coborât
dintr-o altă lumină lăsată uitării
ca pradă și rost
a ridicat din străfunduri de vreme ce-a fost
o poveste de-o vară

și ca o trezire din împăcarea cu propria-mi vină
m-am regăsit din amintire afară
priveagă fără timp și-adăpost
rătăcind într-o altă lumină

nu știam dacă eram eu sau poate altă cine
cel ce viețuia în propria-mi umbră
pentru că în urmă-mi
cărările erau inundate de ceață
iar tu locuiai într-o amintire cu mine
și-n propria-mi viață

unde te-am regăsit pentru-o secundă
într-un sunet uitat dintr-o vară
ocrotit de un vis cu boltă rotundă

nu pot să rostesc niciun cuvânt
pentru că făcusem un pact cu tăcerile
și ele îmi păstrau în liniște toate iubirile
iar eu – un bulgăre viu de pământ
nu le tulburam nici cu-o adiere de vânt așteptările
așa că te primesc precum te-au păstrat
o iubire de-o vară într-un timp neuitat.

Diana-Cristina
TEIERU

Arhetipul feminin, între studiile culturale și istoriile ficționale

Femeia în roșu (1990) este un proiect literar colectiv, proiect semnat de trei autori optzeciști – Mircea Nedelciu, Adriana Babeți și Mircea Mihăieș – considerat de critica literară primul roman românesc postmodern, acesta recuperând resursele senzaționalului, inspirându-se, în mod vădit, „din recuzita literaturii de consum”¹. Acest roman se dorește a fi un roman politic, socio-istoric, un roman de graniță, chiar și un roman al emigrației.

Femeia în roșu, celebrul roman postmodern din literatura română, este construit după toate regulile poeticii postmoderne. Cei trei scriitori practică formula intertextualității, a interferențelor unor registre textuale extrem de diferite. Romanul are și inserții hiperintelectualiste (cum sunt cele ale lui Mircea Mihăieș sau cele ale Adrianei Babeți). De asemenea, există numeroase intarsii, explicații ale textului pe marginea lui însuși, dar și explicații ce țin de geneza textului, deci o relativizare (din interior) a tot ce înseamnă postmodernismul (până în acest moment).

De nuanțat faptul că manuscrisul, aprobat inițial în 1986, „a fost retras din tipografie, cu interdicția de a fi publicat”² în ultimii ani ai regimului comunist. Cu toate acestea, în primul an de postcomunism (1990), romanul a fost editat de *Cartea Românească*, primind Premiul Uniunii Scriitorilor din România pentru Proză (în 1991), având un succes răsunător la public. Opera literară a beneficiat și de o ecranizare în regia lui Mircea Verou (1996-1997).

Femeia în roșu pune sub lumina reflectorului traseul biografic al Anei Cumpănașu (născută în satul Lunga, comuna Comloș, într-o familie modestă, devenită una dintre faimoasele românce ale secolului trecut), dar și evenimentele care i-au marcat acesteia existența.

În cartea sa, *Amazoanele: o poveste*, Adriana Babeți nuanțează ideea conform căreia „femeile cu virtuți amazonice încep să devină în epocă accesibile și publicului larg”³, întrucât ele ajung să se expună „privirii pe ecrane, într-o artă nouă care cucerește rapid spectatorii: arta cinematografică”⁴. Odată cu anii '20, filmul vorbit aduce în prim-plan un alt model și anume „femeia fatală activă, uneori în ipostaze războinice moderne (spioană, aventurieră, chiar gangster)”⁵. Din acest unghi de vedere, Ana Sage poate reprezenta (cel puțin) o figură a amazoanei (pe partea destinului ei american).

Așadar, Ana Cumpănașu, cunoscută de o lume întreagă drept „femeia în roșu”, devine atât personaj de roman, cât și personaj de film. Totul începe de la un articol de magazin scris de Willy Totok, apărut în „Orizont-magazin”, intitulat sugestiv *Un personaj enigmatic*, cu subtitlul: „Acum 50 de ani, o tânără din Comloșul Mare l-a denunțat pe faimosul gangster american Dillinger”⁶.

Întruparea senzaționalului se întrevide în povestea Anei Cumpănașu, „un personaj fără merite evidente”⁷, din Comloșul Mare care, „după o viață picarească, în care traversează două continente, se întoarce ca să moară în Banatul natal”⁸: „Obligată apoi să se întoarcă în România și să trăiască ascunsă, eroina noastră moare în aprilie 1947 la Timișoara, în condiții suspecte”⁹.

Senzaționalul, obiectul acestui experiment colectiv, se configurează „atât din prea marea apropiere de evenimentele neobișnuite, cât și din îndepărtarea (în timp sau spațiu) de întâmplări comune. [...] Ei bine, din acest joc al distanțelor, din firescul sau nefirescul unor evenimente percepute prin ecrane improprie, apare senzaționalul”¹⁰. Scriitura ia forma unui mixaj de elemente intertextuale (epistole, documente, scrieri biografice, considerații auctoriale, trimiteri la filme etc.), constituindu-se astfel două realități culturale: spațiul românesc și cel american.

În accepțiunea celor trei scriitori, romanul trebuia să fie unul vandabil, mai exact: „Să se bată pe el toate categoriile socio-profesionale și de vîrstă. Să nu-l lase din mîna nici gospodinele, nici profesorii de română, nici Nicolae Manolescu sau Angelo Rinaldi. Ceva brici de deștept! Dar și pentru larg consum! Un roman popular subminat. Nu chiar la tot pasul, să enerveze, ci exact unde trebuie, cât să se vadă. Un text tăiat. Întrețiat”¹¹.

Prin urmare, aceștia vor scrie „un roman despre (romanul) senzațional”¹², în speță un roman senzațional: „Desigur, identitatea lumii nou create e dată de perfecta ignorare a legilor ce constituie «universuri». Planurile se năruie, distanțele dispar, diferențele se estompează. Totul trece în avanscenă, ordonându-se și desfăcîndu-se după necesitățile spectacolului”¹³. Aici, martorul este cel investit (de cei trei naratori) să amplifice senzaționalul.

Romanul nu numai că deschide o nouă epocă literară în proza românească, ci, implicit, ni se relevă și

o nouă concepție despre literatură. În accepțiunea lui Mircea Cărtărescu, *Femeia în roșu* este „o carte-puzzle, multietajată, minuțios imbricată”¹⁴, drept mărturie stând numeroasele comentarii ale naratorilor despre culegerea datelor, despre procesul scrierii, alternând „registre și tonuri narative de o neobișnuită bogăție”¹⁵.

Femeia în roșu este și un roman de graniță, în sensul în care cei trei scriitori (denumiți în roman astfel: Emunu, Mircea Mihăieș, A., Adriana Babeți, și Emdoi, Mircea Nedelciu) fac transgresia dinspre realitatea concretă, cotidiană înspre livresc, parcurgând un traseu dus-întors „între literatură și viață”¹⁶: „S-au întâmplat multe. Cu fiecare în parte. Cu tot ce au scris. Și cu viața, și cu opera. Cu «opera colectivă» – lucruri ciudate. Unele par de-a dreptul neverosimile. Un real care cotopește imaginarul”¹⁷.

Această obsesie a graniței, a frontierei sugerează nu numai revolta față de sistem, ci și cea a limitei corporalității, în sensul în care nu poate fi trasată o graniță între fragmentele de text ale celor trei scriitori, între corpusul textului, dar și între corpusul ficțiunii, căci el se dedublează, în interiorul universului romanesc, prin metatextualitate.

În miezul scriiturii se află biografia unei femei din Banat, Ana Persida Cumpănașu, care pleacă în America și care, sub numele de Ana Sage, devine amanta lui Dillinger, trădându-l pe acesta, contribuind (în acest mod) la arestarea lui.

Cu toate acestea, în jurul personajului feminin „am fabulat fără opreliști”¹⁸. Ceea ce rezultă de aici este „o palidă versiune-retro, firește – dar ce altceva decât versiunea unei vieți de om este romanul?”¹⁹.

Documentul, „ca urmă obiectivă a faptei”²⁰, este înlăturat, el încetează să mai existe. Astfel, călătoria documentară pe care o fac cei trei scriitori nu mai este ancorată în istorie, ci plonjează direct în ficțiune. Documentul capătă valențe fantastice, iar fantezia dobândește „concretețe *faptică*”²¹. Spațiul prozastic ia forma unei „lumi terțe” (în termenii lui Mircea Cărtărescu), iar această modificare „determină și o reconsiderare dramatică a temporalității, istoriei, memoriei, documentarului”²².

Acțiunea romanului se compune din relatările mai multor personaje-sursă, care ajung să intre în contact (fie direct, fie indirect) cu protagonistă. Prin urmare, martorii sunt inventați în funcție de „necesitățile narrative”²³: „[...] Au destul material. Destule documente. Surse berechet. Deși ceva lipsește. Simt tot mai clar că ar avea nevoie de încă vreo trei-patru martori. Cumva mai ciudați. Care să le poată povesti cum se vede de aici, de la Comloș, toată nebunia lui Dilli boy”²⁴. În cel mai rău caz, dacă martorii nu vor fi găsiți, ei îi vor inventa: „Îl găsim și p-ăsta! Nici o problemă! Și dacă nu-l găsim, îl inventăm”²⁵. Din acest punct, realitatea se configurează ca poveste. De subliniat faptul că „ficționalizarea ei se realizează treptat, după toate regulile postmodernității”²⁶.

Astfel, în miezul realității documentare, martorii fictivi sunt inserați, sunt infiltrați în textul propriu-zis, „adevărate fantome ivite la granița dintre existență și text, compromisuri stranii între cele două regnuri”²⁷: „Deci, teoretic și practic, ar trebui să dea de urma unui bătrîn care să fi văzut la viața lui zeci, sute de filme. Un proiecționist! Asta e! Un proiecționist pensionar din Comloș. Perfect plauzibil! Dacă se poate, un tip fanatizat de film. De filmele americane dintre războaie”²⁸.

Cei trei autori ai romanului consultă mai multe personaje, respectiv personaje-sursă care au, la rândul lor, diverse variante asupra poveștii despre Ana Sage. Biografia Anei Cumpănașu este (re)construită din spusele altora, iar succesiunea temporală a evenimentelor este întreruptă (frecvent) de precizările și de aprecierile personale ale celei care povestește: „Ceva povești auzisem și eu. Parcă am văzut și un film la *Capitol* cu povestea lor. Părea ceva fantastic. Nu mi-avea venit să cred”²⁹.

O altă sursă relevantă, care contribuie la reconstituirea trecutului Anei Sage, este tușa Lena, mai exact doamna Anghelina. Aceasta a fost plecată în America, împreună cu întreaga familie, în 1911, după cum ea însăși mărturisește, acolo unde ajunge să o cunoască personal pe Ana. Perspectiva pe care o are tușa Lena este diferită de celelalte perspective ale personajelor-sursă, întrucât aceasta este mult mai apropiată de Ana: „Nu s-o pregătit ea să moară, precis nu s-o pregătit. Dar astea or fost toate cum or fost. Ce să-i faci? Ce mai poți schimba acuma?”³⁰.

Treptat, Ana ajunge să își piardă „orice realitate obiectivă”³¹, configurându-se ca „un mit, o întrupare arhetipală a unei istorii”³²: „Americani or făcut imediat după ce o murit ea un film, chiar cu numele ăsta: Anne Sage, cu Gloria Swanson. Și semăna parcă puțin cu Ana noastră”³³.

De pildă, proiecționistul Căpeț, obsedat de filmele americane, dar mai ales de cel al *Femeii în roșu*, pe care l-a văzut de cel puțin cinci ori, relatează că și-o amintește pe Ana de când era copil: „Tușa Ana avea ochii negri ca tăciunele. Țin minte cum se uita la noi când ne dădea bomboane: se uita lung și avea ochii mari, negri. Ochi dulci, că după ce înghițeam bomboanele dispăreau și ei”³⁴. Prin intermediul relatărilor lui Căpeț este valorificată, de fapt, oralitatea povestirii despre Ana Cumpănașu.

Așadar, finalul este unul ingenios, punând în lumină „o falsă postfață atribuită unui jurnalist american”³⁵ care comentează „împrejurările întâlnirii cu cartea celor trei autori, clădind astfel un vast background de actualitate *Femeii în roșu*”³⁶: „Dizarmoniile savant controlate, barocul parodic și ironia de o rafinată subtilitate probează articularea culturală de certă miză a romanului”³⁷.

Monica
MARE

Obiceiuri și tradiții de Crăciun din satul Năpradea*

Obiceiurile de iarnă erau legate de sfârșitul anului vechi și începutul celui nou, de la Sfântul Nicolae (6 decembrie) până la sărbătoarea Sfântului Ioan Botezătorul (7 ianuarie), având ca punct culminant sărbătoarea Nașterii lui Iisus (Crăciunul) și erau cele mai îndrăgite și așteptate sărbători pentru veselia și buna dispoziție pe care o aduceau. O parte dintre obiceiuri au o vechime considerabilă, fiind inițial sărbători laice, ținând seama de faptul că unele colinde și plugușorul fac referire la începutul anului agricol.

Odată cu intrarea în postul Crăciunului, din 15 noiembrie, se putea *corinda*, copiii și tinerii întâlnindu-se pentru a învăța sau repeta colinzi. Demult nu se știa că Sfântul Nicolae ar aduce daruri la copii, dar după anii '70, copiii îl așteptau pe *Moș Nicolaș*, cum i se spunea la Năpradea, care aducea puține daruri, în funcție de ce aveau părinții prin casă: *Nu știam de Moș Nicolaș. Când am fost la liceu numa la Jibou am aflat prima dată în papuci o pastă de dinți și bomboane. Am fost tare surprinsă, că nu știam de obiceiul ăsta când eram la Năpradea* (Viorica Mare, 75 ani). *Io îmi amintesc că nouă Moș Nicolaș ne pune darurile sub pernă: un creion, un caiet, ce aveau ai noștri prin casă, dar noi nu știam asta, credeam că ni le-o adus Moș Nicolaș. Dimineața, când mă trezeam, înainte să mă ridic din pat, somnoroasă încă, băgam mâna pe sub pernă, să văd dacă găsesc ceva, obicei pe care copilul din mine l-a păstrat și mai târziu ca adult, doar că de data aceasta nu mai găseam sub pernă darurile simple de care mă bucuram foarte tare în copilărie* (Alexandrina Botiș, n. Pop, 51 ani).

Una dintre cele mai așteptate perioade din an era în apropiere de Crăciun (de Ignat), când aproape în fiecare gospodărie sacrificau câte un porc din care făceau preparatele necesare pregătirii meselor de sărbători: *cârnați, călbaji, jumére, pt'ișcă*, pregăteau slănina, carnea și oasele în saramură, apoi le afumau pentru că așa se puteau conserva, neexistând frigider și congelatoare. Înainte de ziua stabilită, se pregăteau vasele în care se va pune carnea, se vor face jumările și apa la încălzit și se înțelegeau cu unul dintre cei câțiva oameni din sat care știau rândul la tăiatul porcului. În *bună-d'imin'eața*, toată lumea se trezea cu noaptea-n cap, *că zua era scurtă și d'e lucru mult* și se apucau de treabă. Bărbatul casei chema vecinii să-l ajute să țină porcul și în funcție de cât de mare era porcul, aveau nevoie de un număr mai mare sau mai

mic de oameni. Unul dintre ei lega porcul în coteț cu o funie special pregătită din ajun, apoi, îl duceau la locul stabilit, omul priceput îl sacrifică, iar gazda *ominé* vecinii cu un pahar de horincă, bând toți cu același pahar, mergând apoi la casele lor. Porcul îl acopereau cu paie și făceau *bobotaie*, pârjolindu-l pe amândouă părțile. Îl spălau bine cu apă caldă, pruncii abia așteptând să spele urechile și coada porcului, pe care le mâncau atunci, calde. În tot acest timp, femeile lucrau prin casă, curățau ceapa pentru *călbaj* și *aiul* (usturoiul) pentru *cârnaț*. După ce desfăceau porcul, femeile spălau *mațale*, tăiau carnea, untura și pregăteau toate cele. Nimic nu se arunca dintr-un porc, totul se folosea, fiecare părticică găsimdu-și întrebuințare la ceva. Produsele obținute se afumau în podurile caselor învelite cu paie, unde se oprea fumul în pod. Acum puteau aștepta Crăciunul, mulțumiți că aveau ce pune pe masă.

Pregătirile pentru întâmpinarea Crăciunului aveau o semnificație profundă și erau realizate cu grijă și atenție atât pentru oameni, în special pentru copii, cât și pentru locuință. În interiorul casei, un aranjament tradițional cu paie sau hârtie creponată servea ca pom de Crăciun. Blidele și icoanele erau împodobite cu *ștergurile lungi*, iar la ferestre erau puse *firhonguri* lucrate manual. De asemenea, *lompa* din casă era decorată cu șiraguri de fasole sau cu hârtie creponată, aducând un aer festiv și cald locuinței. Aceste pregătiri reflectau nu doar bucuria și entuziasmul pentru sărbătoarea care urma, dar și tradițiile și obiceiurile transmise din generație în generație. *Înainte de Crăciun să găta casa cu ștergurile faine, și să găta și lompa cu prime că p-atunci nu șt'iem d'e brad* (Felicia Mureșan, n. Pop).

În săptămâna Crăciunului, în fiecare casă se făcea curățenie generală, podeaua era *lipt'ită* cu lut, mobilierul uns cu *fotoghin*, în strujece se puneau paie noi, pe pat se așeza un lipideu cu cipcă și un țol de sărbători, iar deasupra patului, la casele cu fete mari, se așezau nouă perini. Una dintre colindele foarte vechi, cu un conținut laic, care se referă la acest subiect este și colinda *Cine șed'e-n astă casă? Îmi amintesc cum ne corinda tinuca de După-sat* (Floarea Pop):

*Cine șede-n astă casă, florile dalbe
Măriuca ce frumoasă
Mândru ș-o gătat pân casă, florile dalbe*

Mândru ș-o gătat pân casă
 Pă la ușe tipărușe, florile dalbe
 La ferești cu pene verzi
 La cornu cuptorului, florile dalbe
 Pana temătorului.

(Alexandrina Botiș, n. Pop)

Pentru mesele din zilele de Crăciun se pregăteau mâncăruri mai deosebite, *piroșt'e cu curet'i morat*, carne de porc și *hrișcaș* (orez), friptură cu carne de porc, *pt'ită* din făină de grâu, sucituri și coptături. Femeile coceau mai mult, se făceau *pt'it'e mari s-ajungă până după Bobot'ează*, colaci și *pupeze* pentru colindători, *moșocoarne și sucituri* (cozonaci) cu nucă sau cu *silvoită*. *Api ce prăjituri să făceu, rot'iță, cornuleță, să făcé, d'in ce o apărut amoniacu aiesta, să făcéu foi cu sale, și măi făcé on fel mama, Doamne iartă-uă, îi zăce turnată și cozonac, sucitură i să zăcé. D'e-aieste erau. Nu era n'ici așé pretențiosă lumea, ca amu* (Anuța Bârsan, n. Iliș). Copiii erau îndemnați să mănânce coaja rumenă de la *pt'ită* ori colac, ca să *facă ruji în obraji*, adică să fie roșii în obraji. Aproape fiecare casă avea cuptor pentru coptul pâinii. Se făceau colaci și *pupeze* pentru fetele neamurilor ori vecinilor.

Mai demult nu se făcea brad la toate casele și acolo unde se împodobeau, se aducea din pădure o creangă de brad, ori un vârf și puneau drept podoabe nuci, mere, covrigi, ghirlande din cocoși de porumb. *Când eram copt'il dorém să-m împodobească o crenguță de brad măcar, da dacă o fost bătrân'i părinți nu mi-o făcut c-o avut năcazurile dumn'ealor. În loc d'e bombon'e să pun'e niște pân'e în stan'iol, ori măi pun'eu nuci și le dăd'eu cu on pt'ic d'e bronz să lucească on pt'ic* (Felicia Mureșan, n. Pop). *Eram mică, nu știu dacă eram de școală și o venit fratele lui tata de la Reșița și ne-o adus brad, ne-o făcut o surpriză și l-am găsit împodobit. Am fost tare bucuroasă. Gătam lompa cu hârtie creponată și apoi mai târziu am pus și în brad hârtie creponată, nuci, ceva bomboane cu staniol* (Victoria Mare, n. Pop).

În seara de Crăciun, după ce se ieșea de la biserică, începeau *corindatu* copiii mici. De pe *târnaț* (prispă), stând la geam, sau din *tindă*, copiii întrebau cu glas puternic: *Veseli-te gazdă?*, așteptând cu nerăbdare răspunsul gazdei: *Veseli, veseli!* pentru a porni colinda. La intrarea în casă, copiii spuneau: *Bună seara li Crăciun*, iar la ieșire urarea: *S-aveți sărbători fericite!* Băieții primeau colăcei rotunzi, împlețiți, mere și nuci, iar fetele primeau colaci și ele, iar la neamuri și vecini, *pupeze*, niște colaci împlețiți, de formă alungită asemănătoare unor păpuși, cărora, de multe ori femeile le puneau ochi din boabe de fasole. Pentru pruncii care colindau uneori pe ger aspru, cu zăpada scârțâind sub opinci, sau pe ploaie, nu era o bucurie mai mare decât să primească de la fiecare casă câte un colac până își umpleau *straița pe care* de abia o duceau. Uneori, o goleau și plecau mai departe până

când *picau rupt'i de oboseală*, dar fericiți.

Pruncii din sat umblau cu corinda și își formau *hada* de obicei cu vecini, neamuri și prieteni, ducând vestea nașterii lui Isus în cât mai multe case, fiecare după puterile lor. Cei mai mici colindau doar pe uliță și la vecini sau neamuri, cei mai mărișori *pe rându casei*, cât apucau până spre miezul nopții, iar apoi continuau și în dimineața de Crăciun. După miezul nopții feciorii umblau cu *corinda* la fete, care, de pe la 13-14 ani, stăteau acasă și așteptau corindătorii. Doar adulții umblau bărbați și femei laolaltă, unii de la alții, de la miezul nopții până spre dimineață. *Când eram copt'ii merém cu corinda. Nu n'e lăsa să mérem măi répid'e, numa după ce ieșé d'i la beserică. Tăt pând'ém că oare n-om vedea pă oarecin'e vin'ind d'i la beserică. N'e pregăt'ém și n'e pun'é on colac în straiță și on pt'ic d'e cărnaț d'e merind'e, de-om fi flămânz să nu mâncăm numa colacu gol. Și-api merém l-o casă și stam până ieșé d'i la biserică. Șt'iu că odată am mărș, că umblam și cu Ruzalea Neluli, am mărș colo la Țiprian să începem d'e-acolo. Ș-api am șezut acole, n'e-o servit lélea Lucreța cu amuce, ș-apoi am început. Ș-api am vin'it. Umblam numa fét'e nu și cu băieț, umblam cât'e tri patru, uări cinci pretine, vecin'e, ș-api n'e lăsam d'i la o vrème, cătă miazănoapt'e. Ș-api până-n zuă n'e scula și zăcéu no méreț că nu aț fost acolo D'in Sus. Așé era obicei, corindam și dimin'eața. Ș-api odată am vin'it la Ștefanu Fătuli și ședé cum o fost aprinsă focu, șed'e și fuma acolo lângă fit'eu. Și, no, am zăs „Veseli-te gazdă?” „Veseli, veseli!”... zăce... no, am corindat, n'e-am băgat în casă și zăce „Ai d'e min'e, da voi n-aț avut und'e vă culca?” Nu n'e-am mai băgat n'icări hiba o fost lompa aprinsă, că atunci nu stinje n'ime lompa tătă nopt'ea, până am ajuns colo D'in Sus la mama tina, apoi am vin'it cătă casă. Primn'eam colac, nuci, mére, la nănașa Sofica n'e clăt'é pă oarecare, uări pă min'e, uări pă Clarița și n'e da pupăză, să nu vadă célelalt'e fet'e. Pupezăle erau așé împlet'it'e* (Anuca Borbei, n. Botiș).

Hada fetelor la corindat
 (Sursa foto: Nina Tarba, n. Cristian)

La Crăciun vin'eu măi mult'e had'e. Erau care vin'eu și cu acordeonu. Colindau „O ce veste”, măi mult și pruncii, „O stea s-a ivit / De la răsărit”. La noi pruncii nu o umblat cu Steaua numa cu corinda (Felicia Mureșan, n. Pop). La Crăciun d'e-abia așt'eptau copt'ii să margă la corindat. Îț era mai mare dragu... Copt'iii meréu sara la biserică și după biserică să strânjé hada câte cincî-șase copt'ii. Corindam „O ste s-a ivit”, uări „Tri crai d'i la răsărit”... cam astea erau a pruncilor. Căpătam colac, măr, nuci. La Crăciun la fet'e să făcéu pupeze, da numa la n'eamuri și la vecin'i. D'e obicéi nu merém pân tăt satu, merém numa așé pă ulița asta în sus și ieșém pă céie uliță și coboram. D'i la 12 meréu feciorii la fet'e, apoi d'imineața tăt meréu la biserică. Îi servém cu băutură și cu prăjitură. La noi în casă nu i-am servit cu mâncare, da erau căs und'e îi serveau și cu mâncare. Măi d'emult tân'erii, feciorii, nu meréu unu d'i la altu, cum mărg amu. Feciorii meréu la fet'e și fet'ile îi așt'eptau acasă în sara de Crăciun. Da amu mărg și fet'ile și feciorii, tăt lolaltă. Feciorii meréu și unu d'i la altu pă omin'ie, după Crăciun, d'e a doua zî că în zua d'e Crăciun, sara, nu era bin'e să meri că era Noaptea Tălharilor, după aceie, d'e a doua zî meréu. Astăzi îs la t'ine pă omin'ie, mân'i la altu și meréu așé pă omin'ie. Meréu și însurați la corindat (Anuța Bârsan, n. Iliș).

Colindători, pe vremea când satul mai avea mulți tineri
(Sursa foto: Alexandrina Pop, c. Botiș)

Satul era împărțit în două părți, Susăn'i și Josăn'i și rareori erau hăzi de copii care se aventurau din Susăn'i în Josăn'i și invers. Să cunoșteau după colindă pentru că, întotdeauna, cei din Joseni colindau *O stea s-a ivit*, iar cei din Susăni colindau *Tri crai d'e la răsărit*, iar gazdele știau de unde-s după cum începeau *corinda*. Reproducem cele două colinzi:

O stea s-a ivit de la răsărit / Și-atuncea trei crai veneau de la rai,

Veneau tot cântând și tot colindând, / Pruncii se tăiau maicile plângeau.

Maicilor nu plângeți, pruncii n-or muri, / Că s-or preamări în cer cu îngerii,

Și-a lor sufletele se vor face stele, / Și-or luci frumos calea lui Cristos.

*Tri crai di la răsărit / Cu steaua au călătorit
Tăt cântând și corindând / Și pe Iisus căutând
L-au cotate și l-au aflat / Lângă Maria culcat
Maica Sfântă așa zicea / Fiule când te-am născut
De durere n-am știut / De jos când te-am ridicat
Tare ne-am îmbucurat / Că n-i fi nouă împărat
Și de astăzi înainte / N-i fi nouă bun părinte
Și de-acum până-n vecie / Cristoase, mărire ție.*

(...) Pe ulițele satului răsunau colindele toată noaptea de Crăciun. În ziua de Crăciun se mergea, cu mic cu mare, la biserică, feciorii și fetele mari urcau în podul bisericii. După slujbă se *corinda* în biserică, apoi urma masa de acasă și un somn bine meritat, în zua de Crăciun sara nu era bine să meri (de-acasă) că era Noaptea Tălharilor. Astăzi, pentru sărbătoarea Crăciunului, în casele cu copii se împodobește un brad natural sau artificial, se pregătesc bucate alese și pe lângă vinul și horinca de acasă, se cumpără bere și sucuri. Cu *corinda* mai vin doar câțiva copii din sat, dar nepoții năprădenilor își colindă cu drag bunicii și neamurile, supravegheați îndeaproape de părinții care, prin ei, își retrăiesc serile de Crăciun din copilărie. Bunicile le pregătesc încă, în cuptor, colaci rumeni și pupeze. Tinerii continuă tradiția și colindă toată noaptea, de la unu la altu, fete și băieți.

Bătrânii nu au uitat întâmplările hazlii, de demult, din noaptea de Crăciun. Odată, *înt-o sară d'e Crăciun, am umblat la corindat și o fost mol mare și noi cu opt'inci. La on prunc i s-o rupt ațale d'i la optnici, o rămas colo-n mol și apoi, hai desculț și le cotă. Era noapt'e și nu erau becuri. Cine avé cât'e on stérț d'e lanternă, ooo, cine avé lanternă era cineva, o măi am lanternă. Așé o fost, că nu erau, nu să aflau. Apoi n'e-am dus la corindat la bad'ea Mașt'ei și când am ieșit din casă, am zăs „Cât'e paie pă coșt'ei, Atâța pădut'i pă bad'ea Mașt'ei! Și el o zăs „Ei, colacii voști, că bine îm vref!” (Vasile Pop). O vinit într-o zua cu corinda și era și Aveluțu ceta d'e o fost frat'e cu Sandru Lițî, și s-o lăsat așé pă pat și o adurn'it și apoi feciorii după ce o stat on dărab o zăs no mérem? Mérem, dapi io zâc luaț-il d'e-aci, doră nu mn'i li-ț lăsa aci că io oi mere mint'enaș la biserică. No, îl clăt'esc ei să să scoale și el să rădică, să tăt învârt'êșt'e și zâce: da am avut ș-o straiță. O gân'it că vin'e d'i la servici, că lucra în Baia, și o gân'it că o adurn'it pă tren, și straița era cum își pun'é merind'e. S-o apucat tăt la răs de el, apoi el zâce no cușma am vrut să zïc... no hai mérem... (Anuca Borbei, n. Botiș). În amintirea tuturor, *corindatul* de Crăciun rămâne pe veci ca un moment magic.*

* Fragment din volumul semnat de Aurel Medve, Monica Mare și Dan Borbei, „Năpradea, între Someș și Gura Cerului”, apărut la Editura „Caiete Silvanie” din Zalău, în 2024.

Fiul Harului

Teodor SĂRĂCUȚ-COMĂNESCU

(Simboluri și interpretări)

Scriitoarea Any Drăgoianu, membră a Uniunii Scriitorilor din România, Filiala București, secția Poezie, câștigătoare a peste 150 de premii naționale și internaționale, autoare a cel puțin 35 de cărți, cuprinsă în mai multe antologii cu genuri și specii literare diverse, „recidivează” în genul dramatic cu o piesă de teatru: „Fiul Harului”, apărută la Editura Neuma, la începutul anului 2024. Am afirmat că recidivează, cu o oarecare strângere de conștiință, deoarece scriitoarea Any Drăgoianu a demonstrat că excelează în mai multe „forme” ale scrisului, ale literaturii, de la cea pentru copii, la cea a adulților (poezie, proză), fie chiar a celei ce ține de supremația experienței de viață și a luării ei peste picior (maxime, epigrame etc.).

Apoi, participarea autoarei la finalul anului 2022 la Concursul „Democrația prin Teatru – Reflexia integrității în oglinda scenei”, desfășurat la Chișinău, cu o primă piesă de teatru intitulată „Stop Corupției”, unde a obținut o mențiune importantă, un loc patru din 50 de concurenți, confirmă recidiva cu debutul editorial al piesei „Fiul Harului” din acest an la Editura Neuma.

Tema piesei este una de actualitate, surprinzând perversitatea actului de conștiință în rândul celor cocoțați pe scara socială a parvenirii prin diferite mijloace necinstite sau convertirea actului de influență prin/în responsabilizarea funcției.

Într-un interviu, autoarea afirmă, apropo de tematica piesei,

că: „Mă rog ca mizeriile politice și lăcomia din mințile bolnave ale acestei omeniri să ia sfârșit. Să fie liniște. O liniște care să ne îndemne la frumos.” Ideea aceasta este grefată, are ca fundal un areal al politicului, al manipulării și al corupției în mai toate sferile vieții cotidiene.

Locul acțiunii, așa cum relatează autoarea încă de pe prima pagină, este plasat într-un salon de psihiatrie, iar cadrul de desfășurare este unul extrem de simplist: „nu există ferestre, doar o ușă și 2 paturi” (un fel de închisoare primară). Aici facem cunoștință cu eroul (sic!), mai corect spus, antieroul „Petru, un politician afacerist, care voia să scape de pușcărie, dar și de urmărirea colegilor interlopi.”

Textul acesta de început, de vreo 10 rânduri, este un excelent rezumat pregătit pentru cititor și cuprinde toate elementele de derulare a acțiunii. Miezul piesei este structurat în 14 scene, și poate nu întâmplător autoarea a apelat la numărul 14, care reprezintă, ca o privire de ansamblu, libertatea, autodeterminarea, spiritul de conștientizare, se pare un dar al lui Dumnezeu, mai ales pentru bărbați, tocmai de ceea ce are nevoie acum Petru, pentru a ieși din „pădurea patimilor”, ca să-l parafrazăm pe Dante Alighieri.

Piesa are un număr restrâns de personaje: Petru, politicianul și afaceristul corupt, care se află la o vârstă de 65 de ani, vârsta când majoritatea celor corupți sunt scoși pe linia moartă, lipsiți fiind de puterea și influența funcției, un „psihiatru mustăcios, ciudat de 60 de ani”, „o asistentă tânără, frumoasă – 35 de ani” (un etalon pentru ma-

nipulare), un îngrijitor modest și de nu prea luat în seamă (un fel de buturugă mică, ce răstoarnă carul mare), și un personaj simbolic, *Intrusul* (s.n.) „un tip angelic, fără vârstă”, și poate fi considerată una „de buzunar”, cinci actori se pot deplasa oriunde și-n orice loc cu un automobil, fără o pretențioasă „recuzită” care să o reprezinte.

Pornind de la o înțeleaptă expresie românească: „Ferește-mă, Doamne, de prieteni, că de dușmani mă feresc eu”, autoarea escaladează mobilul acțiunii, prezentându-ne potențialii dușmani ai lui Petru, care nu sunt alții decât cei apropiați, soția, colegii interlopi, și, colateral, psihiatru și asistenta, care se află în ipostaza de vechi și noi agenți patogeni (corupți).

Chiar din titlul simbolic, metaforic prin personificarea imaterială a credinței și dăruirii benevole: „Fiul Harului”, am putea să ne gândim

la faptul că autoarei nu-i sunt străine ideile scriitoarei creștine Francine Rivers, în special ale celor cinci volume din „O genealogie a harului”, suport, oricum, pentru cititorul neavizat în înțelegerea mai facilă a „subsidiarului” piesei. Prin „har” se înțelege îndurare, iertare pentru cei care, ajunși la limita conștiinței, vor să scape de judecată, mai întâi cea divină și mai apoi de cea civică, socială sau poate invers (vezi gr. „charis” – favor, binecuvântare, bunătate).

Petru se află în această ipostază, când îl mustră conștiința pentru nelegiuirile comise, ba chiar recunoaște deschis, și acum luptă cu toată râvna să primească harul lui Dumnezeu, care să-l întărească și să obțină, să dobândească mântuirea: voința întărită de dumnezeiescul Har devine atotputernică: „Dumnezeu nu voiește moartea păcătosului, ci mântuirea lui” (*apud* Doxologia).

Extrapolând contextul biblic, Petru se află în ipostaza unui Baraba al timpurilor noastre, susținut fiind și de legile civice, prin diminuarea pedepsei în cazul recunoașterii culpei și căinței pentru faptele reprobabile. Personajul-cheie al piesei este *Intrusul*, un nume generic pentru accepțiunea de la neavenit, la sfătuitor (avocat) și până la acel înger păzitor. *Intrusul* poate simboliza acel act al dedublării ființei când se luptă cu propriul eu, cu propria conștiință. Aș putea să afirm că în cele mai multe cazuri conștiința este dușmanul principal al entității umane, acolo unde există măcar un dram. Să ne întrebăm oare de ce Petru a fost călăul conștiinței lui atât de mult timp?! Nu știu dacă purificarea conștiinței poate salva definitiv individul ca trestie gânditoare, în situații ireconciliabile?

Sintagmele biblice, ca adevăruri imuabile, puse în gura *Intrusului*, propunerea lui materială pentru Petru de a citi *Biblia* (un novice în arealul moralei creștine)

induc lectorului, spectatorului o normă civică benefică formării și dezvoltării personalității individuale, dar și a stimei de sine în lupta cu mereu controversatele atitudini sociale.

Piesa este presărată cu desul de multe elemente de discurs ce țin de structura complexă a autoarei. Integrarea fragmentelor lirice sporesc mirajul și simbolistica acțiunii și căinței personajului, într-o construcție ce amintește de James Joyce: „Psalmul unui nevinovat” („...scara Lui Dumnezeu e prea mică / nu voi ajunge niciodată la prima treaptă / ... cu Dumnezeu nimeni nu a pierdut...”), sau „Adevăr” („... unde diavolii ăștia îmbrăcați în halate albe / au acoperit atâtea vieți... / Oare ce-o fi vrut să spună?), iar vorbele de duh (ironia, sarcasmul etc.) dau savoare piesei: Psihiatrul (*râzând*: „Ușurel, că nu sunt popă, iar spovedaniile costă”), Petru („îmi prinde bine prizonieratul, chiar îl merităm”, „Că Dumnezeu a ales lucrurile slabe ale lumii, ca să le facă de rușine pe cele tari?”), Asistenta (*râde și îl atinge provocator*: „Doctore, ideile astea mă înfierbântă! Aici o fi iadul și de aia...”).

Autoarea recurge la un final oarecum contrastant, privitor la viziunea creștină, și la convingerile oamenilor din medii de trăire și pregătire diferite, acceptarea ideii de autojertfire prin sacrificiul în numele vieții care trebuie să învingă: Petru („Mă voi duce pe masa de operație mâine! Ce să fac eu cu un ficat sănătos care ar putea să salveze un copil, de exemplu? Doi rinichi, doi copii. Un pancreas, o inimă... și câte vieți salvate!”).

Piesa este pe cât de curată și limpede scrisă, pe atât de aerisită din punctul de vedere al „recuzitelor” scenografice, dând frâu liber interpretării, comportamentului și talentului actorilor prin extrem de puține didascalii (majoritatea de natură emoțională, gerunzii, participii etc.), asemeni pieselor moderne.

Cărți primite la redacție

Dream Theater – Live in Praga

Daniel MUREȘAN

De câte ori ajung la Praga, îmi înșel o iubire cu alta. Orice oraș care a fost dragoste la prima vedere, pălește în fața Pragăi, boemă și colorată. Pictori, artizani, muzicanți sau mimi, toți se înghesuie pe Podul Carol. Unii mai buni, alții amatori, dar toți creează o atmosferă unică, întrecută doar de cei doisprezece apostoli ce dansează la oră fixă deasupra Ceasului Astronomic. Dar extraterestrii erau la sala Fortuna. Acolo concertau cei de la Dream Theater!

Acum un an îl vedeam pe Mike Portnoy la Kosice, unde concerta cu *Winery Dogs*. Mike se întoarce la Dream Theater! În scurt timp s-a pus la punct turneul, iar Praga a fost alegerea noastră.

Chimia dintre *James LaBrie*, *John Petrucci*, *John Myung*, *Jordan Rudess* și *Mike Portnoy* s-a simțit de la prima piesă. Se vedea pe fețele lor, în felul în care reacționau pe scenă, nu voiau să rateze nicio notă.

John Petrucci a fost absolut uluitor toată seara. Șase corzi cu precizie și emoție. Extraordinară capacitatea lui de a oferi solouri complexe, tehnice, notă cu notă, transmițând un sentiment copleșitor. O legendă vie a chitarei, la care fiecare notă vine din inimă. Pur și simplu, el pictează peisaje vii și emoționante, chitara fiindu-i penel.

LaBrie, deși nu mai are vocea de pe vremuri, nu ratează nicio ocazie să aducă emoție. Vocea lui inconfundabilă explodează la refrenele captivante, mângâie la cele melodioase.

Portnoy nu s-a întors doar să cânte la tobe; s-a întors ca arhitect de facto a setlist-ului trupei, așa cum a făcut-o pe vremuri. Abilitatea lui de a ritma concertul a fost evidentă, deoarece s-a trecut fără probleme de la hituri grele precum „As I Am” la piese mai complicate, introspective, precum „The Ministry of Lost Souls”. De fapt, Mike nu bate, ci cântă la tobe!

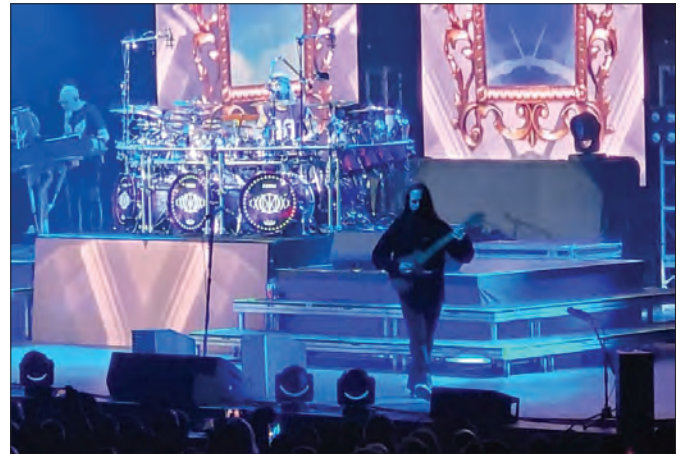
Jordan Rudess rămâne un muzician inteligent și articulat, care depășește întotdeauna granițele într-un fel sau altul. Clapele lui respiră fuziuni de rock și metal, mângâiate de un vrăjitor. Cred că nu e exagerat dacă afirm că Rudess se află într-un grup de elită de muziceni, precum *Emerson*, *Wakeman* și *Lord*.

Ca de obicei, *Myung* este minunat. Găsește cel mai creativ mod de a ritma acordurile și are un extraordinar simț al armoniei, iar când, în sfârșit, are șansa de a se dezlănțui, este pur și simplu de neoprit.

Concertul a fost o sărbătoare a tot ceea ce a realizat Dream Theater, trecut și prezent. A fost o seară atât de specială, încât am simțit că totul s-a închis într-un cerc, odată cu întoarcerea lui Portnoy. Dar trupa va întoarce pagina la un nou capitol, unul pe care îl aștept cu nerăbdare!

Discografie Dream Theater:

- When Dream and Day Unite (1989)
- Images and Words (1992)
- Awake (1994)
- Falling into Infinity (1997)
- Metropolis Pt. 2: Scenes from a Memory (1999)
- Six Degrees of Inner Turbulence (2002)
- Train of Thought (2003)

- Octavarium (2005)
- Systematic Chaos (2007)
- Black Clouds & Silver Linings (2009)
- A Dramatic Turn of Events (2011)
- Dream Theater (2013)
- The Astonishing (2016)
- Distance Over Time (2019)
- A View from the Top of the World (2021)

Componență Dream Theater:

James LaBrie – voce (*Winter Rose*, *Explorer's Club*, *Shadow Gallery*)

John Myung – bass (*Jelly Jam*, *Platypus*, *Gordian Knot*, *Explorers Club*)

John Petrucci – chitară (*Liquid Tension Experiment*, *Explorer's Club*, *G3*)

Jordan Rudess – clape (*Liquid Tension Experiment*, *Ayreon*, *Rudess/Morgenstein Project*)

Mike Portnoy – tobe (*Liquid Tension Experiment*, *Transatlantic*, *Avenged Sevenfold*, *Neal Morse*, *Flying Colors*, *Adrenaline Mob*, *Haken*, *OSI*, *Metal Allegiance*, *Sons of Apollo*, *The Winery Dogs*, *John Arch*)

Setlist:

- Metropolis Pt. 1: The Miracle and the Sleeper
- Act I: Scene Two: I. Overture 1928
- Act I: Scene Two: II. Strange Déjà Vu
- The Mirror
- Panic Attack
- Barstool Warrior
- Hollow Years
- Constant Motion
- As I Am
- Night Terror
- Under a Glass Moon
- This Is the Life
- Vacant
- Stream of Consciousness
- Octavarium
- Act II: Scene Six: Home
- Act II: Scene Eight: The Spirit Carries On
- Pull Me Under

Filmografiile Simonei

System Crasher (2019)

Simona ARDELEAN-SAMANTA

Gen: dramă

Durată: 2h 05m

Regizor: Nora Fingscheidt

Scenarist: Nora Fingscheidt

Roluri principale: Helena Zengel, Albrecht Schuch, Gabriela Maria Schmeide

Filmat în: Germania

Limbă care se vorbește în film: germană

Premii și nominalizări: 37 de premii și 27 de nominalizări: nominalizat la Ursul de Aur la categoria *Cel mai bun film* (Festivalul Internațional de film Berlin) și câștigător al unui Urs de argint pentru regie, o nominalizare la Camerimage pentru *Cel mai bun debut cinematografic*, câștigător al unui premiu Fipresci (*Cea mai bună actriță*) la Palm Springs International Film Festival, câștigător al premiului audienței la Festivalul Internațional de Film Transilvania etc.

System Crasher nu e un film ușor. Nici ușor de văzut, nici ușor de uitat. E un film brutal, dar nu fiindcă scenele sunt neapărat brutale, pline de agresivitatea unui film de aventură, ci pentru că examinează o problemă socială existentă, dar pe care, de cele mai multe ori, n-o vedem. Nu suntem obișnuți în viața noastră molcomă să discutăm subiecte sensibile, decât dacă au un impact personal imediat, trasat de un *zeu al neșansei*. Dar filmul pe care vi-l propun este unul despre traumă, empatie, asistență socială și cazurile pierdute. Există copii care au nevoie de ajutor și pe care efectiv nu-i putem ajuta.

Desigur, discuția comportă nuanțe diferite, în funcție de țara în care locuiește spectatorul. În România, un astfel de film ar scoate în relief o gravă lipsă de sisteme de suport și ar acutiza destinul lui Benni (Helena Zengel), o fetiță de nouă ani, protagonista peliculei. Cine e Benni? Benni e Bernadette, o copilă care poartă haine roz, specifice vârstei și stereotipului de fetiță plină de energie și drăgălașă, așa cum e orice suflet de pui mic, nevinovat, dar e și tornadă dezlănțuită, incontrollabilă, volatilă. Crescută de o mamă care are evidente probleme de a gestiona creșterea celor trei copii ai săi, la rândul ei instabilă, neputincioasă, afectuoasă, dar neasumată și, probabil, de un tată vitreg (traumele prin care a trecut sunt foarte vag conturate, dar suficient de puternice pentru a muta definitiv macazul emoțional), e acum în grija Statu-

lui. A statului german, pentru că acolo se întâmplă acțiunea și e mutată de ici-colo, dintr-un centru de plasament într-altul. Nu suportă să i se atingă fața (are legătură cu traumele trăite), urăște școala și are crizele de furie ce se declanșează cu violență extremă (*blind rage*). E ținută sub medicație, dar e înconjurată de oameni care vor să găsească o soluție pentru ea și care, rând pe rând, par a se retrage din scenă, înfrânți. Sistemul nu e defăimat, pentru că există personaje din mediul acela profund umane ca Frau Bafane – Gabriela Maria Schmeide (dar care încalcă limitele deontologice, apropiindu-se prea mult sufletește de cazul de care se ocupă) sau profesorul de sprijin, Micha – Albrecht Schuch). Modul în care Helena Zengel o joacă e de neegalat, pentru că reușește să transmită și ideea de vulnerabilitate, dar și frica. De altfel, tânăra actriță berlineză a fost și recompensată cu nenumărate premii pentru performanța sa.

Regizoarea și scenarista filmului, Nora Fingscheidt, pare să lase camera să fie cuprinsă de un vertigo intenționat sau de momente de sclipiri intermitente, pentru a reda ceva din tumultul sufletesc al copilului care-și dorește mai mult decât orice să fie iubit, dar care are răni prea adânci pentru a lăsa pe cineva, oricine, să se apropie de ea. Pe lista mea e și *Outrun* (2024), un alt film sub bagheta regizorală pomenită mai sus și *The Unforgivable* (2021), *Ohne diese Welt* (2017). Poate că experiența sa de documentarist e secretul competenței sale regizorale actuale. Cine știe? Cert e că m-a convins și sper să vă convingă.

Malaxorul de decembrie

■ Domnul **Pavel Păușan** a lansat, în 20 noiembrie, un album de romanțe, în cadrul manifestărilor ocazionate de sărbătorirea a 50 de ani de existență a Casei de Cultură a Sindicatelor. În cadrul lansării CD-ului „**Romanța sufletului meu – album retrospectiv**” s-a cântat și s-a încântat. Au interpretat romanțe Rodica Pop Seling, tenorul clujean Alexandru Mânzat, Sergiu Chirilă și, bineînțeles, protagonistul Pavel Păușan, dar și publicul prezent, în acompaniamentul Cristinei Pop Seling și al lui Dorel Ciobanu. „Romanța face parte din ființa mea. Ea m-a îmbogățit cu bucurii și nostalgiei, umplându-mi viața cu nobile trăiri...” (Pavel Păușan). Frumosul album cuprinde unele dintre cele mai cunoscute romanțe românești: „Car frumos cu patru boi”, „Dor de satul meu”, „Smaranda”, „Să-mi cânti cobzar”, „Lae Chioru”, „Ciobănaș cu trei sute de oi”, „Cine mi te-a scos în cale”, „Te-aștept în paradisul viselor”, „Pe lângă plopii fără soț”, „Bătrâni (De ce m-ați dus de lângă voi)”, „De ziua nunții tale-ți scriu”, „În fânul de curând cosit”, „Când mi-e tare dor de voi” și „În rariștea de lângă vii”.

■ „**Ușile timpului dau spre grădină**”, de **Ioana Coșereanu Vasilescu**, Editura Junimea, 2024. „Veritabil jurnal al fapturilor care nu se văd, *Ușile timpului dau spre grădină* poate fi înglobat literaturii diaristice, în registrul poetic. Întoarsă înspre sine, scrutând cu sensibilă atenție cele din care se țese firea, poeta în-chipuie o «lume de neguri», în care «trăiește luminoasa umbră». Amprentele unei sensibilități eminesciene, relevate în răstimpuri, nu fac decât să ne profileze un mod de a-și apropia lumea (poeziei). Cel dintâi vers: «Îmi rescru inima» creionează deja un peisaj în care ni se deslușește intimitatea ființei, mereu în mișcare. Este sentimentul care ne însoțește permanent la lectură. Inima și ochii – lexeme-concept – proiectând discursul sub cupola integratoare a ființei. *Rescrierea*, așa cum o vede poeta, nu se istovește niciodată, iar renașterea năzuită din ultimul vers: «Se poate să renasc?» nu înseamnă nicidecum întoarcerea la același sine. Grădina devine astfel efigia poematică

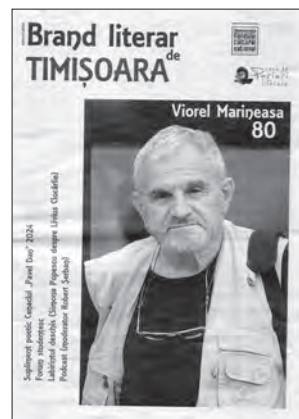

al cărei simbolism complex ne decriptează odată în plus direcția majoră de gândire a volumului.” (Valy Ceia)

■ „**Iluzia POPESCU**”, de **Alexandru Constantin Popescu**, Editura Junimea, 2024. „Alexandru a fost un om scindat. Ceea ce rămâne după el este poezia sa. Prin ea, Alexandru rămâne viu. Este poezia unui mare poet, pe care noi nu l-am înțeles cât a trăit. Alexandru e unul dintre acei poeți morți de tineri, care devin tot mai importanți și mai importanți odată cu trecerea timpului. Cartea sa e ca o explozie. Ea dinamitează întreaga poezie românească tânără a acestui început de secol.” (Dumitru Crudu)

■ „**Brand literar de TIMIȘOARA – episod pilot**” se numește ziarul tipărit într-o mie de exemplare, distribuit gratuit, parte din proiectul cu același nume, realizat de Editura „Casa de pariuri literare” și cofinanțat de AFCN. Argument: „Brand literar de Timișoara – episod pilot are o semnificație aparte pentru Editura Casa de pariuri literare. Continuă, în primul rând, o linie editorială asumată, în care au apărut cărți (poezie, proză, interviuri) ale unor scriitori din Timișoara. Lista e destul de lungă și nu gravitează în jurul anului 2023, când în Timișoara s-au deschis larg finanțările culturale. Ca să fim corecți (și autoironici), a trebuit să vină o aplicație prin Administrația Fondului Cultural Național ca să putem câștiga un proiect care vizează literatura orașului, la finanțările locale neîntrunind punctajele necesare. Sigur e vina noastră, n-am știut să adăugăm suficiente evenimente-ntr-o poveste care s-ar fi numit Brand cultural de Timișoara și care ar fi reunit literatura și muzica. Cum, la vremea respectivă, ne simțeam deja cu nasul pe sus, concepând probabil cel mai amplu proiect gândit vreodată de noi, am resimțit din plin eșecul, așa că ne-am limitat la literatură și am încercat s-o luăm încet și episodic, pentru a nu mai avea surprize. [...]”

■ **„Plus minus infinit”, de Marinela T. Dinulescu**, Editura Junimea, 2024. „Autoarea acestui debut, îndelung amânat poate dintr-un soi de asceză interioară, ne mărturisește, *sine ira et studio*, în apropierea unei lumi care pare să nu mai pună preț pe literatură, că aceasta rămâne o taină în întâmpinarea căreia puțini sunt cei chemați. Chipul particular în care înțelege lirismul, acela de act fundamental de ființare în lume, îi creează o *literalitate* a ei, proprie, prin mărci stilistice precum fireasca înclinație spre livresc și mitologic. La capătul unei călătorii culturale, dar și interioare, poeta ridică la rang întemeietor – incunabul în inima vocabulei – ceea ce contemporaneitatea din jur ucide într-un ritm tot mai grăbit, în goana ei materialistă și în foamea după senzațional: sacralitatea Cărții cu majusculă. Ea descinde dintr-un simbolism mitologic arhaic, pe care îl rafinează pătrunzând în largi excursuri imaginative pentru a așeza în tiparul non-restrictiv al versului alb interesul pentru ceea ce rămâne fundamental în cultură.” (Livia Iacob)

■ **„Casa și toate amintirile”, de Irene Postolache**, Editura Junimea, 2024. „În fiecare articulație a Casei și toate amintirile sale răzbate pecetea evocatoare a amintirilor senzoriale, așa cum se repercutează ele în memoria afectivă. Copilăria lui Irene Postolache este pregnant vizuală, având chipul luminos al mamei, al florilor din grădină, al «cireșului, prieten vechi», al nopților senine de vară, al cerului înstelat, dar este și profund olfactiv-gustativă pentru că miroase a covrigi calzi, a gogoși pufoase, pudrate cu zahăr, a mere alintate cu scorțișoară, a felii aromate de gutuie, a cozonac cald, a sirop dens, dulce ca mierea, a țurțur zemos, a figurine dulci de zahăr colorat, a fân uscat și a pădure udă de vară. Este chiar mirosul copilăriei lui Irene Postolache care reface, prin aceste efuziuni senzoriale, universul mărunț al copilăriei, al candorii, purității și nevinovăției, cuprins într-o cosmogonie desenată de la orizontul cosmic, către universul albastru al Comăneștiului.” (Diana Vrabie)

■ În numărul 139/novembrie 2024 al magazinului literar și artistic „Răsunetul cultural”, realizat de Societatea Scriitorilor din Bistrița-Năsăud, sunt publicate fragmente din colocviul „Cititorul/Scriitorul de proză”, organizat în cadrul ediției a XVII-a a „Zilelor Prozei”, în 6 octombrie 2024, în Beclean. În cadrul alocuțiunii sale, Gabriel Chifu, secretarul general al Uniunii Scriitorilor din România, a vorbit și despre relația dintre literatură și noile tehnologii. „Lumea se schimbă, ieșim din zodia cuvântului scris și am intrat în zona aceasta a digitalizării, a existenței prin internet, ceea ce, din păcate, este și o ieșire din centralitatea literaturii. Totuși avem nevoie de ficțiune, de visare, necesități ale sufletului. Conectându-se la internet, o cale mult mai comodă pentru a afla noutăți, mintea oamenilor nu mai este antrenată, nu mai face exercițiul ăsta al lecturii, care este un exercițiu atât de necesar, așa cum trupul are nevoie de hrană și mintea și sufletul nostru au nevoie de calm și de exerciții de antrenament. O literatură reprezintă această necesară activitate care face ca noi să fim în bună stare”, a spus poetul și prozatorul Gabriel Chifu. Organizatorii manifestării „Zilele Prozei” au fost: Filiala Cluj a Uniunii Scriitorilor din România, Reprezentanța Bistrița-Năsăud a Filialei Cluj a Uniunii Scriitorilor din România, Societatea Scriitorilor din Bistrița-Năsăud, Primăria orașului Beclean, în parteneriat cu Inspectoratul Școlar Județean Bistrița-Năsăud, Palatul Copiilor Bistrița, Colegiul Național „Petru Rareș” Beclean, revistele „România literară”, „Mișcarea literară” și „Răsunetul cultural”.

■ La Editura „Bibliotheca” din Târgoviște a văzut lumina tiparului cartea semnată de Florin Chivoci, **„Schite pentru un imaginar al etnogenezei”**. Autorul volumului de eseuri publicate în ultimii ani în revista „Litere” este profesor, istoric, publicist și semnatarul a patru cărți despre orașul Pitești. „Târând după sine cortegii de ființe deznădăjduite și reduse la un minimum barbar de existență socială, existența daco-romanilor sau a străromânilor este un amalgam de frământare spirituală și de ruralism sărăcăcios, printre ruinele de odinioară în care se arată priveliștea agrestă a așezărilor neîntărite, populate cu bordeie sau locuințe joase din lemn. Legende, credințele, superstițiile și

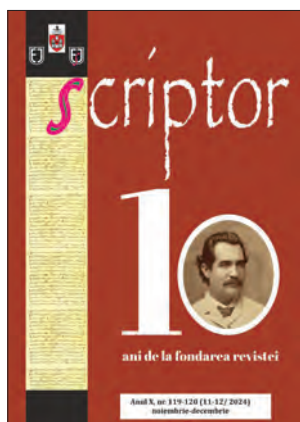

(C.Ș.C.)

amintirile istorice transmise de-a lungul secolelor s-au prefăcut în cele din urmă într-un întreg «folclor», în care proliferază fantasmale și imaginile unor închipiri larg împărțite. (...) Dar volumul de față nu e o carte de istorie, până la urmă, ci o lucrare dedicată în mare parte imaginarului. Unui imaginar care pornește de la viața privată, de la alcătuirea sufletească a unei umanități aurorale, de la pitorescul unor vechi cuvinte neaoșe. Și atunci, dacă scopul ultim al cărții este explorarea originilor cețoase ale unei nații, atunci imaginarul devine și el un pretext și un instrument întru configurarea unui profil identitar al unei românități nedecantate, în stare să creioneze contururile unui fond etnic original», precizează Florin Chivoci în prefață.

(A.-B.K.)

■ Ca de fiecare dată, și numărul care încheie anul 2024 al revistei ieșene „Scriptor” (119-120) atrage atenția prin alura sa de tipăritură demnă de cele mai rafinate colecții. La compartimentul de beletristică se detașează un sonet de Emilian Galaicu-Păun. Strălucește, din nou, fascicula de lingvistică prin trei articole de lexicologie, alături de cea consacrată istoriei. Un capitol, *Colloquium*, aduce în dialog câteva dintre personalitățile de cert relief din actualitatea culturală, de la Andrei Pleșu și Ioan-Aurel Pop, la Vasile Bănescu. Dintre eseurile din sumar, nu puține și pe variate teme, deosebit de incitant ni se pare cel al Simonei Modreanu, *Solomon Marcus, gândirea complexă și căutarea timpului*: „Dintre toate felurile de timp, cel psihologic pare să fi reținut în mod deosebit atenția lui Solomon Marcus, căruia i-a acordat pagini pline de miez în cartea sa”. Fascicula de literatură universală, cu titlul *Et in Arcadia ego*, cuprinzând „contexte, eseuri, traduceri”, se deschide cu un mic eseu de literatură comparată al lui Leo Butnaru. Început cu urmărirea unui motiv literar, de la Homer, la Cehov, textul se încheie cu o relație anecdotică, plină de haz, având-o în centru pe-o „chișinăuioancă”, studentă la Institutul de Literatură „Maxim Gorki” din Moscova. De-a dreptul o revelație ni se pare studiul lui Radu A. Cernătescu, *Filosofia lui Fernando Pessoa*. Puțini bănuiam că acest uluitor scriitor de poezie sub mai multe heteronime, dar și de proză, jurnale, bruioane dramatice etc., a fost preocupat și de filozofie. Descoperim aici că Pessoa avea una dintre cele mai moderne viziuni asupra

misterelor primordiale și a revrăjirii lumii prin cuvânt, fenomene de care nici Blaga nu era străin. Poezia lui Pessoa e profund impregnată de doctrinele oculte pe care poetul le frecventa. Tema *nimicului*, care a preocupat pe mulți, pe cei mai mari filosofi, de la Sf. Augustin, la Heidegger, era și centrul gândirii sale. Urmele filosofiei în poezia lui Pessoa s-au concretizat în versuri memorabile, ca acesta: „Și dacă ai ști cine ești, ce ai ști?” Prezentarea și traducerea unui grupaj de poeme de William Carlos Williams, făcute de Adina Bardaș, ne readuce în fața unuia dintre cei mai influenți poeți americani ai secolului trecut. Dorim revistei „Scriptor” o intrare triumfală în cel de-al doilea deceniu al existenței sale!

(V. M.)

Un nou număr al revistei „Hepehupa”

A apărut numărul 2/2024 al revistei de cultură în limba maghiară „Hepehupa”. Numărul este deschis de redactorul-șef Vicsai Zsolt, care face o scurtă incursiune în istoria publicației editate de tipografia Color Print din Zalău. Proză scurtă publică: Kovács-Széles Andrea, Pinteá László și Lengyel János, iar versuri semnează: Heveli László, Christian W. Schenk, Filip Tamás, Kégl Ildikó, Ádámkó G. Réka, Bagoly Andrea, Vincze Orsolya, Rákosi Jennifer, Boda Blanka Zsófia, Mezei Zsanett și Matei Laura.

Profesorul Vicsai Zsolt prezintă un interviu cu poetul și prozatorul Balázs F. Attila despre antologia „Primăvara Poeziei/ A Költészet Tavasz/ Spring of Poetry 2024”, apărută la Editura „Ab Art” și lansată în cadrul Festivalului Internațional „Primăvara Poeziei/ A Költészet Tavasz/ Spring of Poetry”, organizat în perioada 20-26 aprilie 2024, de Centrul de Cultură și Artă al Județului Sălaj, iar profesorul Gáspár Attila discută cu Kiss Gelman Sofia, prozatoare și doctor în muzicologie stabilită în Israel.

Jurnalistul Demény Péter scrie despre Festivalul Internațional de Literatură și Traducere Iași – FILIT, desfășurat în perioada 23-27 octombrie 2024 și continuă prezentarea autorilor mai puțin cunoscuți din literatura maghiară transilvăneană. Profesorul László László recenzează volumul „A hatalom megszállottja. Orbán Viktor Magyarországa”, semnat de Stefano Bottoni, specialist în istoria recentă a Europei Centrale și de Est. Revista este ilustrată cu lucrări realizate de artistul sălăjean Kapitány Zoltán.

Publicația „Hepehupa” este editată de Color Print SRL și apare cu sprijinul Consiliului Județean Sălaj, Centrului de Cultură și Artă al Județului Sălaj și al Fundației „Communitas”.

Omagiații lunii decembrie

(din Baza de date a Bibliotecii Județene I.S. Bădescu Sălaj)

Notă: Serviciul bibliografic al Bibliotecii Județene I.S. Bădescu Sălaj adună materiale pentru cuprinderea în Baza de date a județului Sălaj și reactualizarea informațiilor cuprinse în dicționarul biobibliografic: **Sălaj – Oameni și Opere**. Îi includem în acest proiect pe toți cei care au contribuit la dezvoltarea social-culturală a județului (literatură, istorie, geografie, tehnică, muzică, artă, sport etc.), indiferent de naționalitate. Baza de date se completează permanent (bibliografic_bjs@yahoo.com).

Gudea Nicolae – preot, 1 decembrie 1950; **Taloș Mirel** – politician, scriitor, 3 decembrie 1973; **Bancea Gheorghe** – profesor, 4 decembrie 1969; **Hexan Viorel** – general, 7 decembrie 1950; **Thököly Vajk** – profesor, poet, 11 decembrie 1978; **Lazăr Flavius-Ioan** – preot, 11 decembrie 1981; **Breban Ludovica** – economist, 13 decembrie 1964; **Deaconescu Claudiu Marius** – artist plastic, 13 decembrie 1968; **Moraru Maria** – profesoară, 14 decembrie 1942; **Băcuet-Crișan Avram-Dan** – arheolog, 15 decembrie 1972; **Ósz Csaba** – actor, regizor, 18 decembrie 1951; **Bejinariu Ioan** – cercetător științific, 18 decembrie 1967; **Mureșan Daniel** – jurnalist, 19 decembrie 1966; **Gordan Victor** – doctor, 20 decembrie 1931; **Boha Claudia Viorica** – profesoară, 21 decembrie 1972; **Zsombori Erzsébet** – pictor, 23 decembrie 1949; **Rusu Diana** – profesoară, 23 decembrie 1985; **Varga Lajos** – profesor, 24 decembrie 1936; **Borzási István** – preot, 25 decembrie 1960; **Újhelyi Kinga** – actriță, 25 decembrie 1977; **Mureșan Ana-Maria** – profesoară, 25 decembrie 1975; **Milaș Cornel** – horticultor, 27 decembrie 1951; **Ciumărnean Carmen Iulia** – scriitoare, 27 decembrie 1974; **Contraș Cristian** – prozator, 28 decembrie 1964; **Nechita Traian Claudiu** – preot, 29 decembrie 1975; **Pop Dănuț** – profesor, 30 decembrie 1962; **Brazdău Ovidiu** – psiholog, 31 decembrie 1975.

Cristian Contraș – 60 de ani de la nașterea prozatorului

Contraș, Cristian (pseudonim David Easterbrook) – prozator. N. 28 decembrie 1964, Zalău.

Viața și activitatea: absolvent al Facultății de Biologie a Universității Babeș-Bolyai din Cluj-Napoca (1997).

A fost ziarist la **Napoca universitară** și **Patria** din Cluj-Napoca și **Informația** din Zalău (1990-1992), profesor de limba engleză (1993-1996), redactor la **Gazeta de Duminică** – Zalău (1996-1997), referent la Centrul Creației Populare Sălaj (1997-1998). A fost secretarul Asociației Culturale de Prietenie România-Israel Filiala Sălaj; în perioada 1998-2010 a fost director la Centrul de Conservare și Promovare a Culturii Tradiționale Sălaj, self-employed (2010-2013), muncitor, instructor, trainer – *SportsDirect.com UK*, Shirebrook, Derbyshire (Marea Britanie, 2013-2016), interpret/traducător – *Pearl Linguistics UK*, Nottinghamshire (Marea Britanie din 2016 până în prezent). Din 2013 până în 2015 a fost membru supleant al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Timișoara, din 2015 membru plin al Uniunii Scriitorilor din România, Filiala Timișoara. A debutat în anul 1986 la Cenaclul literar *Excelsior* și în revista **Napoca Universitară** din Cluj-Napoca. **Premii:** premiul revistei **România literară** (1995). Cenacluri frecventate: *Excelsior*, *Napoca Universitară* (Cluj-Napoca), *Silvania* (Zalău). **Colaborări:** **Napoca Universitară**, **NU**, **Patria**, **Atlas Clujul liber**, **Tribuna**, **Gazeta de Duminică**, **Graiuul Sălajului**, **Transilvania jurnal**, **Sălajul Orizont**, **Hepehupa**, **Silvania**, **Almanahul Glasul de Nord** (Baia Mare), **Realitatea evreiască** (București), **Tibiscus** (Iugoslavia), **Foaia românească** și **Versmondó** (Ungaria), **Minimum** și **Viața noastră** (Israel). A contribuit la întemeierea revistelor: **NU** (Cluj-Napoca), **Caiete Silvane**, **Informația Sălajului**, **Origini**. **Caiete Silvane** (Zalău).

Opera: **Soarele maroniu al Vietnamului** (București, Ed. Scripta, 1999), **Firul de gaz** (Zalău, Ed. Caiete Silvane, 1999), **Caust** (Zalău, Ed. Caiete Silvane, 2001), **Cernobil – Biserica de Plumb** (Zalău, Ed. Caiete Silvane, 2008), **Deschiderea rusă** (Zalău, Ed. Caiete Silvane, 2010), **Legendele insulei Kiji** (Cluj-Napoca, 2012), **Scaraby** (Russel Press, Leen Editions Nottingham, 2013), **Animalul cu 600.000 de picioare** (Cluj-Napoca, Ed. Ecou Transilvan, 2014), **Prozatorul Lucian Pop și prietenii săi din Rai** (Cluj-Napoca, Ed. Grinta, 2017), **Freamătul Edenului Scorburos – scurtă preistorie** (Cluj-Napoca, Ed. Colorama, 2020), **Liceul nostru cu turnuleț** (Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2023), **Arizona de Cluj, Arizona cafină** (Cluj-Napoca, Ed. Napoca Star, 2024).

Versiunea integrală pe www.caietesilvane.ro

William Butler Yeats

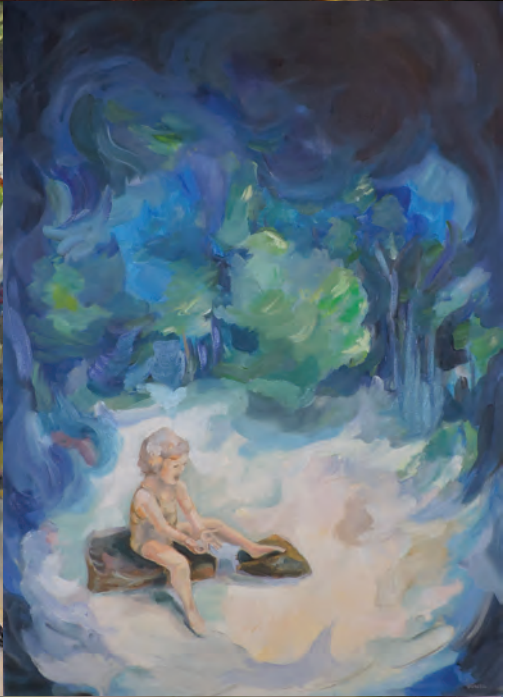
(1865-1939)

Este primul scriitor irlandez distins cu Premiul Nobel, în 1923. A.E. Baconsky vede astfel lirica sa de atmosferă: „Poezia lui asociază două tendințe polare ce nu se conciliază decât la marii poeți: cultul tradiției celei mai vechi și preocuparea pentru cele mai noi cuceriri ale expresiei formale, pentru toate valorile enigmatice ale cuvintelor și ale raporturilor lor semantice, muzicale, cromatice”.

El se tânguie pentru schimbarea sa și a iubitei sale și dorește sfârșitul lumii

M-auzi tu strigând după tine, dalba mea ciută?
Am fost preschimbat în ogar cu roșă ureche.
Căci cineva-mi puse sub mers, ca de vrajă, un fapt,
Speranță și teamă, dorință și ură nevrută,
Ca toate acestea să te gonească printre pietre și spini.
Un om cu nuia de alun apăru din pădure.
De veste n-am prins când m-atinse, și fui preschimbat.
Vai, strigătul meu ca de câine-i acum, doar lătrat.
Pe-alături în goană trec nașterea, timpul, schimbarea.
Mistrețul cel negru aș vrea din apusuri să vie,
Soare și Lună să smulgă, stelele-n mare s-arunce,
Și-apoi grohăind să se culce în beznă – pentru vecie.

(Traducere de Lucian Blaga, în *Opere 3 / Tălmăciri*,
Editura Minerva, București, 1975)

ISSN 1454-3028

www.facebook.com/RevistaCaieteSilvane

www.caietesilvane.ro

